

11
2007

YILDUZ

ƏDƏBİ
BƏDİİ
JURNAL

Adil Mirseyid

Ədalət Əsgəroğlu

Rafiq Həşimov

Xosrov Natil

Səma rəqsi

*Ağacoyma
Seyfəddin
Mənsimoğlunundur*

*Mövlana
Cəlaləddin
Rumi*

Baş redaktor

Elçin HÜSEYİNBOYLİ

Baş redaktor müavini

Qulu AĞSƏS

Məsul katib

Oqtay ƏHMƏDOV

Şöbə redaktorları

Hicran

Fərqanə

İlqar FƏHMI

Bədii redaktor

Ədalət HƏSƏN

Redaksiya heyəti

Kamal Abdulla, Səhər, İlqar İlkin, İbrahim İbrahimli, Elbariz Məmmədli, Rafiq Hümbət, Əyyub Qiyas, Zakir Sadatlı, Qoca Xalid, Faiq Balabəyli, Həyat Şəmi, Rəsmiyyə Sabir, Xanəmir, Əlizadə Nuri, Natəvan Dəmirçioğlu, Nisəbəyim, İrfan Ciftçi (Türkiyə), Xaqani Qayıblı (Estoniya)

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi
və "Ulduz" jurnalının kollektivi

1967-ci ildən çıxır**Şəhadətnamə № 238****Əlyazmalar qəbul olunmur**

Redaksiyanın ünvanı:

Az-1000, Bakı,
Xaqani küçəsi,25

Telefon: 498-72-43

e'mail: ulduz@ayb.az
fahmi75@rambler.ru

Çapa imzalanıb:22..11..2007
"Ulduz" jurnalı redaksiyasında
yığılıb səhifələnilib.
"Əbilov, Zeynalov və oğulları"
İstehsalat-Ticarət Kompaniyasında
nəşr edilib.

Mətbəənin ünvanı:

Az-1000, Bakı
M.İbrahimov küç.43
84 /108 1/16 kağız vərəqi.

10,2 uçot-nəşr vərəqi.

Sifariş № 90

Tiraj 500.

Elçin HÜSEYİNBOYLİ

GÜNAHIN GÜL ÜZÜ

hekayə

Metronun yanındakı parkda cavan qadın meyidi tapılmışdı. Məlumatı parkda gəzişən qoca ər-avad gecəyə yaxın polise telefonla çatdırmışdı.

Əməliyyatçılar hadisə yerinə gələndə meyidin yanında heç kim yoxuydu. Qoca və qarı dilə-dişə düşmək istəmədiklərinə görə öz evlərinə çəkilib, gördükləri mənzərəni müzakirə edirdilər. Onların polise zəngi isə yaddan çıxmağa başlayan humanistlik əlamətiydi. İndi hamı bir-birindən hürküdü.

Qoca və qarı eyni fikirdəydilər ki, qadını manyak zorladıqdan sonra boğub öldürüb. Heç biri "zorlamaq" sözünü dilinə gətirməsə də, bunu eyhamla bir-birilərinə çatdırırdılar. Qarı deyirdi ki, inişil yazıq Məmməd həsənin də qızını bu hala salmışdılar. "Kişi düz bir il utandığından çölə çıxmadı, axırda bağı çatlayıb öldü". Qoca da onun sözünə dayaq dururdu: "Bu binamusluğa hansı ata dözərdi ki...Özü də düşməni tanımayan..."

Göydəki Ay meyidin üzərində donmuşdu, şəfəqləri ağacların arasından süzülürdü və bir neçə saat bundan əvvəl həyata əlvədə demiş qızın bədənində qeyri-mütənasib zolaqlar yaratmışdı.

Meyidin üzərində zor əlamətləri yoxuydu. Yubkası yuxarı dartılmışdı, qırmızı dikdaban ayaqqabılarının hərəsi bir tərəfə düşmüşdü, başının altına zoğalı rəngli el çantası qoyulmuşdu. Sarışın saçları, ehtiraslı dodaqları, iri döşləri, ağappaq baldırları vardı, üzündə uşaq təbəssümü donmuşdu. Bunu hadisə

yerini müayinə edən cavan müstəntiq hamıdan əvvəl duydu və ürəyində bu nakam xanıma qarşı qəribə hisslər baş qaldırdı. Bu elə hisslər idi ki, həmin məqam onu dilə gətirmək çətin idi. O, yalnız bir dəstə güllə bu gözəl xanımın görüşünə tələsdiyini təsəvvürünə gətirə bildi.

Ekspertiza əməliyyatçıların ilkin rəyini təsdiq elədi, amma ciddi bir fərqlə: ölməzdən, yaxud öldürülməzdən əvvəl o, kiminlə cinsi əlaqədə olmuşdu.

Cavan xanımın üstündən və çantasından şəxsiyyəti sübut edəcək heç bir sənəd tapılmadı. Səhəri günü televizorla naməlum qadın meyidinin tapılması barədə məlumat verilsə də, ona sahib çıxan olmadı və meyid bir neçə gün ölünənada saxlandıqdan sonra, belə demək mümkünsə, nakamlar və sahibsizlər qəbiristanlığında basdırıldı.

Qızın tərtəmiz sifəti, ağappaq baldırları, mütənasib əndamı cavan müstəntiqin gözləri önündən getmirdi, ona görə də işi bağlamağa tələsmədi və axtarışa başladı. Nakam xanımın taleyi onu rahat buraxmırdı, ona elə gəlirdi ki, burda bir sirr var.

Metro hündəvərində uzun axtarış bir nəticə vermədi, yalnız həyətdəki skamyada oturmuş qara çarşablı tənha qarı hadisə yerindən çəkilməmiş şəkllə baxıb dedi ki, ona oxşar bir qadını iki gün əvvəl burdan keçəndə görüb, yanında ortaboylu, yaraşıqla bir kişi də varmış. Qızdan qəribə ətir iyi gəldiyinə görə, qarı onun hardasa ətir dükanlarından birində işlədiyini zənn eləmişdi. Qarı ətir iyini ona görə tez almışdı ki, son zamanlar həkim ona tez-tez dərman yazırdı.

-Dərman iyindən zəhləm gedir, -qarı gözlərini qı-

yıb, altdan yuxarı müstəntiqə baxıb belə demişdi və əlavə eləmişdi ki, yaxındakı ətir dükənlərinə dəysin, bəlkə ordan nəşə öyrənə bildi.

Müstəntiq ətir dükənlərinə yox, yaxınlıqdakı metroya endi, keçiddəki satıcılara bir-bir yanaşdı, qızın şəklini göstərdi, onu tanıyıb-tanımadıqlarını soruşdu. Hamı çiyini çəkdi. Yalnız cavan bir oğlan qızın iki gün əvvəl burdan keçdiyini və ondan əl dəsmal aldığını demişdi. Yanında bir kişi də varmış, amma o, heç nəyə qarışmamışdı.

-Qız çox gözəl idi, mənə elə gəldi ki, yanındakı kişi onun əri deyil. Çünki onların arasında heç bir münasibət yox idi, daha doğrusu qadın kişiyyə yox, kişi qadına tabe idi, hövsələ ilə dayanıb, qadının dəsmal seçməsinə gözləyirdi. -Cavan oğlan ora yaxınlaşan alıcını yola saldıqdan sonra, söhbətinə davam elədi. -Deyəsən, bura adamlarına oxşamırdı. Çünki o burdan ilk dəfəydi keçirdi. Gözəlliyinə söz ola bilməzdi. Qız xeyli dəsmal seçdikdən sonra göy xallı dəsmallardan birini götürdü, bir müddət o tərəf-bu tərəfə çevirdi, iylədi, sonra pulunu verdi. Vasvası adama oxşayırdı, uzun yubkası vardı. Namuslu, amma kaprizli qadına bənzəyirdi. Bu cür qadınları saxlamaq çətindi, -oğlan müdrikəsinə sözünü qurtardı, sonra əlavə elədi ki, qadın yaxınlıqdakı piştaxtaya yaxınlaşdı, ordan da nəşə soruşub, sonra yoluna davam edib.

Müstəntiq oğlan deyən piştaxtaya yaxınlaşdı. Piştaxtanın arxasında göy-göz, kök bir satıcı qadın dayanmışdı. Qadın şəkli baxıb, təsdiq elədi ki, o mərhumu doğrudan da görüb, görüb nədi, hətta yaxşı-yaxşı yadında saxlayıb, çünki həmin qadın piştaxtada olan malların az qala hamısının qiymətilə maraqlanıb, xeyli çənə döyüb, satıcının zəhləsini töküüb, axırda isə heç nə almayıb. Özünü elə apararmış ki, kişilər hamısı, elə bayaq danışdığı satıcı oğlan da qızın dalınca xeyli baxıb, köks ötürüblər. Bu sözlərin dalınca o, satıcı oğlana "aləy" verib dedi ki, "kişilərin hamısı bir bezin qırağıdır!" Satıcı oğlan qadının bu hikkəsinə gülümsəməklə cavab verdi. Qadın davam elədi:

-Belələrdən çox görmüşük, çərhəyanın biri yədi, allah bilir kimin güdazına gəlib. Yanındakı kişiyyə elə sarmaşmışdı ki, az qalırdı küçənin ortasında kişini soyundursun! Amma kişi abırlı-həyalı adama oxşayırdı, çərhəyanın hərəkətlərindən turp kimi qızarmışdı.

Müstəntiq söhbətin bu cür qəzəbli tonunu görüb, qadından düz-əməlli nəşə öyrənəcəyinə inanmadı, ona görə də yoluna davam elədi.

Metronun çıxacağında oturmuş şikəst dilənçi şəkli bir müddət baxandan sonra qızı tanıdığını dedi.

-Gödək yubka geyinmişdi, yaraşlıq, sığallı, ağap-paq ayaqları vardı. Ondən gözəl qoxu gəlirdi və səxavətli adama oxşayırdı, mənə bir manat verdi.

Müstəntiqin soruşduğu adamların heç biri qızın harda yaşadığını bilmirdilər, qız barədə dedikləri isə çox ziddiyyətli yədi.

Müstəntiq fikirli-fikirli keçiddən çıxdı. Bu zaman onun qarşısından bəstəboy, yaraşlıq bir kişi keçdi. Ondən qəribə ətir iyi gəlirdi. Müstəntiqə elə gəldi ki, bu adam nəşə bilir, istədi onu saxlayıb nəşə soruşsun, amma fikrindən vaz keçdi.

Əslində müstəntiqin zənni onu aldatmamışdı və həmin kişi doğrudan da o qızı tanıyırdı. Hadisə isə belə olmuşdu:

Naməlum kişini "N", mərhumu isə "A" hərfiylə işarələyək.

Cənab N əlli yaşın astanasındaydı, yaraşlıq yədi, sanki kinolardan düşüb gəlmişdi. O, evliy yədi, üç uşağı vardı, dindar ailədə böyüdüyünə görə, bir dəfə də olsun özgə qadınla yaxın təmasda olmamışdı. Gözəl qadınlara tamahı düşmüşdü, ancaq nəfsini saxlamışdı. Uşaqlıqdan onu belə öyrətmışdilər. Daha doğrusu uşaqlıq xətası ona baha başa gəlmişdi. Sən demə, nikahsız kiminsə qızına, yaxud arvadına pis gözlə baxmaq günahdır. O, sinif yoldaşlarından birinə həyasız təklif eləmişdi. Bunun üstündə atası onu döymüş, üstəlik də gecəni soyuq çöldə keçirməli olmuşdu. İki gündən sonra isə anası durduğu yerdə yıxılmış, ombasını sındırmışdı. Hamı bu cəzanı onun ayağına yazmış və bu tərbiyə onun qanına və yaddaşına hopmuşdu.

Bu dəfə hər şey onun iradəsinin əksinə oldu, Adəm babasının ruhu hardansa onun içinə qondu və qarşısında Həvvanı gördü. Həvva, yəni A işarəli xanım elektrickada şəhanə oturmuşdu, döşlərini qabartmışdı, dodaqları azca aralanmışdı, kitab oxuyurdu, hərdən başını qaldırıb, gözlərilə ətrafı seyr edirdi, sanki kimisə axtarırdı və birdən gəlib onu tapdı. A-nın gözləri onun sifətində lövbər saldı, nəşə demək istədi, sözləri dodaqlarında donub qaldı, sonra kitabı bağladı. Kitabın üstündə erotik səhnə təsvir olunmuşdu. N qızın baxışları altında yalnız bir kəlmə deyə bildi, daha doğrusu, kimsə bu sözü onun əvəzindən pıçıldadı: "Cənnət mələkləri". A onun bu sözüne gülümsündü, bir qədər yana çəkilib, onunçün yer boşaltdı. O isə qeyri-ixtiyarı oturdu. A kitabı açıb, oxumağını davam etdirdi, hərdən gözlərinin quyruğu ilə oğrun - oğrun N-ə baxdı.

A-nın hərəkətlərindən narahatlıq yağdı, sanki kimsə gözləyirdi. Növbəti dayanacaqaların birində A ayağa qalxdı, qalxarkən əlini N-nin dizinə dayayıb durdu, sinəsi qeyri-ixtiyarı N-nin üzünə dəydi, Adən qəribə qoxu gəlirdi, alma iyinə bənzər bir şey

idi və N-i özünə tərəf dartırdı. Qız gülümsündü, N özündən asılı olmayaraq ayağa durdu, qızın əlindən tutub qaldırdı, onu qapıya tərəf ötürdü, qapı bağlanmaq istəyəndə özü də çölə çıxdı və qızın dalına düşdü. O, niyə belə elədiyini düşünmək istəsə də, fikirləri dolaşdı, beyni dumanlandı, axırda yoruldu və özünü taleyin ixtiyarına buraxdı.

A yeraltı keçiddən özünə burun dəsmalı aldı, sonra qıraqda gözləyən N-nin qoluna girdi. Bu, N-ə təəccüblü gəldi, hətta yuxu gördüyünü də zənn elədi, əlini cibinə saldı, dəmir pullar soyuq və kitrikliydi, deməli, hər şey gerçəkəydi. Yolboyu onlar heç nə danışmadılar. A əvvəlcə onun qolundan yavaş, sonra isə möhkəm yapışmağa başladı, axırda isə N-ə bərk-bərk sığındı.

N narahat idi, onları görə bilərdilər. A onu parka tərəf dartanda sevindi. Onlar şər gözlərdən gizlənmişdilər. Parkın ortasına çatanda A dayandı, təzəcə aldığı əl dəsmalı ilə N-nin tərlənmiş biğ yerini sil-di, kişiye məftunluqla xeyli baxdı, köks ötürdü, sonra:

-Məni bərk-bərk qucaqla -dedi.

N uzun tərəddüdlərdən sonra onu qucaqladı. A kişiye elə sığınmışdı ki, sanki sevdiyi bir adamı ömürlük həbsxanaya aparırdılar. Bir müddət belə qaldıqdan sonra A kişinin sinəsini iylədi, pəmbə dodaqları ilə N-nin köynəyinin yaxasını və çölə çıxmış cod tüklerini öpdü. N-nin bədəninə çoxdandan bəri duymadığı rahatlıq və sözlə deyiləsi mümkün olmayan bir xoşbəxtlik çökdü.

A:

-İndi məni öp!-deyə pıçıldadı.

N qızın əvvəlcə gözünün üstündəki xalından, sonra isə dodaqlarından öpdü. Qız sanki bunu gözləyirmiş, əvvəlcə N-nin öpüşlərinə sakitcə, sonra isə ehtirasla cavab verdi, inildədi, hansısa ilahi bir işarəni gözləyirmiş kimi ona sarıldı. Sonra əlini kişinin köynəyinin altından içəri saldı.

Qız titrəyirdi, nəse pıçıldayırdı, onun səsini eşidə bilərdilər.

-Elə burda?-N çaşqınlıqla soruşdu.

-Burda!-A inildədi.

N qızı qucağına aldı...

A kişini əzalarıqarışq udmaq istəyirdi. Dırnaqları ilə N-nin köynəyini cırmağa, kürəyini didməyə çalışırdı...

Hər şey qurtaranda N onu astaca yerə buraxdı, A yerə sərildi.

N onun başının üstünə çökdü. A-nın dodaqları azca aralanmışdı, gülümsəyirdi. N birdən hiss elədi ki, A tərpenmir. A-nın nəfəsi gəlmirdi, o ölmüşdü.

N biabır olmaqdan qorxdı. İçindən gizilti keçdi. A-nın pantolonunu geyindirdi, yubkasını aşağı dart-

dı, çantasını başının altına qoyub, oradan uzaqlaşdı.

N günah içindəydi. O, nə edəcəyini bilmirdi. N metroya düşdü, bayaqkı mənzərəni təsəvvür etməyə çalışdı, hər şey ona yuxu kimi göründü. O, geri qayıtmaq, hər şeyin bir ilğim olmasına özünü inandırmaq istədi, amma qorxdı. Fikirləri o qədər uzun çəkdi ki, düşəcəyi dayanacağı buraxdı, qatar sonsuz qaranlığa soxuldu. O, həmin qaranlıqdan geri dönmək istəmirdi. Günahın etirafı - biabırçılıq, susmaq isə cəhənnəm əzabıydı...

Müstəntiq idarəyə qayıdanda, kriminalist yoldaşı onun qabağına gəldi, əlindəki kağızı göstərib dedi:

-Axtarmağa dəyməz. Onun ürəyi xəstəymiş. Elə ona görə də bir il qabaq ərindən boşanıbmış.

Müstəntiq kağızlara baxdı. Xəstəlik haqda epikrizdə yazılmışdı ki, A intim münasibətlər zamanı iki dəfə infarkt keçirdiyindən, ona daha heç zaman kişi ilə cinsi əlaqəyə girmək olmaz. Məhkəmə qərarında isə göstərilirdi ki, əri arvadının sağlamlığı naminə onunla intim əlaqədə olmaqdan boyun qaçırıb və arvadın təkiddli şikayətləri əsasında onların nikahı pozulmuş hesab olunub.

Müstəntiq işi bağlamaq qərarına gəldi, amma nədənsə geri qayıtdı, metronun keçidindən bir dəstə cənsiz çiçək aldı. O, bu çiçəklərdən həmişə anasının qəbrini üstünə aparardı, amma indi anasının məzarı uzaqlardaydı. O, A-nın meyidinin tapıldığı yerə gəldi. Hadisə yerinə çatanda gözlərinə inanmadı, bayaq qarşısından keçən kişini gördü. N gözlərini bir nöqtəyə zilləyib baxırdı, addım səslərini eşidən kimi yerindən sıçradı. Müstəntiq gülləri N-nin ayaqları altına atdı.

N zəif və hüznü səsle:

-Mənim günahım yox idi, amma özümü günahkar sayıram,-dedi və başına gələnləri qarşısındakı yad adama danışdı. Ona elə gəlmişdi ki, müstəntiq A-nın əzizlərindən biridir.

Müstəntiq onu ayaqüstə axıradək dinlədi, amma heç nə demədi və dönüb getdi. Ona elə gəldi ki, kimsə A-nın son nəfəsinin kəsildiyi yerdə hıçqırır...

Avqustun əvvəli
2007

QƏRİBƏ ADAMIN PALİTRASI

Bəzən Bakı küçələrində, bağlarında, dəniz kənarında, bukinist dükanında təcürdən-dırnağadək səliqəli cins paltarda, çiyindən-çantası, başında sevdası, çal saçından, saqqalından, üst-başından şeir yağa-yağa həzin-həzin gəzən dalğın bir adam görsəniz bilin ki, budur həmin o qəribə adam.

Çağdaş Azərbaycan poeziyasında ÖZ SÖZünü deməyə məhkum edilmiş bu qəribə adamın adı Adil Mirseyiddir. Bəli, məhz məhkum edilmiş. Fəqət, hansı zamanda, hansı məkanda və kim tərəfindən məhkum edilib? Bu soruların cavabı onun şeirlərindədir.

*Allah məni quşa döndər,
ağaca, daşa döndər -
bir də şair elmə*

adilin şeirlərini oxuduqca adama elə gəlir ki, bu

şeirlər şairin doğumundan çox-çox qabaq yaranıb. Bəlkə elə bu səbəbdən o, şeirdən və şairliyindən sui-istifadə edə bilmir. Bir də şeir Adilin özüdür, onun cismidir. O, yalnız şeir və ruhun maddi təzahürüdür.

*öz nəbzimi tuturam
görürəm hələ sağam
ya ruhsuz bədənəm mən,
ya da bədənsiz ruham*

bəli, bu ruh Adil Mirseyid adlı tənə ulu Tanrının lütfi-inayətidir. Bu lütfün bərəkətindəndir ki, gah Bulud Adam olur, gah Ay süvarisi, gah da adamlar arasında sirli bir kölgə. Adət etdiyimiz bəşəri arşınlarla ölçüyə gəlmədiyindən gah da güzgü adam olub özəl bir proyeksiyadan baxır dünyaya.

*adam öz adını unudur bəzən,
bir səhər güzgüyə baxıb görür ki,
gözləri qan çəkib güzgüdəki adamın
...özüm istəmədən aldatdım səni,
vaxtsız qocaltdım səni
güzgüdəki adam, kimsən, nəçisən?*

Adilin şeirlərini diqqətlə oxuyandan sonra adam ölümdən qorxmur, maraqlıdır ki, yaşamaqdan da bezmir, əksinə, həzz alır. Labüd ölümə də hər an hazır olur:

*nə günahın sahibiydim belə uzun yaşadım
otuz yaş da qocalıqdı mənimçün
gicgahımda bir ağrı var,
qəfil sancır gicgahımda bir damar,
güllə yeridi bəlkə*

Bu qəribə şair bəşəri və bəşər övladını sevir, Torpağı, Günəşi, dənizi, quşları və bütün yaran-

mışları sevir. Özü də insan övladını, ata-anasını se-vən kimi çox sakit, çox həzin... pafossuz, reklam-sız, filansız.

*ölüm günümün yaxınlaşdığını
və dünyanın faniliyini duyuram
"Quran" a əl basırmış kimi
əlimi şeirlərimin üstünə qoyuram -
bu gün bütün insanlara
"qardaş" deyəcək halda deyiləm*

Adil Mirseyidin şeirlərində Şərq təfəkkürü ilə Qərb lirizminin vəhdətidir ölümü öldürən. O, bu dünyasını fələyin badına verməyib. Onu günbə-gün, saatbasaat, anbaan şeirlərinə, rəsm əsərlərinə hopdurub. Ona görə də bu dünyadan nə umacağı var, nə təmənnası.

*öldümdən betərdi əkdiyən ağacdan
yazdığın şeirdən uzun yaşamaq*

Adilin şeirlərini oxuyan hər bir fəhmlı adam onun rəssamlığını, rəsm əsərlərinə baxan isə şair-liyini sezər zənnindəyəm.

*yarızirzəmi otaq
divarlar yaşıla çalan mavi, tavan ağ
bu otağı görmür Allah
bir şüşə qırmızı çaxır,
bir cüt cənnət meyvəsi,
bir cüt büllur qədəh-qədəhlər dolu
qədəhlərdə sevinc, kədər
görüşlər, ayrılıqlar
qara sevda, göz yaşı -
qədəhlərdə tale naxışı*

Adilin qəribliyi də qəribədir. Bu bir insanın və-təndən uzaq düşüb qəribseməyi deyil. Bu qəriblik dəryada qərq olmuş gəmidən dalğaların sağ-sala-mat sahilə atdığı bir balıqçının dəniz üçün qəribse-məyidir. Öz vətəninə bütün hüquqları pozulmuş bir şairin qəribliyi deyil bu qəriblik. Şairin bir mə-qamı var ki, əgər o məqama çatırsa, bütün Yer üzü qürbət olur. O halda ki, elə şair doğula, şair ömrü yaşaya. O elə bir məqamdır ki, Homerdən Şeyx Ni-zamiyə, Şah İsmayıla, Nazim Hikmətə qədər bütün şairlər o məqamda birləşir.

*"Baxışlar kölgəli, üzlər bütün nəşad şəklində,
Bu matəmgahı*

kim görmüş sürürabad şəklində" -

deyən Məhəmməd Hadi əfəndi də.

"Mən istərim ki, gözəllər, bütün gözəlliklər,

Uzaq... uzaq, çox uzaq bir üfüqdə əylənsin

Uzaq və incə təbəssümlərilə şamü-səhər

Aləmə nuri-səfa səpərək çiçəklənsin",

deyən Cavid əfəndi də.

"ruhum uçub bədənimdən,

beşinci mövsümdə yaşayıram mən"

deyən Adil əfəndi də.

Bəli, bu vətənin şairləri zaman-zaman doğmaca yurd-yuvalarında qəribsəyib. Bu vətən hələ beş yüz il öncə Mövlanə Füzuli "bir yerdəyəm əsir ki, torpağı qan içər" deməyə məcbur etmədimi? Yüz il bundan əvvəlki M.Hadi əfəndi isə;

"Mən solmalıyam ta ki açılınsın da baharım,

Mən sönməliyəm şəzələnsin də naharım,

Mən ölmədən əvvəl vatanım oldu məzarım,

Ərkabi-zəka düşmanıdır şimdi diyarım,

Söndükcə zəka, əhli-vətən ağlayacaqdır,

Göz incisi - yaşlar o zaman parlayacaqdır".

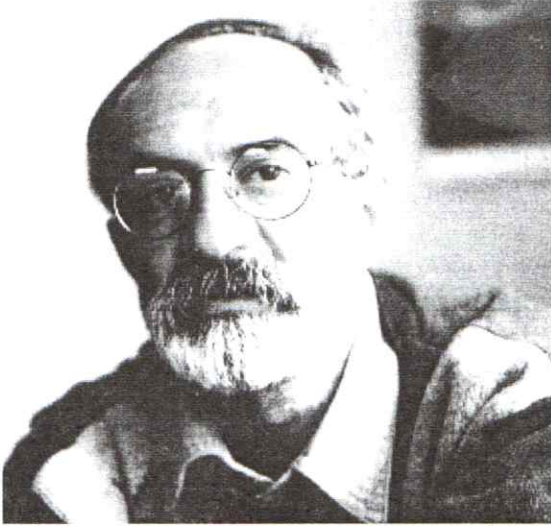
deyərkən sanki bugünkü Adil Mirseyidə təsəlli verib.

Adil Mirseyidin bütün poeziyasının və rəsm əsərlərinin mayasında böyük Hadi əfəndinin həqi-qəti durur. Bəlkə də ruhani yaxınlıqdadır, böyük şair zəmn-zaman Adilin düşlərində onunla həm-söhbət olur. Görəsən, Adilin varlığı və ona ruhən yaxınlığı Hadiyə də əyan olurmu? Olursa, necə olur? Bax bu soruların cavabını tapsaq, bir çox hə-qiqətlərdən hali olarıq. Məncə, bu nüktəni Adil bi-lir, fəqət onu bildiyini bilmir. O, haqqı qazananda dilə gətirər, inşallah!

Məhz bu həqiqətdə spritualizmlə pozitivizmin çulğalaşmasından yaranan bəşəri bir EŞQ var. Bə-şəri EŞQə ulaşanlar üçün hansı dünyanın harasında yaşamağının elə bir fərqi olmur. O ali məqamdan yarananla yaranmışlar eyni müstəvidə görünür. Budur bəşərin vəhdəti, budur vəhdəti-vücut fəlsə-fəsi.

Azər MEHDİOĞLU

Adil MİRSEYİD — 55

Ağdaşda avqust bürküləri

Fikrət Qocaya ithaf

1

deyirlər insanın qiyməti hümməti qədərdir
 nə çilələr çəkdim tanrıma bəlli
 bəlkə bütün dualarım hədərdi
 ağdaşda incir ağacı altında
 dua oxuyuram avqust bürküsündə
 dünya dağılır şair dünya dağılır
 mən şansız adamam hər şeyi unut
 gecə disko barlarında özünü satır indi
 bir vaxtlar dəlicəsinə sevdiyimiz gözəl
 göyçəyim umud
 mənim həyat mücadiləsində sağ qalmaq
 və bir gün parisdə lövbər salmaq şansım
 yoxdu daha
 dörd dildə dörd dua elədim
 buddaya krişnaya isaya məhəmmədə
 və bütün dinlərlə bir olan allaha

dünya dağılır şair
 içimi didir çözülməz bir sirr

2

insan gözüylə görünməyən
 başqa bir dünyadayam mən
 ölümümü düşünürəm hərdən
 burda başqa bir zaman içindəyəm
 mənim vaxtım sizin vaxtla uzlaşmır
 burda ulduz uçqunları olur hər gecə
 bu dəfə də sağ çıxmışam bir ulduz uçqunundan
 bir zamanlar orda sizin mavi dünyada
 yaşadığıma peşiman deyiləm
 mən əhf eləmişəm sizi heç kimə düşman deyiləm
 burda nə ayrılıq nə də ölüm var
 burda yalnız gerçəkləri göstərir bütün aynalar
 yazdığım şeirlərə görə utanmıram özümdən
 amma hərdən bir damla ümid
 sürüşüb düşür gözümdən

3

bir kuzə ömər xəyyam şərabım var
 bir sadıq dost arayıram ağalar
 gedər gəlməz deyilən son yolçuluqdan öncə
 gecənin qurd saatında ay işığı qəfildən
 qaranlığın damarını ülgüc kimi kəsəndə
 tanrı dağlarımızdan qanlı rüzgar əsəndə
 qədər bəliirlənər divardakı aynada
 aynadan bir mələk çıxar bəyaz bir mələk çıxar
 durub durub gözlərinin içinə baxar
 iki damla göz yaşım iki damla göz yaşım
 iki damla şərab kimi axar axar qardaşım
 isti bir damar soyuyar soyuyar gicgahımda
 sənə açmadığım sirr yanar mənim ahımda

bir kuzə ömər xəyyam şərabım var
havada suda könlüdə bahar

4

gecə yarı ay görmüş boz qurd kimi
ulayır içimdə divanə umud
sən hiçqırıqlarımı və göz yaşımı unut
qəzaya uğramadım təyyarədə gəmidə
rəssamlarla araq içdim çardaqda zirzəmidə
son romantik şairiyəm iyirminci əsrin
bir suçlu mələyəm mən könlümlə aram sərin
nə cavan ölmək istərəm
nə də yüz il yaşamaq gələr ağılıma
eşitsən ölmüşəm bir hava çaldır
qol götür oyna mənim havama
yenə yalquzağa döndüm bu bürkülü gecədə
yenə pəncərəmdə bədirlənmiş ay
yaşamaq çox zülm ölüm çox qolay
ay təbəssümündə bir sirr saxlayır
bilirsənmi bilirsənmi ümid necə ağlayır
yel dəyirmanları gəlir üstümə
hardasan dostum sanço

hardasan qardaşım rosinant
hardasan çıldırdım mən
qələm düşdü əlimdən

5

tut ağacı və ay rəsmi çəkdim bu gün
bəs boz qurd hanı
ulayan bir yalquzaq səsi gəlir bu kətandan
hər gecə ay doğunca mən yalquzaq oluram
hər gecə bu kətandan axır yalquzaq qanı
hər gecə bir yarpaq düşür könlümün budağından
hər gecə bir müjdə gözləyirəm uzaq tanrı dağından
ax ölümdən qaçdım bu gün
qanad açıb uçdum bu gün
bir badə almaq keçir könlümdən
qara sevda mələyinin əlindən
son eşq badəsi içmək
içib də candan keçmək
ax bu dünya məni yıxacaq bir gün

şirin can bədəndən çıxacaq bir gün
hər gecə umudlar daha solğun daha ufaq
hər gecə ay məndən bir az daha uzaq
ağ kətanda tut ağacı
qara sevda ölüm ay və bir yalquzaq

6

provansda bir dordeldə van qoqla bir süfrədə
bir şüşədən şərab içir qərrib ruhum

mən ayığam sərxoş deyiləm hələ
yat vinsent gözünü yum

teonun gözləri girəcək yuxuna
teonun gözlərində ölümün təbəssümü

niyə qogenə qoşulub taitiyə getmədin
niyə aldatmadın müsyo ölümü

səhər günəbaxanlar boylanacaq pəncərədən
səhər başqa bir adam kimi döğulacam mən

7

gəncliyimi aradım ləki vağzalında
qatarlar keçirdi avqust gecəsindən
xatirələr diksinirdi qatarların səsindən
mən gələcəyi olmayan bir adamam
təkcə dan ulduzu bilir bunu
amma hər adamın bir keçmiş olar şair
siz fani dediyiniz bu dünyada
ömür adlı qarışıq bir rüyada
bir zamanlar bu vağzaldan
yola salmışdım gəncliyimi
bax o gündən itirmişəm yollarda dincliyimi
nə bir məktub nə bir xəbər
xəyalımda bir hücrə
ay və açıq pəncərə
bir kabus dolaşır burda hər gecə
yenə ləki vağzalında ay yağmuru

daha ölüm yoxdu mənə
tənha bir ulduza uçuram yenə

8

niyə qüssələnir insan
 hər axşam üfüqdə gün batan zaman
 baltik dənizinin sahillərində
 uzun sürən qürub çağları necə vardısıa eləcə
 qalib gözlərimin yaddaşında
 yağmur mələyi kimi bir qız vardı orda
 bir də qərib şair vardı iyirmi bir yaşında
 damarlarında qurd qanı axardı
 bu dünyaya bir macara filmi kimi baxardı
 ürəyi tumurcuqlayardı ovcunda
 hər yaşıl tumurcuğun içindən bir mavi umud çıxardı
 hər mavi umudun içindən bir bəyaz sevda
 hər bəyaz sevdanın içindən bir qara ayrılıq
 niyə qüssələnir insan
 gün batımına baxdığı zaman
 ax tallin bir rəya idi yağışlı gecələrdə
 maşınların işıqları sürüşərdi küçələrdə
 iyirmi bir yaşımın başı havalı
 yuxuma girərdi ləki vağzal
 yadımdadı tallində ilk bahardı
 yadımdadı tallində bir vana tomas vardı
 yadımdadı yuxularımı danışardım ona
 o da özü bildiyitək anlardı

ob-la-di ob-la-da life goes on bra-la-la*
 bu o uzaq illərin musiqisidi
 hələ də içimdə səslənir mənim
 insanları tanıdıqca quşları daha çox sevdim
 ağaclara qardaş oldum
 quşlara yoldaş oldum
 uzun sevda yollarında dəli könlümü yordum
 bu gün yenə ağaclara buludlara quşlara sordum
 söyləyin niyə qüssədən ölür insan
 gün batımına baxdığı zaman
 dinim imanım məmləkətim
 cənnətim və qürbətım
 mən ölümdən dönmüşəm bir rəyadan dönən kimi

*. "the beatles" qrupunun repertuarından

9

ləki vağzalında illər öncəsi
 yasəmən qoxulu bir yay gecəsi
 gecəyarı ötüb keçən qatarın səsi
 və ruhumda göyüzünə dönmək həvəsi
 dünyanı başıma zindan elədi
 məni öz könlümə düşman elədi
 körpünün üstündən bir atlı keçir
 ruhu ruhum kimi qanadlı keçir
 körpünün altından çox sular axıb
 sevgilər umudlar arzular axıb

mən içimə kömdüm olub keçəni
 qoy yağmur çiləsin bütün gecəni

10

neçə sənə oldu dostum öləli
 sanıram ki hələ də çiyimdədi sağ əli
 sanıram ki gecəyarı zəng vuracaq qəfildən
 sanıram ki hardasa onu görəcəyəm mən
 bəlkə bir gün erk ilə qarımızı döyəcək
 şair evdə arağın varmı deyəcək
 heç baxmaz içimi yandıran aha
 bilməz ki mən çoxdan içmirəm daha
 qəfil gəldiyitək qəfil qeyb olar
 bu dünya gözümdə saralar solar
 neçə sənə oldu dostum öləli
 sanıram ki hələ də çiyimdədi sağ əli

11

ağ gün qara gün
 bəlli olmaz bizimçün
 hələ ölməmişəm ağalar bəylər
 hələ ölməmişəm sağam diriyəm
 bəlkə də mən bu gözəlim məmləkətin
 sonuncu qara sevdalı romantik şairiyəm
 gecələr ay doğub bədirlənəndə
 elə bilirəm ki dünya mənimdi
 elə bilirəm ki indicə qarımı döyəcək
 illər uzununu yağmur içində gözlədiyim səadət
 zətən qarım da açıq urəyim də süfrəmdə

zamanı durdurdum mən durdurdum gecəyari
 bu dünyanın bütün saatlarında
 siz səadət aramayın bəylər ağalar
 bu zamansız dünyada umud yoxmu sabaha
 heç nə olmamış kimi baxır göyüzündən ay
 lütf eləyin ölüləri öldürməyin bir daha

12

bir cöl göyərçini kimi yaşadım məmləkətdə
 başımın nələr çəkdiyi tanrıma bəlli
 bu qədəri yaşamayan bilməz zətən belədi bəli
 bu umudsuz günlərdə ən yaxın dostum ölüm
 ax bu avqust bürküsündə
 ölmək istəmirəm mən bir kamança səşində
 ən gözəl anılarımın çiçəkləri tökülür
 mən bir dua oxuyunca qolumdakı
 qandanları qırırım
 könlümü çarmıxa çəkib hayqırırım
 mən bütün dünyaya düşməyəm bu gün
 özümə qənim oldum günahlardan keçə keçə
 bəzən bulud oluram boşalırım doluram
 sevdiyim adamların gözüne görünürəm hərdən
 sonra bir xəyal kimi çəkilirəm aynalara

13

coğrafiya xəritələrindən öyrəndim
 məmləkətin tarixini
 kiçik stansiyalar kimi kədərli məmləkət
 kiçik stansiyalarda oyaqdı gecə gündüz həsrət
 kiçik stansiyalarda quşlar gülümsəmir
 doğan günəşə
 kiçik stansiyalarda umud qatarları
 hardasa gecikir həmişə
 qurğuşuna tutdular bizi yandırdılar şeirlərimizi
 çarmıxa çəkdiilər ruhumuzun sirlərini
 mənim ömrüm xəyal kimi bəlırsiz
 gecə qatarlarının səsi dıksındırır xatirələri
 ölüm xofu gülümsəyir çarpayıda
 aynada bir çiçək solur
 həyatla vuruşur insan
 sonda ölümə təslim olur

14

olmuşları unut deməm
 olacaqları düşün bu anda
 son sevda gözləyir bizi bir son limanda
 hardasa umud yelkənləri
 hardasa dənizdən əsən, rüzgar
 gəl bir nəğmə oxuyağ uçan quşlarla
 son limana hələ çox var
 son səfərdən öncə anladaq
 uçan quşlara ömrümüzün öygüsünü
 olmuşları unut deməm
 olacaqları düşün bu anda
 son sevda gözləyir bizi bir son limanda
 umuram bir gün sən məni əhv edərsən
 dünün dünəndə qalmır
 dününəməz bizimlədi hər zaman
 hərdən yuxuma girir gedəcəyimiz o son liman

15

puçur puçur çatlayır
 içimdəki həyat tumurcuqları
 bir misra yazıb bitirməmiş
 başqa bir misra gəlir ağılıma
 bu arada dağlar düşür yadıma
 dağ çayının səşindən titrəyən bir mavilik
 göyəm dadı var bu mavilikdə
 indi o dağları xatırladıqca ağdaş bürküsündə
 ay üzür buludlar arasında
 xatirələrin uçurumuna yuvarlanıram qəfildən
 daha məni gözləməyin rüzgarın kölgəsində
 mən çox gec qayıdacağam çox gec dönəcəm bura
 kim bilir bəlkə sabah
 bəlkə üç yüz ildən sonra
 ağac koğuşunda yuva quran quş
 gözəl yuxular görür ürəyi dimdiyində

16

avqust gecəsində xarizmatik ay
 gülümsəyir aynadan gülümsəyir
 bir daha bir daha izləməyi bulduq
 sürəti aynaya düşən zamanı
 aynada şair qanı

sürəti aynaya düşən zamanın içində
 home homine loopus est
 insan insanın canavarıdır
 çıldırmaqdan qorxmuram amma
 şeirlərim olmasaydı çoxdan çıldırmışdım bəlkə
 əyri aynalar məmləkəti bu ölkə
 bəlkə parisə getmişdim
 bəlkə intihar etmişdim
 başlanğıcla son arasında
 bir yolçuluq sevdası qədərimizdi bizim
 nə dünyaya asi oldu nə də usandı ürək
 qara sevda və ölüm içimizdə böyütdüyümüz çiçək
 bir şair var aynada alnında tanrının əli

17

minarələrin üstündə ay parıltısı
 bəzən insan birdən birə dəli olmamaq üçün
 öz özünə oxunan şeirlər yazır
 amma ürək hər zaman dəli olmağa hazır
 qobustan qayalarından
 meqopolis cəngəlliyinə düşmüş
 qədim adam kimiyəm bu gün
 xuan qirisin mücərrəd rəsmlərini
 alfred şnitkenin musiqisinin sevdim
 bir vaxtlar mən qobustanda
 ov ovlayan quş quşlayan bir devdim
 qara sevdalı bir şairəm indi
 hər günüm yaşamaq uğrunda bir savaş
 bu savaştan sağ çıxmaq umuduyla ölüm qorxusu arasında
 gülməli bir kəndirbazam arxadaş
 xoşbəxtlikdən hər gecə ay doğur minarələrin üstündə
 gecələr ay doğur qoruyur məni
 səsım yoxdu amma nəğmələr oxuyuram dəli divanə kimi
 yalnız ay eşidir mənim səsimi

avqust 2004

körpü

BORIS LUKIN

ПОЭТУ ГОДЖИ ХАЛИДУ

У поэта жена - Вселенная,
Не поверишь, но вышло так.
Дело тайное, сокровенное
В мире милую отыскать.

Кто бы думать посмел об этом,
А поэт и рубил с плеча:
Целовался - до рассвета,
Словно звездочки считал.

А когда - открылись дали,
И ушла звезда в поля,
Ветры травам нашептали,
Что Вселенная - моя.

Муэдзина с минарета
Голос сладко тает.
За столом сидим с поэтом
Власть стихи читаем.

Он по памяти с почтением
Мне Есенина прочтёт.
И продолжится вечерие
Разговором про житьё:

Про детишек и деревню,
Школу, горы, чайхану.
"Полюбил я край твой древний", -
Где - то за полночь вздохну.

Он ответит мне стихами.
"Выйдем к звёздам, - я скажу, -
Твою милую веками
Наряжали, как княжну".

Бог поэту дал - Вселенную,
Чтобы, жизни тлен круша,
Полюбил он мир сей тленный,
И стремилась ввысь -душа

Над землей Азербайджана,
Над Россией моей.
Умирать, поэт, нам рано,
Звёзды нас с тобой старей.

ŞAIR QOCA XALİDƏ

Şair arvadının adı Cahandır,
İnan ya inanma, həqiqətdi bu.
Bilmirəm bu sirdir, yoxsa gümandır,
Cahanın verdiyi fəzilətdi bu.

Həç kəsin cürəti çatmasa belə,
Şair çətinliyə köksünü görür:
O, açıb səhəri öz busəsilə
Göydə ulduzları sayırdı bir-bir.

Sönürdü ulduzlar - göylərin şamı...
Üfüqdə dan yeri közəron zaman
Küləklər çıparaq qanadlarını
Astdan deyirdi: mənimdi Cahan...

Uca minarədən yüksəlir əzan,
Müəzzinin səsi yetişir bizə.
Üz-üzə əyləşib biz iki yazar
Şeir söyləyirik bir-birimizə.

Yaddaşı şairin dadına yetir,
İndi şeir deyir o, Yesenindən.
Bu uzun görüşün sonu yetişmir,
Hərə söhbət açır ev-eşiyindən.

Cocuqlar, ağaclar anılır bu dəm,
Bir də uca dağlar, məktəb, çayxana...
"Qədim diyarına vurulmuşam mən" -
Mən şeir deyirəm bu gecə ona.

Şeirə şeirlə cavab verir o:
"Gəl gedək, toplayaq biz ulduzları,
Elə bəzənərsən, elə geyərsən
Sənə həsəd çəkər padşah qızları"...

Şairə bəxş edib tanrı Cahanı -
Onunçün verib ki, baxıb hər kərə
Qoy sevsin ürəkdən fani dünyanı,
Qoy ruhu can atсын yüksəkliklərə -

O ruh-köksü üstə Azərbaycanın,
Bir də Rusiyanın-qalxıb ucalsın.
Şair, tərک eləmək tezdır bu canı,
Bizim ulduzumuz bizlə qocalsın.

Tərcümə edən

FIRUZ MUSTAFA

Sona XƏYAL

"10 SENTYABR" HAQDA NOYABR QEYDLƏRİ...

Rəşad Məcidi "525"-ci qəzetin baş redaktoru kimi qiyabi tanıyırdım. Şəxsən tanışlığımız isə sonuncu qurultayda gənclər üzrə katib seçiləndən sonra, qurultayın səhəri günü oldu. Sonralar münasibətimiz də sadəcə bir salamlamaq qədərində oldu. Həmin il Rəşadın "10 sentyabr" adlı kitabı çapdan çıxmışdı, gözümlün önündə çoxlarına verəndə belə o qədər maraq göstərməmişdim. Nədənə çoxları kimi mən də onun Yazıçılar Birliyinə qəfildən gəlişini qəbul edə bilmirdim. Ədəbi mühitin bir xoşagəlməz qanunu var ki, hər yazıçının qəbul olunduğu qrupmu deyim, dairəmi deyim, nəse oxucu auditoriyasından başqa bir dəstəklənən tərəfi, bir də ya qərəzlə, ya da elə sözün həqiqi mənasında "vurulan" tərəfi olur. Hər dəfə yaxından tanımadığım Rəşad haqqında yaxşı sözlər eşidəndə ondan kitab istəmək qərarına gəlirdim. Sonradan yenə başqa söhbətlər fikrimi yayındırırdı. Bir il əvvəl hansı bir söhbətsə fikrimi qətiləşdirdi və Rəşaddan kitab istədim. Gülə-gülə, yarızarafat-yarıciddi dedi ki, kitab verərəm, amma bir şərtlə, haqqında yazasan. Mənim də ən acığıma gələn təklif budur. Heç vaxt bir kitabım çap olunanda kiməsə verib "haqqında yaz" deməmişəm, mənə deyiləndə də əsəbiləşirəm və bəlkə yazacaqdım, amma yazmıram. Daha doğrusu yaza bilmirəm. Əslində ədəbi mühitdə bu təkliflərin dəfələrlə şahidi olmuşam. Nədənə bu mühitə uyğunlaşa bilmirəm. Və Rəşaddan kitabı alandan sonra da bir il ərzində dəfələrlə oxumaq istəsəm də,

mümkün olmayıb. Bir də son vaxtlar mənə belə fikir formalaşmış ki, yazını özüm yazmıram, kimsə mənə yazdırır. Çünki bəzən bir yazıçı haqqında yazmaq istəyirəm, materialları belə toplamağıma baxmayaraq, bir neçə gündən sonra başqa bir yazıçı haqqında yazıram və düşündüyüm haqqında yazmaq istədiyim kənarda qalır...

Bir il əvvəl oxumaq istədiyim "10 sentyabr"ı, nəhayət, bir neçə gün əvvəl oxudum. Düzü, bu özüm üçün də gözlənilməz oldu. Kitabın içindəkilər isə daha gözlənilməz oldu və bu vaxta qədər Rəşad haqqında bir qədər haqsızlıq etdiyimi də etiraf eləməli oldum. Və düşündüm ki, Rəşad Məcid Yazıçılar Birliyinə bir çoxlarının düşündüyü kimi, təsadüfən, hər hansı qeyri-düzgün yolla gəlib çıxmayıb. Bir də onu düşündüm ki, son vaxtlar mətbuat bolluğu, kitab bolluğu üzündən yazıçıları oxumağın mümkünsüzlüyü, çoxlarını tanımağa və çoxları haqqında layiq olduğu sözləri deyil, elə-belə havadan, ağla nə gəldi söylənilməsin, bu xoşagəlməz bir vəziyyət doğurur. Bəlkə elə yazıçıların bir-birinə münasibətindəki qeyri-normal vəziyyəti aradan qaldırmaq üçün kiminsə haqqında pis düşünməkdən və ya yazmaqdan, həmin vaxtı sərf edib o yazıçıların kitablarını oxumaq daha çox işə yarardı...

Və mən gec də olsa, Rəşadın "10 sentyabr"ını oxudum, bir yazıçı kimi onu tanıdım və fikirlərimi oxucularla bölüşmək qərarına gəldim. Kitaba daxil edilən eyniadlı hekayəni, hekayə haqqında yazılanları və Bəsti Əlibəylinin kitabına yazdığı ön sözdəki fikirlərini oxuyub bu hekayə haqqında danışmaqdan vaz keçdim. Deyilməli deyilib, daha nə deyəsiyəm ki. Amma onu demək istərdim ki, Rəşadın ikinci hekayəsi məni daha çox tutdu. Hələ sovet dövründə 1987-ci ildə qələmə alınmış "Cənnət dərəsi"ndəki vətəndaşlıq duyğuları, yurd, ocaq təəsübkeşliyi və bu gün acı nəticələrini gördüyümüz, o illərin kəndlərdən Bakıya axını oxucuda dərin təsir oyadır. İyirmi il ondan əvvəl Rəşad Məcidin yaşadıkları və hamıya çatdırmaq istədiyi bu həyəcan siqnalı bu gün bizə təəsüfdən başqa bir şey aşılmasa da, şəxsən mən Rəşadın - o vaxtkı 23 yaşlı gəncin o zamanlı hissləri qarşısında sükut edib düşünürəm ki, "Cənnət dərəsi"ndən üzü bəri iyirmi illik bir yol keçən Rəşad gərək bu gün böyük əsərlər müəllifi kimi tanınaydı. Amma sonra kitabın ardını oxuyanda və Rəşadı bir şair kimi, publisist kimi, hətta peoziyanı yaxşı bilən bir ədəbiyyat adamı kimi tanıyanda, onun niyə belə az yazdığını anlayıb, qınamaq fikrindən daşınıram.

Düzünü desəm, Rəşadın bu kitabında ən çox şeirləri diqqətimi çəkdi. Burada poeziya dörd - bölümədə təqdim olunur və yəqin ki, Rəşadın ilk şeirlər kitabına ancaq sonuncu hissə "Roman" başlığında verilmiş şeirlər əlavə olunub.

"Babalarım torpaq olub" başlığı altında verilən şeirlərdə vətəndaşlıq, yurda, ocağa baş əymək, ənənələrə söykənmək, bir vətən övladı kimi, bir azərbaycanlı kimi düşünmək və s. müəllifi oxucuya sevirir.

**Qəlbimə sıxılıb qaynayır qanım,
Tərsinə kükrəyən vulkan kimiyəm.
Üzümədə daşlaşmış, içimdə yanmış,
Qədim dərdlərimin od heykəliyəm.**

deyən Rəşadın Arazlaşan, Kürləşən vətənə vürğunluğu, yurdun sinəsində bitmək istəyi şeirləşib, misralanıb burada.

Maraqlı şeirlərdən biri də "Məğrur qaya"dır, burada duruşundan əzəmət yağan, yüz həmləni sinəsində əridən, kökü dərin, qaməti uca, vüqarlı qaya tufanlara təslim olmur, şimşəklərin hədəsindən qorxmur, əksinə leysanların, tufanların inadını sındırır. Şeirinin sonunda şairin qayadan bir istəyi var: - tufanı, möhnəti bol olan həyatda yaşamaq üçün gərək olan dözümlü istəyi: "Məğrur qaya, bu dözümlü mənə də öyrət"...

"At, saz, qılınc" şeirində milli qürurumuz olan bu üç varlığı öyən şair igid oğulları xatırlayır, əfsanələrə səyahət edir, min illərin arxasından gəlib qanına, geninə işləyən sazın odu, köhlənlərin kişnərtisi, qılıncın şaqıltısı qan yaddaşından onun səsinə səs verir. Müəllif yazır:

**Əcdadların qanı hopan o yurd buradı,
Tariximin hər qatında yaşayır adı.
Babalarım torpaq olub, Vətən yaradıb,
At belində - döşündə saz, əlində qılınc.**

"Aşıq Ədalətə yazılmış şeirlər" və "Bayatı deyəndə qarı nənələr" şeirlərində sazın sehiri, möcüzəsi, "Yanıq Kərəmi"yə susamış konsert iştirakçılarının yaşantısı, bayatının oyatdığı nisgil, bayatı deyiləndə odlanan qəlblər, dağlanan sinələr, hətta, acizləşən, kövrəkləşən, mülayimləşən dünya çağırır bizi.

"Yaylaq duyğuları" bölümündəki şeirlər sadəcə təbiətin tərənnümü deyil, burada təbiətin ağrı-acısı var, yaylağın yalqızlığı, tənha iyde ağacı var "Bir ovuc torpaq" var və "Torpaqdan doğan günəş" var. Burada bulaq var, meşə var və yağışdan sonra yamyaşıl otların göz qamaşdırması var. Burada "Yollar" var : yurd yerinə aparən yollar, cıdır düzünə gedən yollar, "Ağ işıq"a yol gedən ürək var. Burada peotik duyğuları əks etdirən, bədii təsvir və ifadə vasitələri ilə bəzənmiş, lakin qəm-kədəre bələnmis misralar var.

**Hüznü ah kimi payız mehini
Çaylar dərələrə səpələyəndə
Bir oğlan gəzəcək yurd yerlərini-
Qəlbində, könlündə, gözündə bahar...**

- deyən şair "Baharın yolları" şeirində tamam başqa bir mənzərə yaradır. "Qəlbədəki ağrıların, süzülüb göz yaşından keçməsi", "sinədə göynəyən" "kövrək duyğuların xəyala çevrilib başdan keçməsi", "dünyaya ümidlə baxanların işinin qayadan-daşdan keçməsi", nəhayət, "baharın yollarının qışdan keçməsi" kimi obrazlı deyimlər diqqəti çəkir.

Bu bölümdəki şeirlərdə belə poetik obrazlar, adamı tutan, istər-istəməz yaddaşa ilişib qalan misralar çoxdur: "Yurd yerinin nəsildən-nəslə söndüyünü palıd duyur, palıd bilir", "Hər yay, yaz yaşılı solmamış dördkünc - sarı dərdlər sarır səni", "Bu yaylağın sinəsində Yurd yerləri yara kimi", "İnadı səbrini sındıran şair", "Neçə vaxtdır hey ürəyim üyüdər buğda-buğda fikirləri, hissələri", "Yanaqdan süzülən bir cüt yaş kimi, sürüşüb gözümdən düşür gümanım", "Gizlənpaç oynayan uşaqlar kimi Günəş tapa bilmir bu evin qaranlığını", "Ürəyimin tənhalığı, təkliyi Misralarla kirisəydi, nə vardı", "Köçürüb heç yana aparmaq olmur, Dağlar gözəlliyi əsir eyləyib", "Göy üzüdü bu dünyanı bütövce öz ovcunda, Göy xurcunda saxlayan!", "Günlər bizi yaman qovur, Rəşad, dayanma bir hovur. Qəlbində od, gözündə nur-heç birisi sönən deyil". Bu şeirlərdə folklorla səsləşən məqamlar da vardır.

"Mən əlimi buraxmazdım" bölümündə şairin sevgi şeirləri toplanıb. Burada ayrılıq, hicran ağrıları, unudulmamaq ümidi, şairi dərddən, bəladan hifz edib qoruyan sevgi, ilk sevginin "Bənövşə" oyununda xatirəyə dönən anı, bir udumluq hava kimi, bir göz qırpımı qədər uzun səadət, "Mən elə bilirdim" peşimanlığı, "Bəlkə"yə bürünən gümanlar, eyvanından bəlli olan "Kimsəsiz ev", "Canda can verən bir eşqin son nəfəsi", çiçək açmayan sevgi, nəhayət "Axtarma özünü şeirlərimdə" etirafı var.

**Sonrakı təəssüb hədərdi, hədər,
Ağlayıb sızlama hər addımbaşı,
Qəlbin günahını yuyar bəlkə də,
Ağlın günahını yumaz göz yaşı.
Könlünü ovuda bilməyəcəksən,
Sən məni unuda bilməyəcəksən.**

-deyən şairin gələn ayrılığın, bitən sevginin

əzabları paralelində soluxmuş, gərəksiz bir ümidi yaşayır. Amma "Axtarma özünü şeirlərimdə" deyimi əslində "Axtar özünü" anlamındadır. Bu məsafədə bədii cəhətdən tutumlu, məzmunca duyumlu, diqqəti çəkən misralar var: "Sənə bu sevginin, bu ağlamağın gülməli görünən vaxtı var hələ", "Asılıb sinəmdən gözmuncuğu tək, Bir sevgi qoruyur nə vaxtdı məni", "Ağlımız dilləndi, qəlbimiz lal oldu", "Dolubdur ürəyim buludlar kimi, Bir dəli şimşəyin çaxmağı qalıb", "Qara saç birdən-birə qar almır, bəyaz günlər birdən-birə qaralmır". Bu misralar, görünür, müəllifin gənclik illərində yazılıb. Buradakı hiss-duyğu hələ təzə-təzdir. Burada bir uşaq məsumluğu, yeniyetmə dəliliyi, gənclik qüruru var. Burda ilk sevgi nağılı başlayır, sonralar dastana dönür, hətta romanlaşır...

Və Rəşad poeziyasının dördüncü bölümü "Roman" adlanır, Sevimli şairimiz Ramiz Rövşən yazır: "Rəşadın neçə il bundan qabaq yazıb "Roman" adlandırdığı bu şeirlər silsiləsi də beləcə, həm bir sevgi romanı, həm də bir şairin Sözə yoluxub şeir havasında "xəstələnməyinin" tarixçəsidir". Bu tarixçəni vərəqləyəndə yaddaşımızda ilişib qalan, içimizdəki hicran ağrısına, vüsal ümidinə layla çalan misraları tapırıq: "Beş ildi xəbərim yoxuydu ondan, İtmiş ürəyimin yerini tapdım" "Bu yaş adlı tərəzidə ürəyimdən qoca gəldim", "Ölümün dadına baxdım, həyatın qədrini bildim", "Getməyinin gərəkliliyi qalmağından çoxdusa, get", "Gündüz səpdiyini gecə biçirəm, Yaxşı nökr edib varığa məni", "Oxumaq istəsən ən düz şeirimi, Gözlərini zillə, gözlərimə bax", "Darıxdım birdən-birə, Vəhşi kimi darıxdım...".

Rəşad Məcidin poeziyasında məni tutan nə oldu. Bu şeirlər Rəşadın öz yazdıqlarıdır və özünü yazdıqlarıdır. Rəşada kimdənsə götürmək... kiməsə oxşamaq, kimisə təkrarlamaq lazım deyil. Rəşad əslində şair olmaq üçün də yazmayıb. Bu şeirlər, sadəcə, Rəşadın yaşantılarıdır. Bəlkə elə ona görə də az yazılıb. Amma Rəşad şeirə qayıtsa, böyük şair ola bilər. Niyə qayıtmır? Niyə poeziyasının romanlaşdırıb, bağlayıb? Mən Rəşadın kitabındakı publisistika bölümünü oxuyanda bu sualın cavabını tapdım. İctimai işlər, səfərlər, üzüyuxarı gediş

həvəsi-bütün bunlar Rəşadı poeziyadan ayırır. Amma saydıqlarım bugünçüdür, yazılanlarsa sabah da lazım ola bilər...

Rəşadın publisistikasında "Səfər qeydləri" diqqətimi çəkdi. Mən Rəşadın bu səfərlərindən xəbərsiz idim. "ABŞ-ölçüləri dəyişən məmləkət", "İranda bir həftə" "Movkva - köhnə və təzə tanış" və "Azərbaycan və Ermənistan Avropa Şurasına qəbul olundu" adlı dörd yazıda əhatə olunmuş səfər qeydlərini oxuyanda Rəşad gözümdə gənc şairdən yetkin bir ictimai xadimə çevrildi. İctimai-siyasi hadisələrə verdiyi real qiymət, əhatəli dünyagörüşü, dünyə mənzərəsinə baxışı gözümdən qaçmadı. Bu, təkə jurnalistlik istedadı deyildi. Rəşadın içində nəse sadəcə juralistin qabil olduğu şeylərdən başqa, fərqli hisslər, duyğular var idi və özünəməxsus düşüncə tərzi, hər şeyi idrakının süzgəcindən keçirib, ümumin baxışını nəzərdən qaçırmamaq şərtilə, öz fikir dəyirmanında üyüdərk qələmə gətirdiyi fikirlərdə cəsarət vardı. Rəşad publisistikasında şeirlərində olduğu Rəşad deyil. Bəlkə elə ona görə də artıq şeir yazmır, daha doğrusu, yaza bilmir. Çünki artıq Rəşadın içində əvvəlki Rəşad yoxdur. Bəlkə də var, amma ya boğulub, ya da mürgüləyib.

Rəşadın "Qarabağ ağrıları" nı ağrısız oxumaq mümkün deyil. Bu yazılar hadisələrin başlanğıc illərində qələmə alınıb deyə, daha çox "sızlayır". "Ağdamın üç günü", "Şuşasız Qarabağ ola bilməz" adlı yazılarda müəllifin bilavasitə şahidi olduğu ağrısını-acısını yaşadığı dərdlərimiz əks olunub. O, nəyin yaxşı, nəyin pis olduğu, kimin haqlı, kimin haqsız olduğunu, kimin həqiqətən vətən sevgisiylə, yurd həsrətiylə, kimin sadəcə öz həyatıyla, öz problemləriylə yaşadığını görərək, bilərək, hadisələrə aqlının gözü ilə baxaraq qələmə alır.

Rəşadın "Qaragöl, yoxsa Sevilic" adlı yazısı həm faktlarına, həm də vətənpərvər insanın - Çingiz Mehrəliyevin təqdiminə, oxucularla tanışlığına görə dəyərlidir. Müəllif həm bir vətəndaş təəssübkeşliyi ilə yurd yerlərinin, göllərin adlarının dəyişməsinə yanır, həm də bir vətənpərvər insan kimi yuxarılara ayaq döyən, məktublar yazan, təbii sərvətlərimizin qorunması üçün əlindən gələni etməyə çalışsan həqiqi

qi bir azərbaycanlıni bizə tanıdır. Yazılardakı elmi faktlar maraqlı doğurur. Və Rəşadın məhz belə məsələlərə biganə qalmaması, təəssübkeşliyi oxucuda yüksək hörmət, ehtiram hissi doğurur.

Kitabın "Ədəbiyyat, sənət, tarix, insan" adlı bölümündə məni ən çox təəccübləndirən Rəşadın hələ iyirmi il bundan əvvəl sənətə, şeirə verdiyi qiymətidir. "İqtisadi-mədəni həyatımızın bir çox sahələrindəki nöqsan və kəsirlər, geriliklər durğunluq dövrü anlayışını həyatımıza daxil edib. Bu durğunluğun izləri ədəbiyyatda da öz əksini tapıb. Bu illər bəlkə də sənətin, sözün toz götürən vaxtlarıymış. Sözün toz götürən vaxtlarında isə qıraqdan tozu bilinməyən "bez" in bayraqlaşan dövrü olur.

Əsl sənətkar dünyaya elə əbədi və əzəli SÖZÜ tozlamağa qoymamağa, "SÖZÜN tozunu almağa" gəlir. Onun yolları hamar olur, daşlı-kəsikli də! Amma o öz yolunu gedir, öz işini görür-"SÖZÜ tərpedir, dirildir". Bu Rəşadın Ramiz Rövşən poeziyasına həsr olunmuş "Nə yaxşı tapdım özümü" adlı yazısından. Məqaləni oxuduqca bu gün yetkinlik dövrünü yaşayan bir yazıçının qələminin məhsulu olduğunu anlayırsan və təqdir edirsən. Amma yazının tarixini görəndə təəccüblənməyə bilmirsən. İyirmi üç yaşın yazısı kimi düşünəndə Rəşadın iyirmi illik yaradıcılıq yolunu izləmək istəyirsən. Onun "Yarımqıç əlyazma", "Ağ qoc, qara qoç" haqqındakı düşüncələri müxtəlif yazıçılar, sənətkarlarla bağlı yazıları eyni fikri təsdiqləyir. Amma kitabı oxumağa davam edirsən, yenə də Rəşadın baş qoşduğu bugünün işlərinin onun yaradıcılığına mane olduğunu görürsən və içində bir sual yaranır: - Rəşad, sən yazıçı olmaq istəyirsən, yoxsa?...

Ancaq "Ağrı - qardaşlarımız - bələli Kırım tatarları" adlı yazısını oxuyanda, yenə də ona haqq qazandırmalı oluram. Rəşad bəşəri duyğularla yaşayan bir yazıçı kimi gözümdə böyüyür. Sonda yenə deyirəm: - Rəşad, sən yaradıcılığa qayıtmalısan, sən yazıçı Rəşadı məhv etməyə haqqın yoxdur. Fərqi yoxdur, şeir yaz, hekayə yaz, məqalə yaz, amma yaz!..

Qulu AĞSƏS

ONDA "OL!" VAR, "OLMA!" YOXDU...

Həqiqəti danışdığına görə, sənə heç kəs "sağ ol" deməyəcək. Sən sağ ol ki, həqiqəti deyə biləsən... Yox, burda Rumilik bir şey yoxdu, sadəcə, öz qənaətim belədi. Axtarsam, ağıllı qənaətlərim çoxdu, amma mən qənaətə də qənaət eləməyi sevdiyimdən onları qələmə almıram. Hekayət olsaydı, başqa məsələ. Təxminən belə hekayət...

Deməli, bir on il qabaq iki dostumla Bərdəyə gedirdik. Yoldan balıq, quş əti, pomidor, xiyar, çörək, kömür aldığ. Guya Bərdəylə Ağdamın arasında kabab çəkəsiydik. Yevlaxdan Bərdəyə gedən yolun qırağında sırayla qoyun əti satırdılar. Düşdüm iki kilo ət alım. Satıcı dedi, gəl iki yarım elə. Dedim, nolar. Əti bükəndə qayıdasan ki, yarımı mənə halal eləyərsən? Karıxdım, düzü. Dedi, görürəm Allah adamına oxşayırsan, bu satdığım ətdən öyümə apara bilmirəm, günü beş minə ət satıram, bir çədən külfət, qaçqın adam, çatdırıb ala bilmirəm satdığımından... Əlbəttə, qiyamət günü sümüklərimiz şahidlik eləyəcək bizə, şahidlik eləyəcək ki, biz nə əməllər törətmişik, mən buna inanıram, qiyamət gününəcən ətimizin qalmayacağı da bəlli, amma ola bilər ki, Yevlax-Bərdə yolundakı kişidən aldığımız ət də üzümüzə dursun...

Elə ki, Rumidən söhbət düşdü, hamı hekayət danışmaq istəyir, sevmək istəyir, şeir yazmaq istəyir. Mən hekayət danışdım, sən sev, o da şeir yazsın. Amma unutmayaq ki, Mövlana Cəlaləddin Rumi həm də fizikdi: yerin cazibə qanununa qarşı çıxan, insanı daş kimi göydən yerə salan yox, quş kimi yerdən göyə qaldıran fizik. "Mən bir quru ot saplağyam ki, kainatın cazibəsinə üsyan edirəm!.." O, kimyaçdı: İki "mən"dən bir "mən" düzəldən kimyəgərə özgə nə ad verəsən? " Gələn sənənin dostun-

du, özündən ayrılıb sən olan dostun..." O, filosofdu: "Ya olduğun kimi görün, ya göründüyün kimi ol!", "Başqasının eybini gizlətməkdə gecə kimi ol!", "Mərhəmət və şəfqətdə Günəş kimi ol!". O! O! O! Rumidə "olma!" yoxdu, "ol!" var. 800 illik yubileyində Rumi Bakının küçələrini o ki var gəzib dolaşdı, bir vaxtlar saqqalı yerə dəyənəcən gəzmişdi dünyanı. Onda da sağ idi, indi də sağdı. Bakıda Konya şəhər bələdiyyəsinin keçirdiyi bayram təərni Rumini Azərbaycana yaxınlaşdırdı, Azərbaycanı da Rumiyə. Heç olmasa, tanıdıq o böyük kişini. Mövlana Bakıya əlidlolu gəlmişdi. Onun yaradıcılığına həsr olunmuş müsabiqədə laureatlara pul da verildi. Birinci yer: 500 manat! O pullu mükafatın sahibi şair Ədalət Əsgəroğlundan xəbər aldım, görüm, həmin 500 manatdan Mövlananın ruhuna yasin oxudub, ya yox? Dedi, oxutmuşam. Dedim, Rumiylə hardan hara? Ruminin atası Bəhaəddin Bələdin diliylə dedi ki, Allahdan gəlib Allaha gəndə tanış olmuşuq. "Mövlana səni sevir" kitabıyla yoldaş olmuşuq. "Allaha çatmağın yolu eşqlə mümkündür", "Könüllərin dönüşünü eşqdən bil" kəlamlarıyla dost olmuşuq. Bilmirəm məndə ondan nə var, bəlkə bir eşq çinqisidi bu.

Mən sevinci bölərəm, dərdi yox,

Ölümü qəbul eləyirəm, sonra nə deyim?.

Rumidən danışmaq çox çətindi, amma yazmaq olar, ona görə bir silsilə şeir yazdım - Əsgəroğlu dedi bunları. Sözüünün birini Rumidən dedi, birini özündən. Özündən de, Əsgəroğlu, Rumidən mən dedim, de görək sən nə deyirsən. Mən eşitdim, eşitməyənlər oxusunlar...

P.S. Lütfən bu yazını Rumi günlərinə sözərdi, Əsgəroğlu şeirlərinə sözünü kimi oxuyun.

Ədalət ƏSGƏROĞLU

Mövlanə həzrətləri buyurdu:
Eşq elə bir alovdur ki, parlayınsa sevgilidən
başqa nə varsa hamısını yandırar.

*Zalım fələk şah deyibən,
Mat qoyub dondurma məni.
Gərdeşinlə at oynadıb,
Boşuna qandırma məni.*

*Səni deyirlər adilən,
Çəkirlər ahı dadılən.
Qalanırmı od odılən,
Yanıram yandırma məni.*

*Əsgəroğlu dara düşüb,
Hardan gəlib, hara düşüb?
Sınıramsə zora düşüb,
Zülümnən sındırma məni.*

*Sığıb Tanrı eşqinə,
Hürr olan, hürr olum necə?
Könül, odun bəs eyləmir
Bu odnan, kül olum necə?*

*Cana məlhəm sözü yoğur,
Ələ düşməz belə uğur.
Olumdan bir ölüm doğur,
Ölümdən bir olum necə?*

*Əsgəroğlu çox yanası...
Tikansızdı gülxanası.
Eşqin dəli-divanası,
Deməz ki, pır olum necə?*

*Mövlanə həzrətləri buyurdu:
Könüllərin dönüşünü eşqdən bil
Şükür, Tanrım şükranədi,
Rəhmildidi, aman eylər.
Nə verərsə, gözüm üstə,
Nə eylərsə, yaman eylər.*

*Sevdirər qəddi-qaməti,
Can bahası əmanəti.
Möhürlüdü qiyaməti,
Asilər nə güman eylər?*

*Əsgəroğlu, kəs ahları,
Özündə gəz günahları.
Sev ki, gerçək sabahları,
Səni əhli iman eylər.*

Mövlanə həzrətləri buyurdu:
Ağıllılar, parçada bütünü
görənlərdir, çünki, onlara
bu ilham edilmişdir.

Tanrım, könlüm aşiqanə,
Bir aman ver, dözümlü, durum.
Nuş eyləyim şirin-şirin,
Düyün-düyün çözümlü, durum.

Yozulurmu naşı deyən,
Ağlın kəssə başdı yiyən.
Mən gerçəyin aşiqiyəm,
Gerçək olub özüm, durum.

Əsgəroğlu mərd haraylar,
Sinəsi gülşən saraylar.
İtkin düşməz haqqı-saylar,
Bədirlənsin sözümlü, durum.

Mövlanə həzrətləri buyurdu:
Qulaq, anlayışın bir anda gördüyünü,
anladığını illərcə dinləsə bitirməz

Qəlb deyəni ağlım dedi,
Mən də dedim, düz vaxtında.
Görən gözlərimə şükür!
Gördüm nəzərin, haqqın da.

Qan-qadalı nələr varmış,
Can sökən nalələr vermiş.
Al üzli lalələr varmış,
Bu, allı-güllü baxtımda.

Əsgəroğlu, haqq eylədim,
Eşqimi çıraq eylədim.
Çox böyüdü, şah eylədim.
Əyləşdi könlüm taxtımda.

Əhdinə vəfalı dünya,
Könlümdü hüsnün heyranı.
Bir gedişə şah deyibsən
Mat qoyubsan Süleymanı.

Ay sinəsi dağlı gəzən,
Haqqını çıraqlı gəzən.
Bir ömürlük sağlıq gəzən,
Olur gözlərin qurbanı.

Umud dolu xanimansan,
Həm yanansan, həm yamansan.
Sən özün sultansan, xansan,
Neynirsən özgə fərmanı.

Əsgəroğlu, ağam, paşam,
Gerçəyəm əhvalı xoşam.
Tək sənə aşiq olmuşam.
Sevmərəm ayrı dünyanı.

Sözün özü güldü, balam!
Ruzigar əssə, solmaz ki...
Bu ömür beş gündü, balam!
Beşi də qara olmaz ki...

Umudlar sabaha uyar,
Barsız şair qəm buduyar.
Bağrı tıncıxan quyular,
Su tökmək ilə dolmaz ki...

Durdum üz-üzə fələknən,
Mən qələmnən, o lələknən.
Bəyaz donlu bir mələknən,
Gəlib canımı almaz ki...

Əsgəroğlu, olur nələr?
Yazılar qanlı namələr.
Binası küskün xanələr,
Düzlənər, izi qalmaz ki...

Ötər rüzgar acı-acı,
Özündən ötürməz məni.
Karvan-karvan yüküm bəlli,
Körpülər götürməz məni.

Şahə qalxar and-amanlar,
Silkələlər xanımanlar.
Sinəmi didər aslanlar,
Tülkülər bitirməz məni.

Köçündən yayınan quşun,
Köksündə dayanar qurşun.
Çinar kimi şah duruşum,
Diz üstə gətirməz məni.

Əsgəroğlu, ölüm yalan,
Bu söz ki, çürüməz balam!
Dan yerində sevdalanan,
Sabahlar itirməz məni.

Mövlanə həzrətləri buyurdu:
Könül nuru olmayan könül, könül
deyildir. Bədəndə ruh yoxsa torpaqdır.

İçindən sovrulub durur,
Mən olan, məndə olmayan.
Bir gün düşür ayaqlara,
Zil olan, bəndə olmayan.

Boğur özünü öz köpü,
Bilməz nədi yaxşı, kötü.
Bəm-boşuna gəlib ötür,
Doğulan, bəndə olmayan.

Oluma, ölümə doğru,
Bir "ol"! - dan olanlar doğdu.
O nədir ki, Əsgəroğlu!
Həm olan, həm də olmayan.

Mövlanə həzrətləri buyurdu:
Sirlərin könüldə qalırsa,
muradın tez gerçəkləşir.

Muradımı sirt saxladım,
Saxladım ki, gerçək ola.
Pərvazlana şahin kimi,
Qanad çala sağa-sola.

Gülüm güllər gülüsüdü,
Güllərin könüllüsüdü.
Naz etməyin ölüsüdü,
Çətin ki, gətirəm yola.

Əsgəroğlu, söz dərmişəm,
Eşqi deyilən dərvişəm.
Deməlisin çox demişəm
Yazdım ki, yazılı qala.

Mövlanə həzrətləri buyurdu:
Ey bizim sevdası gözəl eşqimiz, şad ol!...

Eşq dəlisi, düş çöllərə,
Məcnundan da lap betər ol!
Ya dillərdə dastana dön,
Ya da çürü, dərbəder ol!

Aynasında qəm butası,
Qan çiləyər tər yaxası.
Gülöyşədi narxanası,
Get, dənələ - bəxtəvər ol!

Əsgəroğlu qara gedər,
Gerçəklər aypara gedər.
Saylar itər, sıra gedər,
Sözün qalsın, gəl, gedər ol!

Ağam, məni sınağa çək,

Suallar sirr olan yerdə!
Alın yazım möhürlənir,
Mövlanə pır olan yerdə.

Sevənlər eşqdən bayılır,
Qumrusu erkən ayılır.
Tikanlar güldən ayrılır,
Aşıqlər bir olan yerdə.

Əsgəroğlu, haqqın qulu
Sevdalıdır ömür yolu,
Qansızlar qan tökmür, durur,
Könüllər hürr olan yerdə.

Yaxası açılıb gülün,
Xal üstündə xan havası.
Havalanan gözəl budu.
O da gerçək binəvası.

Qana həris bu hay-həşir,
Cana can deyib dirəşir.
Alması, narı titrəşir
Amanabənddi heyvası.

Əsgəroğlu dillər tökür,
Pərdə-pərdə sədlər sökür.
Dartışması uzun çəkər
Görünməyəndi davası.

Mənəm, mənəm deyən fələk,
Gör, mənimlə bölər nələr?
Bir üstə birini gəlməz
Qoşa-qoşa gələr nələr?

Tellənən ürəyim olsun!
Qızılsa, dirəyim olsun!
Bir məsum mələyim olsun!..
Sonra olsun, nələr, nələr?

Əsgəroğlu qara tirdi,
Həmi aşkar, həmi sirdi,
Olum-ölüm özü pirdi,
Olar nələr, ölər nələr?

Nur qona qara gözlərə,
Bir cüt ala göz üzündən.
Nişangaha göz eyləyib
Vura ovu düz gözündən!

Halı dildən-dilə düşə
Ümidi get-gələ düşə
Eşqə düşən belə düşə,
Alov tuta öz-özündən.

Əsgəroğlu, arzun sıcaq,
Dada gələ bu dil-dodaq
Ha deyəsən nazı burax
Xoşallana naz sözündən.

Oxu, gözəl məndən oxu!
Divanələr oxunsa, zor.
Millənib yazılan könül,
İlmə-ilmə toxunsa, zor.

Beş gün, sıralanıb gedər,
Bir-bir qaralanıb gedər.
Birdən aralanıb gedər
Əhd-kamın yoxunsa, zor.

Əsgəroğlu, andım qələm,
Sultanımdı, eylər kərəm.
Nura dönüb vəjdə gələn,
Sarı simə toxunsa, zor.

Rafiq HƏŞİMOV

TARİX

Bu günlərdə qardaşımın balaca oğlu ilə televizorun qarşısında oturub Hüseyn Ərəblinskiyə həsr olunmuş proqrama baxırdıq. Kino-foto xronika kadrları bir-birini əvəz edirdi. "Bakı -1908" subtitrindən sonra uşaq soruşdu: "Əmi, "1908" nədir?" Cavabında soruşdum ki, "indi neçənci ildir?" - Dedi ki, "2004-cü". Dedim ki, bu da ildir, az qala 100 il əvvəl, o biri əsrin əvvəlidir. Uşaq soruşdu ki, "əmi, bu neçə güngür ki?". Bir az fikirləşib "təxminən 36.000 gün, Rumi" dedim. Yenə soruşdu "əmi, onda baba var idi?" - "Yox" dedim - "baba, sonra olub". "1943-də". Növbəti, - "Bakı - 1918" titrinə qədər sürən sü-kutu yenə qardaşoğlunun sözləri pozdu - "1918"- hələ 1943-ə çox var".

Hörmətli xanımlar və cənablar, bəylər, müəlimlər, yoldaşlar, əziz tamaşaçılar!

Lap qədimdə yer üzündə 4 nəfər vardı.

Adəm, onun həyatı - Həvva və onların iki oğlu. Böydülər və dünyanın dördüdə birinin qırılmağına səbəb olan ilk dünya müharibəsini törətdilər.

Paxıllıqdan, həsəddən! Adamlar çoxaldı, müharibələr də eynilə - uzun, qısa, yüzillik, onillik, dini, milli və s. müharibələr!

Beləcə, gəlib çıxdıq XX əsrə. Köhnə müharibələr haqda çoxlu kitablar yazıldı, onları xeyli oxudular və qərara gəldilər ki, müharibələrə rəsmi - tarixi status verilməlidir. Beləliklə, 1 -ci dünya müharibəsi, 2 -ci dünya müharibəsi, "soyuq", "isti", "xalqların müqəddəratını həll etməsi" uğrunda və "sülh naminə" müharibələr XX əsrin bir çox texniki nailiyyətləri ilə bəhsə girişdi.

XX əsr Azərbaycan üçün zəlzələ ilə başa çatdı. İnsanlar XXI əsrə ümid dolu şüarlarla bərabər, qorxu, xof apardılar. Bir neçə saniyə adamlar anladılar ki, hər an ölə bilərlər. Dünyanın faniliyi haqda məsuliyyətsiz fikirlər söyləyənlər öz sözlərinin həqiqət olduğunu hiss etdilər. Anladılar ki, fanilik haqda eşitdiklərini

təkrarlamaq hələ özünü aldatmaqdan başqa bir şey deyil.

Seysmoloji cihaza - tavandan asılmış çılçı-
rağa səksəkə ilə baxan və onun tərpənmədiyini
görüb sevinc hissini gizlədərək dönə-dönə
Allahı xatırlayan adamlar düzgün oxumağın,
düzgün yaşamağın düsturlarını təkmilləşdir-
mək iddiasına düşdülər. Hərə bu düsturu özü-
nəməxsus izah edir.

- Təbiətə etdiyimiz zümlərə görə, yaradan
bizi cəzalandırır;

- O qədər günahsız qanlar tökülüb, ədalətsiz
əməllər görülüb ki, Allah daha dözmür;

Növbəti cəzanın nə vaxt olacağını söyləyə
bilməyən mütəxəssislər, elm adamları isə bu
fikirləri nə təsdiq, nə də təkzib etmədən yeni
bir düstur kəşf edəcəklərinə inamlarını itirmir-
lər və əllərində olan cihazlara əsaslanıb deyir-
lər ki, ildə yer kürəsində filan q?d?r hiss olu-
nan təkanlar olur. Yeni bir o qədər də Allahı
xatırlamalar!

Heç demə yaradanı iki cür hiss etmək, "gör-
mək" olar. Ya sevgidən, ya da ki, - əlbəttə
təəssüb - qorxudan!

Qəribədir! Bu qədər məlumatlı və zorakılığı
pisləyən bəşər XXI əsrə də dava ilə başladı.

Nə bilmək olar, bəlkə də zamanı illərə, əsr-
lərə biz insanlar bölmüşük. Bu baxımdan ola
bilsin ki, 11 sentyabr dediyimiz tarix bizim an-
lamadığımız, haçansa əsas qoyulan əməlin
məntiqi davamıdır. Və bu, nə vaxt qurtaracaq
- bunu çılçıraqlar göstərə bilmir.

Hələ ki, biz rəqəmlə danışmaq məcburiyyə-
tindəyik. 11 sentyabr 2001 -ci il.

Dünyanın bir yerindən o biri hissəsinə ölüm
hökmü və minlərlə xəbərsiz əcəllilər. Bir az
keçmiş əks cavab - xeyli bomba, bir o qədər
də yemək və kim bilir, nə qədər tox əcəli çat-
mış!

Mən yaşlıların, hətta cavanların belə əməllə-
rinə görə cavabdeh olduqlarını anlayıram. Am-

ma uşaq! Onların ki, yeganə günahı böyük-
lərin uşaqları olmalarıdır!

Yadıma düşür. 2000-ci il 25 noyabrı. İnsan-
lar silkələnib mehribanlaşmış, tanış ailələr
əsasən, birmərtəbəli evlərə sığınmışdılar. Qə-
ribə mənərə idi. Böyük-öz-özünü təmkinli
aparmağa çalışır, arabir zarafat edir, nədənsə
danışır və bütün bunlar söhbəti dəstəkləmək
xatirinə reaksiyalarla müşayət olunsada, hər
dəfə uzun pauzalar, dağınıq baxışlarla bitirdi.
Gecədən xeyli keçmişdi. İlk dəfə bir-birini gö-
rən uşaqların səs-küyü ətrafı bürümüşdü. Bir-
dən dostumun atılıb-düşməkdən yanaqları qı-
zarmış 5 yaşlı qızı Xəyalə babasına müraciət-
lə "Baba zəlzələ nə yaxşıdı, adam çoxlu oyna-
ya bilir" - dedi.

Nədənsə mənə elə gəlir ki, ən həqiqi incə-
sənət xatırlamadır, çünki insan yalnız yada
salarkən səmimi olur. Həm də xatırlamaq, heç
də həmişə adama ilıq duyğular vermir, bu yad-
daş səhifələrində çoxlu günahlara, nadanlığın
doğurduğu addımlara rast gəlicənsə və Adam
özünü ədəbiyyat dərsləklərinin uzun illər təlqin
etdiyi "mənfi qəhrəman" obrazında hiss edir.

Dünən "20 yanvar" şəhidlərinin dəfn olundu-
ğu xiyabanı ziyarət etdim. Şəhidlər Xiyabanı-
nın ikinci sırasından şagirdlərinə məlumat ve-
rən müəlliminin səsi gəlirdi: "Bu mərhum şai-
rimiz, azadlıq çarçısı, inqilabçı şairimiz Xəlil
Rza Ulutürkün oğlu Təbrizin məzarıdır. Çox
cavan dünyasını dəyişib...!" Uşaqlar "Tarix
dərsinə" qulaq asırdılar... Onların çox şeydən
xəbəri yoxdur... Bildikləri gördükləridir... Mən
isə - bu hadisələr zamanı ağılım kəsən yaşda
olan bir azərbaycanlı isə - birdən anladım ki,
"tarix" dediyimiz nədir! Anladım ki, tarix heç
vaxt həqiqəti əks etdirmir. Anladım ki, tarixi
adamlar yazdığına görə, heç vaxt həqiqəti əks
etdirməyəcək. Çünki adamlar tarix yazarkən
özlərinin orda necə görüdüklərini bilir və əl-
bəttə ki, gördüklərindən xoşlanmırlar, onlar da-
ha çox olmaq, görünmək, eləmək istədiklərini

- uydurmalarını yazırlar. Tarixdə "yaxşı" qalmaq istəyirlər. Anladım ki, həqiqətən ən yaxs? "tarix" həmin dövrdə yazılan, əsl ədəbiyyat, musiqi və sairə əsərlərindədir, yaxud əsərləridir. Bəlkə də elə buna görə əsl sənət həmin vaxtda qəbul olunmur, bəzən isə rədd olunur, onu yaradan adamlar təqiblərə, kinayəli nəzərlərə tuş gəlir. Anladım ki,ən həqiqi, düzgün tarix dini kitablardır! Əsl həqiqəti yalnız Allah bilir!

Anladım ki,bizim-insanların yazdığı tarix maddidir və elə buna görə də o, həqiqəti deyil, daha çox bizim istəklərimizi, arzularımız? əks etdirir. İnsan sanki, həm də ruh daşdığını unudur. Ruhunun tarixini qeyd edə bilmir, çox zaman isə qeyd etmək istəmir, yaxud buna cəsəreti çatmır...

...20 yanvar şəhidləri sırasında isə adamlar 14 il əvvəl baş vermiş "tarixin" canlı şahidlərinin - şəhidlərin onlara baxan şəkillərində özlərini görməyə çalışırdılar. Nisbətən yaşlılar- o dövrü xatırlayanlar əllərindən tutub özləri ilə gətirdikləri 20 yanvardan yaşca kiçik uşaqlarına nələrsə deyirdilər. Bu sözlər əsasən lövhədən oxuduqları filankəsov filankəs - "lap cavandır", "bu da Larisa", "bayaqkı da balaca uşaq idi", "lap sənin kimi" demək istəyir, amma deyə bilmir, istəmir baş verən, özünün də xatırladığı, indi ziyarətinə gəlmiş həmin şərəfli tarixi yaratsın, tarixə baxmaq istəyir, onu - bu müqəddəs tarixi müşahidə etmək istəyir. Və birdən anlayır ki, tarixi yaratmaq, şərəfli etmək, müqəddəsləşdirmək - bütün bunlar qəhrəmanlığa bənzəsə də, ürəklərini coşğuya, anlaşılmaz rıqqətə gətirsə də, həqiqətə bənzəmir. Əgər həqiqətdirsə, bəs niyə özünü, uşağını orda görməkdən qorxur. Axı həqiqət qorxulu olmamalıdır. Axı həqiqət isti hisslər sevgi doğurmalıdır. Bəs niyə bu həqiqət onu və başqalarını sarsıdır, qorxudur!...

Başqa bir şəklın qarşısını üzünü mərmərə söykəyib hıçqıran qadın kəsib. Qadının hıçqı-

rıqlarından, şekli sığallayıb oxşamasından anlamaq olar ki, 1966-1990 yazılmış lövhədən ona baxan cavanın anasıdır. Əynindəki çox nimdaş, köhnə dəb palto, əlindəki uzun müddət istifadədən süzölmüş birdəfəlik sellofan torba şərəfli, müqəddəs tarix yaratmış? cavanın anasını heç düşündürmür də, bu qadın üçün tarix də başqa tarixdir. Əsl tarixdir! Həqiqi tarixdir! Çünki bu tarixin hər anı, hər dəqiqəsi iztirabla, oğul itirmiş ananın kədəri, sevgisi ilə yoğrulub. Oğluna qəhrəman kimi baxılması onun üçün yalnız təsəllidir - ani bir təsəlli. Əslində, ANA oğlunun qəhrəman yox, yanında olmasını, sağ olmasını istəyir, onun sevməsini, yaşamasını istəyir. Ona TARİX deyil - RUH lazımdır. O, fəhmlə anlayır ki, onun qəlbi, ruhu, çəkdiyi iztirablar bütün dünya tarixindən daha düzgün, daha həqiqi, daha yaxşıdır. O, bilir ki, - bircə oğul itirmiş ANA doğru bilir ki, hər yerdə ağızdolusu danışılan - müqəddəs, şərəfli TARİX əslində sevgidən məhrumdur. Təkcə bu ANA bilir ki, oğlunun xatirəsinə həsr olunmuş heç bir musiqi, şeir, istənilən yazı, çəkilən portret onun qəlbinin ən kiçik bir duyğusunu belə düzgün əks etdirmir. Onun qəlbinin yaşadığı iztirabın musiqisi, sözü, rəngi heç nəyə bənzəmir, çünki bu səslər, çalarlar yalnız SEVGİdən yaranıb, yazmaq, çəkmək, bəstələmək ehtirasından yox! Çünki bütün bunlar ananın ruhi tarixinin, qəlb yaşantılarının bir hissəsidir, mövzu deyil! O, bu barədə düşünür, o, bunlarla yaşayır, nəfəs alır! Bax budur əsl TARİX - canlı, nəfəs alan, yaşayan, şevən və bunlara səsləyən. Mühəribəyə deyil - sevgiyə, qanlı döyüşə yox, ləyaqətli, şərəfli həyata, tarix üçün deyil, Allah üçün yaşamağa, sevməyə, iztirab çəkməyə çağıran ən həqiqi çağırış - hıçqırıq - için - için, sakit səslənən - ən həqiqi musiqi. Qəlbi düşündürən, oyadan TARİX!

Firuzə MƏMMƏDLİ

Cənnət

Neçə yaşım dasa
məni yandırmaq
istədilər-
Alov dilimləri
lalə ləçəklərinə
dönüb də
ayağma düşdü.
Keçdi zamanlar,-
hansı yaşdaydım,
bilmirəm,
asmaq istədilər məni
boğazımdan.
Sabunlu ilgək
bir şülək
gün işığı olub
sancıldı
düz ürəyimə.
Açıldı ürəyim
ah, neçə açıldı?!
Qapının o üzünü
cənnətmiş !

2006

Elə nağıllar
var ki ,
biz yaradırıq.
Elə nağıllar
var ki,-
bizi yaradır.
Bizi yaradan
biz yaradandan
kamil olar
hər halda...

2007.

Mümkünsə,
tamaşanı saxlayın,
endirin pərdələri.
Zalın qaranlığından
səhnəyə axışan
baxışlar
öz gözlərini
yeyib qurtardı.
Kora
tamaşa nə gərək ?!
Tamaşalıq omürlər
kasıb qəlbinin
qaranlığında
daha işıqlıdır.
Qaldırın pərdələri
kasıbların
qaranlığına!
Tamaşa
kasıbların günahıdır-
pərdə arxasında.

2006

Mən yağışa çətir
tutmuşdum.
Qoy deməsinlər,
göylərin yağışı
başına dəysin.
Yağış isə mənim
keçdiyim yolları yuyurdu.

2007.

Cəsarət
heç nəyi həll eləmir.
Hər şeyin canı

*bir şüşə boğazından
keçir.*

*Kiçiyim olaram ,
sevgi,
qaldır məni
göylərə.*

*Heç nəyin gözündən
keçməyən
axırda
iynənin gözündən
keçdi.*

2006

*Qala divarındakı
qədim yazıdır
gözəl cohrə.
Cibləri bank kişilər,
pak, ya napak
kişilər
qala divarındakı
yazıya qışqanırlar
ciblərini.*

2007

Bahara doğru

*Açıldım qumruların nəğməsinə-
qulaqlarım dolusu .
Açıldım günəşin parlaqlığına-
gözlərim dolusu.
Açıldım tanrı məhəbbətinə-
ürəyim dolusu.
Açıldım dünyaya-
ovuclarım dolusu.
Çiçəyəm daha-
Qar çiçəyindən əvvəlki
çiçək.*

2007.

Miniatürlər

*Savaşda əlim yox,
barışda üzüm.
Hər ikisi-
mənə tanış.
Əlim
üzümdə qalmış.*

*Yuxarıda duranda
aşağıya baxmaq - asan,
görməksə - çətin.*

*Ay yerdəkilər,
göydəkilərin
ətəyi yoxdur.
Çoxdandır ki,
ətəksiz geyirlər
paltarları.
Yek kəlmə :
Əlinizi uzatmayın.*

*Günün sifətinə
zəfəran çəkilməmişdi,
Novxanı bağlarından
plov ətri
gəlirdi.*

*Kişilər
acığını
qab-qasığa tökər,
qazanı,
aclığına.*

*Sən mənə
taxtının
ucalığından bax,
mən isə
insanlığımın.*

Əziz MUSA

M.Müsfiqə nəzirə

Yenə o dağ olaydı, qovuşaydıq yurda biz,
Yaşayaydıq orda biz.
Yenə ürəyimizcə fələkdən kam alaydıq
Dərdsiz, qəmsiz olaydıq.
Qonaydıq qartal kimi, qayaların qaşına,
Zirvələrin başına.
Yenə də göy çəməndə alaçıqlar quraydıq
Günəşdən tez duraydıq.
Al-əlvan mənzərələr könlümüzü açaydı.
Yer-göy şəfəq saçaydı.
Gecələr göy üzündə sayrışaydı ulduzlar
Nəğmə deyəydi qızlar.
Cəh-cəhlə oxuyaydı bülbüllər axşam-səhər,
Çiçəklər ətirli tər.
Yenə də saçımızı darayaydı əsən meh
Düşəydi çəmənə şəh.
Əlimiz yetişəydi o cənnətə, behiştə
Gəzəydik bulaq üstə.
Nərgizli, bənövşəli bağlarda dolaşaydıq
Ömür-gün yaşayaydıq.
Könlümüzü açaydı Xan Arazın nəğməsi
Qartalların qıy səsi.
Ziyaratdan əsən yel qovaydı buludları
Çapaydıq biz atları.
Xan çinar kəhriz üstə açaydı göy çətrini
Duyaydıq gül ətrini.
Yenə süfrə açaydıq çinarın kölgəsində
Sevdalar ölkəsində.
Günlərimiz keçəydi bir-birindən fərəhli,
Daha dolğun, şərəfli.

Kaş yollar açılaydı, dönərdik Qarabağa
Doğma, qədim torpağa.
Qayıdaydıq yenə də o qayğısız çağlara,
O sərin yaylaqlara.
Bahar çiçəyi kimi sevgimiz gül açaydı
Eşqimiz dil açaydı.
Yenə qohum-qonşular yığışardı bir yərə
Açıları yol-bərə.
Bezmişik daha burda qaçqın,
köçkün sözündən
Bezmişik dərd üzündən.
Ürək yaman darıxır, narahatdı ruhumuz
Aşılıb-daşmır duyğumuz.
Günlərimiz ötüşür fikir, xəyal içində
Hamısı bir biçimdə.
Dost, tanışlar düşübdü bir-birindən aralı.
Ürəyimiz yaralı.
Yaşıl çəmən, göy meşə, aylı gecə olardı
Tellər incə olardı.
Xəyalımız gəzərdi çölləri qarış-qarış
Görməyəydik boran, qış.
Bahar yamacda, düzdə xalılar toxuyaydı
Kəkliklər oxuyaydı.
Yenə salxım söydülər nazlanaydı su üstə
Hamısı bir həvəsdə.
Gül-çiçəyin ətrinə bürünəydi dağ-dərə
Payın alaydı hərə.
Təbiətin seyrinə çıxaydıq axşam-səhər
Hər tərəfdə bar-bəhər.
Qonaqlıq eyləyəydik yenə Leydə, Qalada
Hər eldə, hər obada.

Ağoğlandan baxaydıq üzü Şuşaya tərəf
Hər qala qeyrət, şərəf.
Vətən, torpaq olaydı hamımızın arzusu
Gözəl hava, təmiz su
Yenə o dağ olaydı. Şehli-şehli dərəydik
Kəlikotu, əvəlik.
Nəfəsimiz toxunan çöllər cana gələydi,
Ruhumuz dincələydi
Dəyməyəydi o yurda bir də düşmən ayağı
Qoruyardıq torpağı.
Sönmüş od-ocaqları yenidən qalayaydıq
Dağlara səs salaydıq.
Hər qayaya, hər daşa "Vətən!" deyib öpəydik
Yenə dil-dil ötəydik.
Yenə o dağ olaydı quzeyi qar olaydı
Güneyi bar olaydı.
Birnəfəsə çıxaydıq şiş qayanın belinə
Baxaydıq dağ kəlinə.
Görəydik günəş necə üfüqlərdən boylanır
Dünya nura boyanır.
Qarı düşmən bilsin ki, gələcək yurd yiyəsi-
Yada qalmaz ölkəsi.
Bu yurdun oğlu, qızı qisasını alacaq,
Yurdda məskən salacaq.
Tezliklə Qarabağda kəsiləcək bu dava,
Sevinəcək yurd-yuva.
Torpaq cana gələcək yenə də bu sevgidən
Sünbülə dönəcək dən.
Azadlıq ölkəsində hər yan azad olacaq
İnsanlar şad olacaq.
Yenə o dağ olaydı, verəydik əl-ələ biz
Sevinəydi qəlbimiz.
Tutaydım əllərindən, dönəydik Qarabağa
O behiştə - o bağa.
Biz də muradımızca fələkdən kam alaydıq
Gülüm, xoşbəxt olaydıq.
Sevincimdən quş kimi qanadlanıb uçaydım,
Qapıları açaydım.
Arzuya bax, sevgilim, arzuya, istəyə bax -
Yaddan çıxmır Qarabağ.

Alim MƏHƏRRƏMLİ

HAVA

*Oynamaq istəsən hava tapılar,
Bu qoca dünyanın yüz havası var.
Amma bu havaya oynamır adam,
Dünyada hərənin öz havası var.*

*Ağaclar, otlar da sakit dayanmır,
Qol açıb süzülər yaz havasına.
Məsələn, evlilər oğul-uşağın,
Subaylar oynayır qız havasına.*

*Yetimi aldadır "gəl-gəl" havası,
Boş yerə gözünün yaşından olur.
Yaman xatalıdır şahın havası,
Kimsə oynamasa, başından olur.*

*Mağardı Yer üzü, səf-səf dayanıb,
Hamı bir-birinə qarşı oynayır.
Qonşunun saçını ağardan dərde,
Qol açıb beləcə qonşu oynayır.*

*Vətən havası var, çaldır, ruhunu
Yelləsin Dərbəndin baş küçələri.
Oyna ayrılığın Göyçə havasın,
Səksənsin Təbrizin daş küçələri.*

*Qoca Şərq qol açır Qərb nə çalırsa,
Uzağı, Yaxını qalxıb oynayır.
Niyə oynayırısan bizdən sonranı,
Onlar da bizlərə baxıb oynayır.*

*Hava var oynadı köhnə kişilər,
Hava var paslanıb qan yaddaşında.
Dünyanın ən gözəl adamı sənsən,
Azadlıq havası varsa başında.*

*Canım sənə desin ən zülümlüsü,
Şairlə oynayan söz havası var.
Oynamaq istəsən, hava tapılar,
Xülasə, dünyanın yüz havası var.*

BİR XANIMA

*Hər gecə qan düşür adının üstə,
Yuxumdan əl çəkib sən çıxanacan.
Özümü özgə yox, özüm ağlaram,
Ölərəm hər axşam gün çıxanacan.*

*Sənin ayrılığın ikinci kölgəm,
Çatıb sığındığım qaraca damdı.
Sənin ayrılığın sinəmin altı,
Üzümə ağ olan doğma balamdı.*

*Yüz ildi beləcə gələcək- deyib,
Ağrıya-ağrıya gözlədiyimsən.
Ən böyük sırımsən bu Yer üzündə,
Hamıdan qoruyub gizlədiyimsən.*

*Özüm də özümdən qorxuram daha,
Hər günüm sonuncu günə oxşayır.
Mələklər görünür mənim gözümə,
Mələklər nə yaman sənə oxşayır.*

Ürəyim ağzımdan çıxacaq indi,
Səni gözləyirəm... hər şeyi at, gəl.
Hamının gedəni qayıtdı, döndü,
Bircə mən qalmışam, sən də qayıt, gəl.

Hər səhər alışıb, axşamlar sönən,
Ümidim içimdə bir ağ şam oldu.
Bu gün də gözlədim, gəlib çıxmadın,
Bu gün də beləcə ... gün axşam oldu.

ATAMA

Hamının bağrını yarıb beləcə,
Yır-yığıt etməmiş durub beləcə,
Ömrünü ölümə vurub beləcə,
Beləmi gedərlər? Qalxıb gedənim...

Dözülməz dərdlərə dözdünmü Yerdə?
Əlini göylərdən üzdünmü Yerdə?
Qalıb yaşamaqdan bezdinmi Yerdə?
Gözünü göylərə sıxıb gedənim...

Fələklər don biçdi əynində dursun...
Kim dedi yaraşır, geyin də dursun.
Qardaşın yoxuydu çiynində dursun,
Anamın evini yıxıb gedənim...

Gedərik, dünyanın sehir anına,
Qəbirlər düzülər qəbir yanına.
Bir az gec-tezi var, bir-bir yanına,
Biz də gələsiyik çıxıb gedənim...

XATİRƏN ÖMRÜMÜN İLLƏRİ ÜSTƏ

Xatirən ömrümün illəri üstə,
Qırılıb dağılan boyunbağıdı.
Səni and verirəm bu yerə-göyə,
Qayıt gəl, könlümün aman çağıdı.

Dərd deyil bir ucdan oturma çəkim,
Qayıt gəl, bu təklik eldə ağır ki...

Məcnunun dərdinə şükür dedirdən,
Ayrılıq nə imiş bildim axır ki.

Baxıb da günəşin batdığı yerə,
Ürəyim ağzıma gəldiyi anda.
Qayıt gəl heç bir şey olmamış kimi,
Qayıt gəl bir axşam alatoranda.

Qayıt gəl kölgəm də ölsün sevincdən,
Əl verib gözümlə gözün görüşsün.
Lal-dinməz dizimdə quruyub qalan,
Əllərim telində düyünə düşsün.

Ölüb-dirilənəm, dirilib-ölən,
Dünənim bu günə qəm çırağıdı.
Qayıt gəl, ilahi, hardasan indi...
Qayıt gəl, könülümün yaman çağıdı.

SƏNİ XATIRLAYIRAM

Yağışlar yağmaqdan,
Yarpaqlar ölüb-dirilməkdən,
Günəş çıxmaqdan,
Dənizlər çalxalanmaqdan,
Köçəri quşlar qanad çalmaqdan,
Buludlar boşalıb-dolmaqdan,
Şahlar taxtından,
Səbirlilər baxtından,
Bezmədi...
Mən səni xatırlamaqdan.

Mey əhli dolu camdan,
Pərvanələr nurlu şamdan,
Adamlar Allahlardan,
Allahlar adamlardan,
Bezmədi...
Mən səni xatırlamaqdan.

Xavier Serkas (Javier Cercas)

TƏHRİK

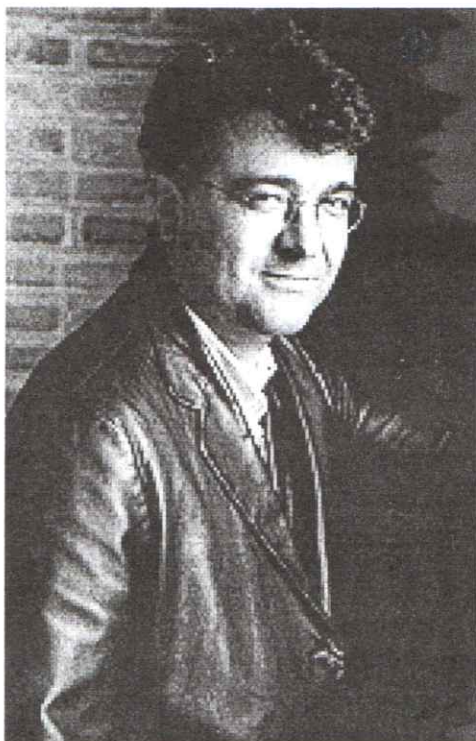
Latınca belə bir ifadə var: "Zibilin arasından dişilə qızıl çıxartmaq". Bu, alverçilərin işlətdiyi təsviri bir ritorikadır. Mən də onlar kimiyəm: məqsədimə çatmaqdan ötrü heç bir maneə məni yolumdan döndərə bilməz.

*Gustave Flaubert,
Louise Koletə məktub*

1

Alvaro öz işinə ciddi yanaşır. Hər gün düz saat səkkizdə yuxudan qalxır, soyuq duş qəbul etdikdən sonra çörək və qəzet almaq üçün aşağı, supermarketə düşürdü. Qayıdan kimi cəmlə yağ, kofe və qızardılmış çörək hazırlayır, radioya qulaq asaraq qəzet oxuya-oxuya mətbəxdə oturub səhər yeməyi yeyirdi. Saat doqquzda isə o, artıq işdə olurdu.

Öz həyatını ədəbiyyata həsr etmişdi. Onun bütün maraqları, dostluq əlaqələri, məqsədləri, maddi durumunun artma mümkünlükləri, gündüz və gecə vaxtı evdən çıxması məhz ədəbiyyat naminə arxa plana atılmışdır. Onun işinə stimula verə bilməyəcək

bütün şeylərdən zəhləsi gedirdi. Hüquq fakültəsini bitirmiş savadlı bir kadr kimi, onun bu sahədə bir çox yüksək vəzifələrə keçmək şansı vardı. Bu isə ondan, işinə məsuliyyətlə yanaşmağı tələb edirdi. Ancaq Alvaro daha çox adi bir idarədə, adi hüquq məsləhətçisi vəzifəsinə üstünlük verdi. Tutduğu vəzifə ona səhər vaxtlarını öz sevimli işinə həsr etmək imkanı yaradırdı və onu, yazıdan ayıran bütün məsuliyyətdən azad edirdi. Eyni zamanda yaşamaq üçün ona kifayət qədər

maddi qazanc yetirirdi.

O, ədəbiyyatı özünə məşuq sayırdı. Deyirdi ki, ya sən ona tam sədaqət göstərirsən, ya da o səni tərkd edəcək. Tertium non datur. Bütün digər incəsənət növləri kimi ədəbiyyat da səylə çalışmağın və zamanın işidir deyə, öz-özünə düşünərək məhəbbət haqqında zülmkar bir fransız moralist yazığının məşhur fikrini xatırlayırdı. Alvaro düşünürdü ki, insana stimula verən ilham ilqim kimidir: bütün dünya ondan danışır, ancaq heç kəs onu görmür. Buna görə də hesab edirdi ki, yaradıcılıq cəmi bir faiz ilhamdan, doxsan doqquz faiz isə zəhmətdən ibarət-

dir. Əks təqdirdə, sonda, bu ilham yazıçını tərk edər, pərəstişkarın, oxucunun tərəfinə keçərdi.

Bəli, hesab edirdi ki, ədəbiyyat oxucunun tərəfindədir. Və sonda belə bir nəticəyə gəldi ki, öz dövrünün tanınmış yazıçılarından az bir hissəsi özlərini ona həsr edirlər. Ətrafda sivil və stimül verici cəmiyyətin azlığı, işləmək əhval-ruhiyyəsi yaradan zəngin fantaziyanı nümayiş etdirməyə köməklik göstərən şəraitin olmaması bu mənzərəyə dumanlıq gətirirdi. Alvaro bu cür hadisələrə təsir göstərməkdə özünü borclu sayırdı. Bunun üçün o, dünyanı fəth edə biləcək bir əsər barəsində düşünməli idi ki, digər sənət adamları da bu təşəbbüsünü davam etdirlərsinlər.

Bilirdi ki, yazıçının istedadı onun ədəbiyyatı nə dərəcədə tanımasında üzə çıxır. Hər bir yazıçı hər şeydən əvvəl oxucu olmalıdır, oxumağı sevməlidir. Klassik yazıçıların fundamental tərcümə əsərlərini tanısın deyər, bir neçə kitaba ötəri nəzər saldı. Ancaq o, bu əsərlərə şübhə ilə yanaşırdı və hesab edirdi ki, tərcümə orijinaldan aşağı səviyyədə dayanan bir məndir. Çünki bu, əsəri yenidən quran tərcüməçinin istinad etdiyi müəllif yazısıdır. Amma buna baxmayaraq tərcüməçi mətni kasıblaşdırmır, onu qurutmur əksinə, sonsuz sayda dolğun və həqiqi formada öz interpretasiyalarıyla onu canlandırır. İnanırdı ki, ədəbiyyat nə qədər zəif olsa da ədəbi olmalıdır, çünki onun elementləri, onun möcüzələri, ziddiyyətləri, onda olan söz oynatmaları, bütün bunlar olmadan biz ədəbi sözünü işlədə bilmərik. Güman edirdi ki, oxumaq informativ xarakter daşıyan bir aktdır -əsl ədəbiyyat odur ki, oxuduğunu bir daha oxuyasan.

Həqiqətən də ədəbiyyat boşluqdan, mənasızlıqdan unudulub. Ancaq belə bir qərar ona qarşı heç bir mənfəi fikir oyatmağa əsas vermir, əksinə, əsas odur ki, biz klassiklərimizdə bizə lazım olanı tapaq. Ona görə tapaq ki, həmin o bizə lazım olan şey bizim ən çirkin həqiqətimizin, ən intim arzularımızın, bizim özümüzün göstəricisinə çevrilsin. Əsas, bu ənənəni yenidən qurmaq və onu davam etdirməkdir. Keçmişimizdən, unutqanlıqımızdan onu dartıb çıxartmaq bahasına! Əsas, möhkəm şəcərə qurmaqdır. Əsas, ata-babalarımızı tapmaqdır -əsərinin konsepsiyasını qurmaqdan əvvəl Alvaro uzun müddət bu barədə düşünürdü.

Bir neçə janrı nəzərdən keçirdi. Bir vaxtlar hesab edirdi ki, şeir tamamilə nəsrədən üstün janrdır. Lirik poema deyib öz-özünə təkrar edirdi. Amma bu ona bir qədər çətin qəldi və belə bir əsərin yaradılması fikrindən daşındı. Əgər hansısa bir əsərdə klassiklərin adlandırdığı ilham varsa bu lirik poema

janrında daha çox duyulur. Ancaq necə deyirlər o, bunu etmək iqtidarında deyildi. Sonda isə onu zamanənin tələblərinə uyğun gəlməyən köhnəlmiş baxışlar, istifadədən qalmış bir anlayış olduğunu düşündü. Lirik poema... bu bir anaxronizmdir.

Sonradan epik poema yazmağın mümkünlüyünü götür-goy etməyə başladı. Burada hiddət, həyəcan, dram şübhəsiz çox-çox azdır. Niyətini həyata keçirə biləcək mətnlər az deyildi. Ancaq nəzm, onun oxucu auditoriasını azalda bilirdi. Mətn müəllifin bütün dünya ilə qurduğu dialoqdur. Əgər bu iki tərəfdən biri yoxa çıxırsa, dialoq prosesi bir növ eybəcərleşir və mətn öz effektini itirir.

Fikirleşdi ki, nəsr formasında epopeya yazmağa bir cəhd etsin. Ola bilsin ki, novella məhz bu cür yaranıb, -öz-özündə düşündü- nəsr şəklində epopeya kimi. Birdən-birə o, nəslə yazılan mətni nəzm səviyyəsinə qaldırmağın vacibliyini fikirleşdi. Nəsrə işlənən hər bir ifadə şeirdəki musiqiliyə, onu oxunaqlı edən sözlər arasındakı harmoniyaya malik olmalıdır. Bir sözlə, nəzmlə yaradılmış mətnin nəsrədən üstün olması onu qəzəbləndirdi. O, bunu heç cür qəbul etmək istəmirdi.

Bir novella yazmaq qərarına gəldi. Novella müasirlikdə yaranır. Bu, müasirliyi, reallığı ifadə etmək üçün əlində olan bir vasitədir. Ancaq bu zamanədə novellalar yazıla bilərdimi? Onun yaşadığı əsr özünün reallıqlarını üzə çıxarırdı. Ən şöhrətli novellistlər bu hadisələri olduğu kimi təsvir etməyin mümkün olmadığını deyirdilər. Onlar ehtimal edirdilər ki, novella janrı parçalanaraq məhv olacaq. Belə bir ölüm hökmünə qarşı vaxtilə ardıcıl şəkildə iki apelyasiya irəli sürülmüşdü. Onlardan biri janrın böyüklüyünü, vacibliyini qoruyub saxlamağa çalışsa da, mənfəi qüvvə idi, ürəyində əvvəl verilmiş ölüm hökmüylə razılaşdı. O birisi də bu qərara qarşı çıxsa da, müsbət qüvvə idi, ancaq bu mübarizəyə baş qoşmurdu. Birincisi ədəbi janrlardan parçalanaraq məhvə doğru getmiş, ikincisi isə, belə təzyiqlərə məruz qalsa da, hekayə, nouvelle kimi kiçik janrlarda özünə yer tapmışdı. Həcmcə kiçik olsa da, insan həyatını və reallığı əhatəli və bütöv bir formada özündə cəmləşdirə biləcək bu janr heç bir maneələrdən çəkinmirdi. Məqsədsizlikdən yaranan sənət ölümə məhkum olmuş bir sənətdir.

Dövrün bu çətinliklərinə baxmayaraq novella yazmağı davam etdirmək lazım idi. Bəzi yazıçılar artıq bunu etiraf etmişdilər. Heç bir vasitə reallığın mürəkkəbliyini dəqiq və zəngin təfərrüatı ilə özündə cəmləşdirə bilməz. Məhv olmağa gəldikdə, bunu alman filosofu Hegel belə hesab edirdi: o, bir hadisə

tək cərəyan edir. Ancaq janrın məhvinin qarşısını almaq üçün onun inkişaf etdiyi, çiçəkləndiyi dövrə qayıtmaq lazımdır. Məhz XIX əsrə, Flaubertin dövrünə qayıtmaq gərəkdir.

2

Alvaro yazacağı əsərin məzmununu fikirləşməyə başladı. Bir neçə mövzuya toxundu. Bu, həddən artıq geniş və qarışıq alınsa da götür-goy etmədən birinin üzərində dayandı. Sonda düşündü ki, mövzunun seçilməsi mənasız bir şeydir. Ədəbiyyatda istənilən mövzu yaxşıdır. Əsas məsələ onu ifadə etmək tərzindədir. Mövzu isə sadəcə olaraq onu yazmaq üçün bir bəhanədir.

Dörd kiçik personajdan ibarət qeyri-adi epopeya yazmaq qərarına gəldi. Onlardan biri əsərin qəhrəmanı, novella yazan və qarşısına çıxan maneələrdən dönməyən yazıçıdır. Bu novella daxili novella, maddi çətinlikdən əziyyət çəkən gənc bir ailədən bəhs edir. Evdə tez-tez gedən dava-dalaşdan bezən ər-arvad uzun müddət götür-goy edib yaşadıkları binada qalan, həmişə qaşqabaqlı və qaradınmaz bir qocanı öldürmək fikrinə düşürlər. Bu yazıçıdan başqa Alvaronun yazdığı novella daha üç personajı göstərir: ailəni saxlamaqdan ötrü əzab-əziyyətlə səhərdən axşamacan işləyən ər-arvad və binanın sonuncu mərtəbəsində yaşayan qoca. Alvaronun yaratdığı personaj öz əsərini yazdığı kimi, qonşuluqda yaşayan gənc ailənin sakit həyatını qarşıdır və coşdururdu: sakit və qayğısız günləri mübahisələrə, dava-dalaşlara çevirir, aalarında gedən mübahisələri öteri, müvəqqəti barışıqlarla əvəz edirdi. Bir gün yazıçı öz qonşularıyla liftdə rastlaşır. Gənc ailə əlində kobud parçaya bükülmüş uzuntəhər bir əşya aparırdı. Nədənə yazıçı gördüyü əşyanın balta olduğunu düşünür. Qapısının ağzına çatdıqda belə bir fikrə qəlir ki, həmin bu ailə aylıq faizə dolanan qocanı baltalayacaq. Bir neçə gün sonra yazdığı novellanın son nöqtəsini qoyur. Qapıçı arvad elə həmin səhər yazıçının və gənc ailənin yaşadığı binadakı qocanın meyidini aşkara çıxarır. Qocanı baltayla qətlə yetirmişdilər. Polisin dediyinə görə, qətlin səbəbi oğurluq idi. Pis vəziyyətdə qalmış yazıçı qatillərin kim olduğunu təkzib etmir və qocanın qətlinde özünün günahkar olduğunu düşünür. Çətinlik içində hiss edir ki, onları cinayət törətməyə vadar edən səbəb məhz onun novellası olmuşdur.

Əsərin ümumi planını qurduqdan sonra, Alvaro özünün ilk cizma-qarasını yazır. Əsərin quruluşunu saat mexanizmi kimi dəqiq yaratmağa can atır. Heç nə, heç bir hadisə təsadüfi olmamalıdır. Hər bir per-

sonaj üçün ayrıca kataloq yaradır. Bu kataloqlarda dəqiqliklə personajların keçirdikləri bütün tərəddüdü, nostalji hissələrin, düşüncələrin, gündəlik gördükləri işlərin, arzulanıqları şeylərin, buraxdıqları səhvlərin ümumi qeydlərini saxlayır. Tezliklə görür ki, ən əsası -həm də ən çətini- bu hadisəni ecazkar bir tərzdə, novella şəklində qurmaqdır. Əsərin qəhrəmanı qonşuların həyatını qəribə bir formada dəyişir və onların törətdiyi cinayətdə təqsirkar çıxır. Könüllü olaraq və ya əksinə, yaradıcılığa olan güclü meyildənmi, ya bilməyərəkədən müəllif bu qətlin qarşısını almaq üçün bunu vaxtında başa düşmədiyində, bilmədiyində, ya bilib istəmədiyində cavabdehlik daşıyır.

İndi Alvaronun fikri-zikri öz işindədir. Onu işdən ayıran heç bir şeylə məşğul olmur. Personajları daima onu müşayət edirlər: onunla işləyirlər, gəzirlər, yatırlar, içirlər, arzulayırlar, televizora baxırlar, onunla nəfəs alırlar, onunla ayaqyoluna gedirlər. Yüzlərlə vərəq, müşahidələriylə, qeydlərlə, əhvalatlarla, düzəlişlərlə, personajların və onların yaşadığı evin, otaqların, hərəkət etdiyi küçələrin təsvirlərlə doludur. Kağız üçün yığıb saxladığı qovluqlar get-gedə artır. Kifayət qədər materialın olduğuna inanırdıqdan sonra novellanın ilk səhifələrini işləyir.

3

Alvaro novellanı işləməyə başladığı gün həmişə olduğu kimi tezdən düz saat səkkizdə yataqdan qalxıb soyuq duş qəbul etdi. Evdən çıxarkən sol əliylə yarıaçıq qalan qapının tutacağından yapışdı, nəyisə yaddan çıxarmış kimi duruxdu və çıxdı.

Yaz günəşinin aydın, zərif şəfəqləri küçələrə qonmuşdu. Supermarketə girib ətrafa göz gəzdirdi. Səhərin bu vaxtı orda adətən heç kəs olmurdu. Şöbələri gəzdikdən sonra altı yumurta və bir qədər meyvə götürdü. Çek kassasının qarşısındakı kiçik növbə uzanmağa başlayanda balaca və beli bükülü bir qocanın arxasında özünə yer tutdu. Bu, senyor Montero idi. Senyor Montero Alvaronun yaşadığı binanın sonuncu mərtəbəsindəki mənzildə qalırdı. Ancaq onların əlaqəsi liftdəki qarşılaşmalarıyla və salam-sağolla məhdudlaşdı. Qoca aldığı malların qiymətini hesablatdırmaq üçün onları kassanın qarşısındakı yerə tələsmədən boşaldırdı. Alvaro isə onun bədən quruluşunu, onun o qədər də nəzərə çarpmayan qozbel bədənini, qoca əllərindəki qabarmış damarlarını, içəri batmış alını, iri çənəsi və mürəkkəb profilini gözədən keçirirdi. Alvaronun növbəsi çatanda, əlindəkiləri kassirə uzatdı və tez ol-

masını xahiş etdi. Supermarketdən çıxdı, günəşli küçələrlə qaçmağa başladı. Təngnəfəs halda özünü binanın giriş qapısına çatdırdı. Qoca lifti gözləyirdi.

-Sabahınız xeyir, -Alvaro nəfəsini boğaraq rəsmi mehribanlıqla dedi.

-Sabahınız xeyir, -qoca mızıldandı.

Aralarına sakitlik çökdü.

Liftin qapıları açıldı. Daxil oldular. Alvaro fikirləşə-fikirləşə uca səslə başladı:

-Necə də gözəl bir səhərdir! Görünür bahar gəlir. Həəə... -və qocaya yersiz, yerinə düşməyən göz vurdu. Burada qoca gülümsədiyini hiss etdirmək istədi və üzündəki zəhrimarı yığışdırdı. Ancaq yəni-dən sərt səssizlik hökm sürdü.

Eve çatdıqda Alvaro düşündü ki, son mərtəbədə yaşayan bu senyor onun novellasındakı qoca obrazı üçün ideal bir personajdır. Onun acı sakitliyi, əldən düşmüş qocalığı, zahiri görünüşü. Bütün bu cəhətlərin hamısı onun personajının tələblərlə üst-üstə düşürdü. "Bu mənim işimi asanlaşdıracaq", deyə düşündü. Belə qənaətə qəlirdi ki, əsərdə real bir modeli əks etdirsə, uydurulmuş personajı həqiqətə uyğun və evfekt verə biləcək xüsusiyyətlərlə bəzəmək daha asan olar. Seçilmiş personajın fəaliyyəti və xüsusiyyətlərini əsas götürməklə kifayətlənər. Lazimi nəticə verə bilməyən, boşluqda yaranan solğun təxəyyülün zəif sıçrayışlarına ehtiyac qalmaz. Bunun üçün o, senyor Monteronun keçmiş və indiki həyatıyla dərinədən tanış olmalı, onun bütün fəaliyyəti, gəlir mənbəyi, ailəsi və dostları barəsində düzgün və ətraflı məlumat toplamalı idi. Elə bir şey yox idi ki Alvaroda maraq oyatmasın. Hər bir şey xəyalında yaratdığı personajı qurmağa onu təhrif etməyə, eybəcərləşdirməyə və ya əksinə onu bəzəməyə, tamamlamağa kömək edirdi. Oxucu bütün bu xırdalığa fikir verməyə də bilər və onları novellada göstərməyin elə bir səbəbi yox idi. Ancaq Alvaro üçün bütün bu xırdalıklar vacib idi. Bunlar, hadisələr arasında olan bağlılığı əldə etmək üçün özül yaradırdı. Və bu özül üzərində ətrafdakı təəssüratı, real insanları təhrif olunmayan formada özündə cəmləşdirir və personajın həqiqətə uyğun olmasını təmin edirdi. Bütün bunları əsas tutaraq qoca kimi ailənin də axtarılmasına ehtiyac duyulurdu. Burada həmçinin onun həyatı barədə mümkün qədər düzgün informasiyanın əldə edilməsi vacib idi. Digər tərəfdən bu ailənin qapı-gonşu olması onun işini qeyri-adi formada asanlaşdırırdı. Çünki onları nəinki istədiyi vaxt və diqqətlə izləyə bilər, eyni zamanda uğur əldə edərək onların söhbətlərinə, ailədə gedən

müzakirələrə qulaq asa bilərdi. Və bütün görüb-əşitdiklərini asan, canlı şəkildə, heç bir təhrifə yer vermədən novellasında əks etdirirdi. Mənzil divarları nazik olduğundan bütün qonşuların, ondan bir mərtəbə yuxarı və onun mərtəbəsində yaşayanların söhbətləri asanlıqla eşidilirdi. Ancaq səslər ona qarışıq çatırdı. Yalnız binada səssizlik bərpa olunanda, yaxud da qonşuların qışqırığı ümumi səs-küyü üstələyəndə nəse məlumat əldə etmək olardı. Bütün bunlar görülən işin sona çatdırılmasını şübhə altında goyurdu.

Ancaq yuxarıda sadalananların qarşısında bir maneə dayanırdı: Alvaro blokda yaşayan qonşuları demək olar ki, tanımırdı. Pasmaq imkanı əldə etsə də, ona yaxın olan üç mərtəbədə ikisi bu səs əlaqəsini kəsirdi. Birində sifətini sızanaq basmış cavan müxbir qız yaşayırdı. Hər dəfə axşam düşən kimi müəmmalı fikirlərlə Alvaronu işdən ayırırdı. Başqa bir mənzildə heç kəs yaşamırdı. Kirayə pulunu verə bilmədikləri üçün oranı beş ay bundan qabaq dul bir qadın, itini çox istəyən, həddi-buluğa çatmış qızıyla tərk etmişdi. Bununla belə əsərin tələblərinə cavab verə biləcək ailə onun üçün münasib olan mənzildə yaşayırdı.

Birdən hamamxanadakı kiçik pəncərə yadına düşdü. Bu, binanın işıqlı həyətinə açılan nəfəslik idi. Alvaro orda təbii ehtiyaclarını ödəyəndə tez-tez qonşuların söhbətlərini eşidirdi. Bu səslər açıq pəncərədən çox aydın gəlirdi. Belə olan halda bu cür yeni vasitədən istifadə etməklə nəinki eşitməni yarıdan çətinliklər aradan qalxar, eyni zamanda maraqlandığı şəxslərin sayı artardı. Beləliklə o, öz mərtəbəsində yaşayan bütün qonşuların söhbətlərini eşitmək imkanı əldə etmişdi. İstənilən məlumatı əldə etmək üçün lazım olan subyekt seçib, ona bütün diqqətini ayırmaq kifayət edərdi.

Ancaq qoca Montero və öz qapı qonşuları barədə məlumatı kimdən toplaya bilərdi? Cavab şübhə doğurmurdu: qapıçı qadın binada yaşayanların həyatındakı bütün sirləri bilən yeganə şəxs idi. Ancaq qadını şübhələndirmədən baş verənləri öyrənmək heç də asan deyildi. O, arıq, hündürboy, sərt davranışlı sözgəzdirənə qarşı ikrah hissi keçirsə də, nəyin bahasına olursa-olsun onun etibarını qazanmalı idi.

Qonşuluqda o qadın barədə yaman söz-söhbətlər gəzirdi. Bəziləri iddia edirdilər ki, qapıçı qadının müəmmalı keçmişini ona ləkə gətirir və ondan heç vaxt yaxa qurtara bilməyəcək. Digərləri isə deyirdilər ki, bu heç də keçmiş deyil. Belə ki, hamı onun nəinki qonşu binanın qapıçısıyla, eyni zamanda mə-

həllənin qəssabıyla tez-tez görüşdüyünü bildirdi. Hamı deyirdi ki, onun həqiqi qurbanı -boyda ondan balaca, mülayim, köktəhər və tez-tez tərləyən kişi-əri idi. Əriylə o, təkəbbürlü və nifrətlə davranırdı. Onları yaxşı tanıyanlar deyirdilər ki, ərinin daim geyindi-yi fəhlə gödəkcəsi, cındırı çıxmış şalvarı və onun gücsüzlüyü, yaxud da kefsizliyi, ər-arvad arasında olan tələblərin yerinə yetirmək iqtidarında olmadığını göstərirdi. Bütün bunlar arvadın keçirdiyi həyəcanı artırır, zorakılığın son həddinə qonşular bərəsindəki bu şeyiələrə fikir verməsə də, Alvaro qapıçı qadınla onun arasında baş verən yaxınlıqdan və onu yaradan səbəbdən qaça bilməzdi. Aydın məsələydi ki, o, qadını cəzb edirdi. Artıq bir neçə dəfə pilləkəndə və ya liftdə onunla üzleşəndə Alvaronu utandırmaq, təəccübləndirməkdən ötrü diqqətini cəlb etməyə çalışmışdı. Çünki bütün bu baxışları ancaq bu cür başa düşmək olar. Hətta bir neçə dəfə arvadının sədaqətliyinə inanan əri səhərlər işdə olanda evinə kofe içməyə dəvət etmişdi onu. Bu açıq-saçıq işarələr qadının Alvaroda yaratdığı ikrah hissini daha da şiddətləndirirdi. Ancaq bundan istifadə etməliydi.

Alvaro səhərisi gün əmin olanda ki əri işdədir, istədi bir ona baş çəksin. Gəldi və sol əliylə astadan qapını döydü. Bu zaman yadına düşdü ki, səbəbsiz yerə gəlmişdir. Tez bəhanə axtarmağa başlasa da bir şey alınmadı. Duruxdu. Artıq pilləkənləri qaçaraq yuxarı qalxmaq istəyirdi. Birdən qapı açıldı. Arvad ağzındaki səliqəli düzülmiş dişləriylə gülümsündü, arıq və yapışqanlı əlini ona uzatdı. Söyüq idi, bir az da nəm. Alvaroya bir anlıq elə gəldi ki, əlində qurbağa tutub.

Qapıçı onu içəri dəvət etdi. Qonaq otağında, divanda əyləşdilər. Arvad əsəbi görünürdü. Divanın qarşısındakı masanın üzərindən güldanı və bir bəzək əşyasını götürdü, gələn qonağa kofe hazırlamaq üçün mətbəxə keçdi. Bu zaman Alvaro gəlməyinə peşiman oldu. Fikirləşdi ki, kofeni içən kimi çıxıb gedəcək.

Qapıçı əlində iki fincan kofeylə qayıtdı. Gəlib Alvaronun düz yanında oturdu. Dayanmadan danışdı. Verdiyi suallara elə özü cavab verirdi. Birdən özündən xəbərsiz əlini Alvaronun sol ayağına qoydu. Alvaro özünü elə apardı ki, guya buna fikir vermir, sadəcə əlindəki fincanı düz saxlaya bilməyindən kofe yüngülvari çalxalandı. Qəfil qalxdı və nəse mızıldadı. Sonradan kofeyə görə minnətdarlığını bildirdi.

Artıq qapıda -Bir daha hər şeyə görə çox sağ olun,- dedi.

Sonradan deyəndə ki, "bir gün gələcəm", bu, bir az yalan səsləndi.

Evə çatan kimi oturdu. Bu zaman rahatlıq duydu, ancaq bu rahatlıq hissi tezliklə narahatlıqla əvəz olundu. Qapıçının həyasızcasına onda yaratdığı ikrah hissi uzun müddət ağır əziyyətlə gördüyü işi təhlükə altında qoymağa kifayət qədər əsas verməməlidir. Arvaddan alacağı informasiyanın dəyəri, bunu əldə etmək üçün verəcəyi qurbanların dəyərindən yüksək idi. Bundan əlavə -özündə cəsarət tapmaq üçün fikrini tamamladı- qadını hər bir yerdə birini digərindən fərqləndirən cəhət, sadəcə olaraq xarici görünüşüdür. Səhərisi gün yenidən qapıçının yaşadığı yerə qayıtdı. Bu dəfə artıq tanışlıq üçün bəhanə axtarmağa ehtiyac qalmırdı. Düşdüyü vəziyyətlə razılaşaraq Alvaro qarşısına qoyduğu məqsədə çatmaq üçün birtəhər cəhd göstərmək istədi.

Sınıq-salxaq çarpayıda uzanmışdılar, Alvaro və qapıçı arvad. Taxta çarpayının baş tərəfində mıxla bir xaç bərkidilmişdi. Belə bir vəziyyətdə hər ikisinin duyduğu ehtirasdan yaranan sərt itələşmələrin nəticəsində çarpayının başından asılmış xaç qopub Alvaronun başına düşdü. Ancaq Alvaro hər hansı bir fikir söyləməkdən çəkindi.

İndi otaq yarıqaranlıq idi. Sarı rəngə çalan günəş şüaları döşəməni, çarpayını, divarları pələng dərisinə bənzər bir naxışla rəngləyirdi. Şüaların arasından göyə sovrulan siqaret tüstüsü daha da qatılışdı. Alvaro qonşulardan danışmağa başladı. Deyirdi ki, onun üçün daha müəmmalı, daha maraqlı şəxs senyor Monterodur. Qane edilmiş görünən qapıçı, Alvaronun dediklərindən uzaq idi. Ancaq Alvaro hələ də danışdı. Etiraf etdi ki, senyor Monteronun həyatı onda maraq oyatmışdı. Qapıçı başa saldı ki, (onun səsi Alvaronun qulağına get-gedə xoş təsir bağışlayırdı) arvadını itirdikdən sonra qoca bir neçə il olar ki, indi yaşadığı mənzilə köçmüşdür. Əminliklə deyə bilərəm səksən yaş olar -dedi. Vəntədaş müharibəsində vuruşub. Müharibə qurtardıqdan sonra bir müddət hərbiyə qalib. Ancaq heç vaxt rütbəsi qalxmamışdır. Yeni hərbi nizamnaməni lazımınca yerinə yetirdiyinə görə vaxtından qabaq təxris olunmuşdur. Bunun üçün də sözün əsl mənasında hərbiçilərə nifrət edirdi. Qapıçı hətta onun heç bir qonaq qəbul etmədiyini də bildirdi. Vaxtaşırı cənubi Amerikadan bir qadından məktublar alsada, başqa yaxınlarının olmasından xəbəri yox idi. Onun yeganə həvəsi şahmata idi. Təvazökarlığını unudaraq əla bir oyunçu olduğunu iddia edirdi. Hansısa bir şahmat klubun təsis olunmasında iştirak etmişdi. Klubun rəhbərliyi indi yaşadığı evdən uzaq oldu.

ğundan oyunlarda hər dəfə iştirak edə bilmirdi. O, elə yaşda deyil ki, hər hansı bir uğurdan danışsın. Bu isə onun xarakterini daha da acılaşdırmışdı. Aydın idi ki, o qoca ancaq bu arvadla ünsiyyət saxlayırdı. Çünki hər gün evdə təmizlik işləri görmək, yemək bişirmək və ümumiyyətlə başqa hər hansı bir ev işləri görmək üçün Monteronun evinə qalxırdı. Ancaq heç vaxt onunla yaxınlıq etməmişdi -belə bir şey heç qoca üçün də maraqlı deyildi. Qapıçıyla arasında müəyyən bir hörmət saxladığını bilirdi, ancaq sərt olduğunu və digər qonşulara qarşı inamsız olduğunu heç düşünmürdü.

Təsəvvür edirsən, -arvad dedi. Müraciətdə "siz"-dən sürətlə "sən"ə keçməsi onlar arasında verbal yaxınlığa səbəb oldu. Bir anda belə bir yaxınlıq Alvaronu fiziki yaxınlıqdan da artıq narahat etməyə başladı. Hər dəfə divardan asdığı şəklın arxasındakı seyfdən mənə zəhmət haqqımı verir. Deyir ki, banklara etibar etmir. Əvvəllər pulu harda gizlətdiyini bilmirdim, ancaq sonradan seyfi möhkəm yerdə gizlətdiyi üçün lovğalanaraq axırı onu mənə göstərdi.

Alvaro pulun çox olub-olmadığını soruşdu.

-İnanmıram ki, aldığı təqaüd çox ola.

Yarıqaranlıq otaqda, ağappaq mələfənin arasından arvadın çılpaq bədənini görünürdü. Onun baxışları göyə mıxlanmışdı və xəyallara dalırmış kimi elə sakit danışdı ki Alvaro onu heç tanıdırdı. Alvaroya tərəf çevrildi, yanağını yastığa qoydu -onun gözləri xəstə gözlərinə oxşayırdı- və onu öpdü, yastığı. Bu daha çox, özünü elə alıb finişə çatmaqda olan idmançının son qüvvəsini toplamasına bənzəyirdi -Alvaro öz-özündə belə fikirləşdi.

Qapıçı razı qalmış üzünü yastığa basdı. Alvaro bir siqaret yandırdı. Yorğun idi, lakin yenə də qonşulardan danışmağa başladı. Onlar haqqında hər şeyi bilmək həvəsində olduğunu bildirdi: iki il bu binada yaşayasan, ancaq onların üzünü belə tanımayasan, bu bir cinayətə bənzəyir. Arvad üzünü çevirib bir siqaret yandırdı. İki qonşunun adlarını çəkdi. İki qadından danışdı. Deyirdi ki, bu yaxınlarda onlar kirayə pulunu verə bilmədikləri üçün çıxıb getmək məcburiyyətində qalmışdılar. Daha sonra iki lətifə danışdı. Gülməli olacağını zənn etsə də, çox yersiz çıxdı. Alvaro düşündü: "On veut bien etre mechant, mais on ne veut pas etre ridicule". Düşüdü və vəziyyətdə yerinə düşən bir görüş Alvaronun yadına düşdü. O, bu xatirədən zövq aldı. Xırda-xırda ləzzət ona böyük bir həzz vəd edirdi. Çünki hesab edirdi ki, həyat saysız-hesabsız görüşlərdə cəmləşir. Həyat bir komplikasiyadır, deyər düşündü.

Qapıçı danışmağa davam edirdi. Bu zaman onun sifəti süni bir məmnunluq ifadəsi aldı. İkinci mərtəbədə yaşayan Kasareslər ailəsindən danışdı. Xöşbəxt nigah təəssüratı bağışlayan sadə və mehriban davranışlı, orta maddi gəliri olan cavan bir ailə idi. İki uşaqları var. Onları xatırladığını söylədi və qapıçı qadından onlar haqda danışmasını təkidlə xahiş etdi. Qapıçı dedi ki, ərinin yaşı otuz beşdən yuxarı olmaz. O, Seat kampaniyasında axşam növbəsində işləyir. İşə hardasa axşam dördə başlayır, düz saat on ikiyə kimi. Qadın isə evə və uşaqlara baxır. Qapıçı onları məzəmmət edərək (qonşulardan elə danışır ki, elə bil onların həyatının bir hissəsidir) deyirdi ki, maddi durumları yaxşı olduğu halda uşaqlarına lazımı səviyyədə təhsil vermirlər. Ola bilsin şəhərin belə bahalı yerində yaşadıkları üçün artıq xərclərə yol vermək istəmirlər. Alvaro qapıçının səsinə qonşulara qarşı kin-küdurətin hiss olunduğunu duydu.

Alvaro tez çarpayıdan qalxıb heç bir söz demədən paltarını geyinir. Arvad çılpaq bədənini xalatlara örtərək bir daha yanına gələcəyini soruşur. Alvaro -yox- cavabını verir və güzgünün qarşısında qalstukunu düzəldir. Qapının gözlüyündən baxır, əmin olmaq istəyir ki, blokda heç kəs yoxdur. Qapıçı ondan bir daha gələcəyini soruşur. Kim bilir, deyib çıxır.

Liftin gəlişini gözlədi. Qapı açılarda daxil olmaq istədi, ancaq gördü ki, senyora Kasares bazarlıqdan qayıdır. Çünki əli boş deyildi. Üstəlik hələ özüy-lə bazarlıq üçün kiçik arabacıq da götürmüşdü. Binanın giriş qapısıyla əlləşdiyini gören Alvaro ona kömək etməyə tələsdı. Qapını açıb qonşusunun əlindəki selofan paketlərdən bir neçəsini yerdən götürdü.

-Çox sağ ol Alvaro, -dostcasına ona minnətdarlığını bildirdi və hətta düşüdü yə situasiyadan güldü də.

Alvaro pis vəziyyətə düşməsin deyər, ona təriflər söylədi. Senyora Kasaresin ona -sən- deyər müraciət etməsi heç bir-birlərini təəccübləndirmədi də. Birinci dəfə idi ki, bir-birlərlə belə söhbət edirdilər. Liftə çatanda o artıq yerində deyildi, yuxarı qalxmışdı. Senyora Kasares evdar qadın olmasından danışdı, Alvaro isə özünün subay həyatından. Sonra isə hər ikisi güldülər.

İrene Kasares ortaboylu, çox təmiz və səliqə ilə geyinən incə bir qadındır. Onun hərəkətləri elə bil əvvəlcədən düşünülmüş hərəkətlərdir, ancaq süni deyil. Ola bilsin onun təbiəti nizam-intizamlıdır. Üzünün həddən artıq mülayim, sadə ifadəsi, jestlərinin və sözlərinin xoş təsir bağışlamasından daha

da şirin görünür. Aydın gözləri var, gözəlliyi isə sadədir. Ancaq bu qadında nə isə bir eleqantlıq, bir mənlilik hissi var. Onun xarici görünüşü bunları vulqar bir tərzdə gizlədir.

Alvaro gülərüz görünməyə çalışdı. Suallar verdi və verdiyi suallara da cavab aldı. Pilləkənin qarşısında bir qədər söhbət etdilər. Alvaro qonşularla ünsiyyət saxlamadığından təəssüf hissi keçirdiyini dedi. Boş, mənasız həyat sürənlərə öz iradəni bildirdi. Qadının etibarını qazanmaqdan ötrü zarafat yana qapıçı arvadın dalınca danışdı. Senyora Kasares evdə işinin çox olmasını bəhanə gətirərək tələsdiyini dedi və onlar sağollaşdılar.

Alvaro duş qəbul etdi, yeməyini hazırladı və onu yedi. Saat üçdən sonra qapının gözlüyündən Senyor Kasaresin işə getdiyini gözlədi. Bir qədər sonra Enrike Kasares evdən çıxdı. Alvaro da onun dalınca çıxdı və onlar liftin gəlişini birlikdə gözlədilər. Salamlaşdılar. Alvaro söhbətə özünü başladı: dedi ki, bu gün onun xanımıyla söhbət etmişdir. Boş, mənasız həyat sürənlərə öz iradəni bildirdi. Onun etibarını qazanmaqdan ötrü qapıçı arvadın dalınca zarafatlar etdi. Senyor Kasares ciddi şəkildə güldü. Alvaro fikir verdi ki, ilk baxışdan daha kök görünür. Bu ona mülayimlik təsüratı bağışlayırdı. Zavoda necə getdiyini soruşdu. "Avtobusla", deyə Kasares cavab verdi. Alvaro onu avtomobillə ötürməsinə təklif etsə də, Kasares etiraz etdi. Alvaro təkid etdikdən sonra axırda Kasares razılaşdı.

Aralarındakı söhbət nəhayət axarına düşdü. Alvaro danışdı ki, hüquq kontorunda məsləhətçi hüquqşünas işləyir. Elə özü də işə onun kimi axşamlar gedir. Kasares öz işindən danışarkən onun stimulverici lakin çox vaxt üzücü olmasından gileyləndi. İşin nədən ibarət olmasından danışdı. Və heç bir qürur hissi keçirmədən tutduğu vəzifənin sayəsində avtomobil sahəsindəki biliklərini nümayiş etdirdi. Seat kampaniyasına çatdıqda Kasares, onu əziyyət çəkib işə gətirdiyinə görə minnətdarlığını bildirdi. Sonra uzaqlaşdı. Becərilmiş kəndli tarlasına bənzərən avtomobil parkıyla getdi.

Həmin gecə Alvaro yuxuda ağ atlarla birlikdə yaşıl çəmənlik boyu yol getdiyini gördü. Kiminsə və ya nəyinsə görüşünə gəldi. Özünü yenəcə bitmiş otların üzərində uçantəhər hiss etdi. Sanki dərin bir suyun üzərində ayaq üstə dayanmışdı. Təpənin zərif yamacıyla qalxırdı. Nə ağac var idi, nə kol, yalnız yenəcə bitmiş ot. Təpənin başında qızıl tutacaqlı ağ qapı göründü. Qapını açdı, nəyi axtarıb güddüyünü bilsə də, kimsə, ya nəşə onu geri dönməyə sövq etdi. Ayaq üstə yarıyaq qalmış qapıda üzünü yaşıl çə-

mənliyə doğru, sol əli qapının qızıl tutacağına qaldı.

4

Artıq zəhmətinin bəhrəsi görünməyə başlamışdı. Əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş quruluşunda, nümunə üçün yazılmış bəzi əlyazmalarda və dizaynda olan çatışmazlıqlara baxmayaraq, novella yavaş-yavaş yazılırdı. Ancaq Alvaro istəyirdi ki, gördüyü iş əsərin vacib tutduğu ümumi quruluşuna, oradakı personajlara və hadisələrə təsir etməsin. Özü də real modellərin olması, bir tərəfdən onun işini asanlaşdırıb və onun təxəyyülünün yeni impuls götürməsinə təmin edirdisə də, digər tərəfdən hekayənin inkişaf xəttini mütləq dəyişdirə bilərdi. Buna baxmayaraq inanırdı ki bu metod, müəllifin hər hansı bir müdaxiləsi olmadan gördüyü işi əsər səviyyəsinə qaldıra bilər, bu da Alvaro üçün ən əsası idi. Bir tərəfdən reallığın uydurulmuş təsvirinin yaradılmasına imkan verən təsvirə meyillik təhrifə meyillik deməkdirsə - özü də hesab edirdi ki, hisslərin estetik zövqə can atması kobud bir hadisədir. Əsl təsvirilik təqlid olunmayan təsvir olunmadır - digər tərəfdən hadisələri eyni neytral tonda nağıl etmək gərəkdir. Sanki hadisələri danışan şəxs söylədiklərinin hamısını başa düşür, sonradan nə baş verəcəyini bilmir. Alvaro bu prinsipləri əsas tutaraq öz-özünə sevinirdi.

Hamamda dayanıb qonşudan gələn səslərə qulaq asmağın effektivini də sınaı. Çox zaman qonşuların söhbətləri bir-birinə qarışsa da işıqlı həyatə açılan kiçik nəfəslikdən gələn bu səslər çox aydın idi. Və Kasareslər ailəsindəki söhbətləri ayırmaq Alvaro üçün çox asan olurdu. Tək ona görə yox ki, səhərlər digər mənzillərdə səs kəsilirdi və yalnız qab-qacaq səsi eşidilirdi, həm də ona görə ki, Alvaro bunu sonradan aşkar etmişdi, Kasaresgilin pəncərəsi onun düz yanında idi. Buna görə də oradan gələn səslər çox aydın eşidilirdi.

Alvaro ayaqyolu çanağında oturaraq səslərə qulaq asırdı. Onları aydın eşitmək üçün nəfəsini dərib saxlayırdı. Binanın səs-küyünə qarışmış halda Kasareslərin səhərlər yuxudan necə qalxdıqlarını, bir azdan uşaqları durğuzub, yuyunub, güzgünün qarşısında dayanaraq özlərini qaydaya saldıqdan sonra səhər yeməyini hazırlayıb onu necə yediklərini eşidirdi. Sonradan ata uşaqları kollecə ötürürdü və tez evə qayıdırdı. O zaman hər ikisi evi yığışdırır, təmizləyir, arabir zarafatlaşdılar, bazarlığa gəldirdi-

lər, yemək hazırlayırdılar. Gecənin sakitliyində qadının ləzzətlə güldüyünü eşidirdi. Yarıqaranlıq otaqdakı pıçıltılar tədricən həyəcanlı nəfəsalmalarla əvəz olunurdu. Sonradan gərginləşən inilti, çarpayının ritmik cırıltısı və qəfil səssizlik. Bir səhər onların qəhqəhə çəkərək bir yerdə çimdiklərini eşitdi. Başqa bir gün isə xanımı ev işləri gördüyü zaman senyor Kasares ona hücum çəkmişdi. O isə əvvəl yoldaşına etiraz etsə də, həmin anda heç bir müqavimət göstərmədən ona tabe olmuşdu.

Alvaro diqqətlə qulaq asırdı. Bütün bu söhbətlərin onun üçün yararsız olması onu hövsələdən çıxarırdı. Bir neçə boş kaset almışdı. Qonşu pəncərələrdən gələn bütün səsləri, əlüzyuyanın yanındakı elektrik açarına səs yazan aparatı birləşdirərək aldığı lentə köçürmək istəyirdi. Ancaq bütün bu lazımsız materialı köçürməyin nə faydası? Yazdıqlarının çox kiçik hissəsi novellaya yarıyırdı. Və bu onu çox təəssüfləndirirdi. Alvaro ailədə baş verən mübahisələrin kəsilməsindən təəccübləndi. Hər bir cütlük çətin dövrlərdən keçir. Bu fikri əsas tutaraq istəyirdi ki, onlar da bu normaya cavab versinlər. Yazdığı kitab indi öz yoluna düşmüşdü. İndi əsərin süjet xəttini quran özüllər daha da möhkəmlənməyə başlamışdı. İndi elə bir zaman idi ki, əsərin ideyasının açılmasına təkan verə biləcək qüvvəyə ehtiyac duyulurdu. Ailədə gedən xirda söz-söhbətlər novellanı davam etdirmək üçün işini asanlaşdırırdı. Buna görə də pəncərədən gələn gülüşlər və gecə pıçıltıları Alvaronu elə qıcıqlandırır ki, az qala onda allergik reaksiya yaratsın. Deyəsən Kasareslər Alvaronun novellasına görə dava etmək fikrində deyildilər.

Növbəti gün yenidən Enrike Kasaresin evdən çıxmasını izlədi. Yenə də liftdə qarşılaşdılar. Söhbət etdilər və Alvaro onu zavodacan ötürməyi təklif etdi. Axşam saat dördün ürəksıxıcı istisi, onların zavodun üstü borularıyla havaya buraxdığı qara duman barəsində olan söhbətinə mane olmadı. Siyasətdən də danışdılar. Kasares hökuməti tənqid etdi. Ötən seçkilərdə səs verməyə getdiyini dedi. İndi isə bundan peşman olduğunu etiraf edirdi. Alvaro düşündü ki, qonşusunun əhvalı get-gedə pozulur və o daha da coşurdu. Kasares dedi ki, bu ağlasığmaz bir şeydir, necə ki bu dövlət belə alçaqlıqlar edir, əsasən də onlara səs verənlərə qarşı, işçilərə qarşı. Alvaro nəzakətli bir formada onun dedikləri ilə razılaştığını bildirirdi. Bir qədər sakit qaldılar. Maşın zavodun avtomobil parkında dayandı. Kasares maşından düşməyə tələsmirdi. Alvaro fikirləşdi ki, nəse əlavə etmək istəyir. Əllərini əsəbi-əşəbi ovuşduraraq onu narahat edən şəxsi problemdə hüquqşünas və ya-

xın qonşu kimi ona məsləhət verməkdə kömək etməsini soruşdu. Alvaro ona yardım etməkdə məmnunluq duyduğunu bildirdi. Növbəti gün üçün razılaştılar. Dərin minnətdarlıqla Enrike Kasares onunla sağollaşdı. Alvaro onu axşamın yandırıcı günəşi altında açıq meydana uzaqlaşdığını seyr etdi.

Növbəti gün səhər saat on ikidə Kasares Alvaronun evində qonaq oldu. Hər ikisi qonaq otağının yumşaq mebelində əyləşdilər. Alvaro ondan bir şey içmək istədiyini soruşdu. Kasares mədəni şəkildə onun təklifini rədd etdi. Alvaro qonşusunun üzündə gətirdiyi sıxıntıyı yumşaltmaqdan ötrü yaxınlarda olacaq yay məzuniyyətindən söhbət açdı. Kasares yüngülcə onun sözünü kəsdi. Artıq keçirdiyi sıxıntıyı gizlətmirdi.

-Yaxşı olar ki, mətləbə keçək. Səninlə səmimi olmaq istəyirəm, -Alvaro öz-özündə düşündü ki, onun bu ailəyə "siz" deyərək müraciətdə davam etməsinə baxmayaraq onlar artıq "sən" deməyə öyrəşmişdilər. Bu onu narahat etmirdi. Mən bura gəlmişəm... çünki çaşqınlıq içindəyəm və sənə inanıram. Sözü düz, mən bunu etməzdim, əgər sən məndə etibar hissi oyatmasaydın.

Kasaresin gözlərində səmimiyyət sezilirdi. Alvaro boğazını arıtdı. Onun bütün diqqəti qonşusunda idi.

Enrike Kasares izah etdi ki, çalışdığı kompaniya idarə işçilərinin sabit heyətini müəyyənləşdirməyə başlamışdır. İş yerlərinin ixtisara salınması onun üçün heç də yaxşı olmamışdır. Artıq onun işdən azad edilməsi prosesinə başlanmışdır. Qəzetlərdə işçilərin tətillə çıxdığını oxumuşdu. Həmkarlar ittifaqı müəssisə və nazirliklə əlaqəsini kəsmişdir. Bu cür ölçülərə məruz qalmış işçilərin şəraiti həddən artıq acınacaqlı idi. Onun vəziyyəti ancaq fərqli idi. Kasares öz vəziyyətini fərdiləşdirmək üçün xirda detallarla danışdı. Dedi ki, ərizənin geri götürülməsinin nə dərəcədə mümkün olduğunu bilmirdi. Səzsiz-hesabsız qanun və göstərişlərin arasında itibarmamaq üçün vəkilə ehtiyacı var idi. Bunları deyib sonda əlavə etdi:

-Əlbəttə nə qədər lazımdırsa ödəyərəm.

Alvaro hər hansı razılıq, yaxud təkzib jesti ifadə etmədən oturduğu kreslodə səssiz qaldı. Onun qonağı çiyinlərindən ağır daş atmış kimi görünürdü. Dedi ki, əvvəl ona təklif etdiyi pivəni içmək istəyir. Alvaro mətbəxə keçdi və iki pivə açdı. Bir yerdə içdilər. Kasares daha da rahatlaşaraq dedi ki, zavoddan aldığı maaş saxladığı ailənin yeganə maddi gəlirini təşkil etməsəydi məsələni bu cür qaldırmazdı. Xahiş etdi ki, söhbəti heç kimə danışmasın. Arvadı-

nı narahat etmək istəmirdi. Alvaro onun işinə ətraflı baxacağına söz verdi və əmin etdi ki, hər hansı bir nəticə əldə edən kimi həmin dəqiqə ona xəbər verəcək. Sağollaşdılar.

5

Bir müddət novellanın yazılması ləngidi. Alvaro Enrike Kasaresin məsələsinə baxmaq üçün bütün gücünü səfərbər etməli oldu. Bütün lazımı informasiyanı əldə etdikdən sonra diqqətlə onu öyrəndi, bir daha nəzərdən keçirdi, digər analoji hallarla tutuşduraraq müqayisələr etdi. Ən pis halda işdən çıxmalı olsa belə müəssisənin ona verəcəyi kompensasiya onun qonşusuna təyin etdiyi kiçik məvacibdən iki dəfə artıq olardı.

Vəziyyətdə aydınlıq gətirdikdən sonra hərtərəfli düşünməyə başladı. İki yol seçdi:

a) Əgər ərizəni geri qaytarsa ola bilər ki, işini saxlasın və ya ən azı çox kiçik bir maddi ziyan dəysin, -bu fərziyyəyə görə müəssisə işdən azad edilmiş işçini geri götürmə məcburiyyətində olmadığını göstərən qanunu əsas tuta bilər-. Belə olan halda, -Alvaro davam etdi- mən Kasaresin minnətdarlığını qazanaram, ancaq bununla bərabər pul və vaxtımı itirmiş olaram. Və bununla belə xırda zəhməthaqqı almaq niyyətim yoxdur.

b) Əgər hadisələrə müdaxilə etməsə, onların təbii yolla cərəyan etməsinə şərait yaratsa, yenə də öz qonşusunun hörmətini və dostluğunu qazanardı. Belə ki o, Alvaronun onun probleminə göstərdiyi diqqətin natamamlığını başa düşüb qiymətləndirmişdi. Bundan əlavə Alvaro ürəyi açıqlıqla qonşusuna sərf etdiyi bütün vaxtına görə ondan bir qəpik də olsun almazdı. Digər tərəfdən əmin idi ki, qonşusunun yeganə gəlir mənbəyi olan işini itirməsi sözsüz ailənin münasibətlərinə də öz təsirini göstərəcək və korlanmış münasibətlərin neqativ əksini izləməsinə imkan yaradardı. Novellasına görə o bunu əldən buraxmazdı. Belə bir hal Alvaronun işini qeyri-adi bir formada asanlaşdırardı və əsəri işləyib sona çatdırmasına böyük şans verərdi.

Kasareslə görüş vaxtı təyin etdi. Ona gördüyü işləri izah etdi, nazirlikdə və həmkarlar ittifaqındakı araşdırmaları ortaya qoydu, məsələyə analoji misallarla aydınlıq qətirdi, bəzi hüquqi xırdalıkları başa saldı, sonda bu yalantəhər səslənsə də fikrini tamamladı:

-İnanmıram ki, şikayətin qəbul edilməsinə bir şans ola.

Enrike Kasaresin sifətində intizar sezilirdi, an-

caq tezliklə bu emosiya ümitsizliyə çevrildi. Qalstukunun düyününü boşaltdı. Dirsəyini dizinə söykəmiş, cətinliklə nəfəs alırdı. Araya sakitlik çökdü. Kasaresin gözləri qaşındı. Alvaro ona dəstək olacağını söylədi, baxmayaraq ki, aralarında münasibət yenicə qurulurdu. Dedi ki, heç vaxt olmadığı kimi sakit qalmalıdır. Kişinin mərdliyi elə, belə vaxtlarda üzə çıxır və həyəcanlanmağa dəyməz. Qonşusunu ruhlandırmaq üçün fikrini -həyatda hər şeyə çarə tapılır- cümləsiylə bitirdi.

Kasares mətbəxin pəncərəsindən baxırdı. Pəncərənin altına bir göyərçin qondu. Alvaro fikir verdi ki, qonşusu sarsıntı keçirir. Kasares ona verdiyi əziyyətə görə üzr istəyib minnətdarlığını bildirdi və qapıya doğru irəlilədi. Alvaro alicənablıqla ona heç bir minnətdarlığın gerek olmadığını söylədi. Qapıda dostcasına əlini onun çiyinə qoyub möhkəm olmasını tapşırırdı. Kasares oranı başı aşağı tərək etdi.

Həmin anda Alvaro əlüzyuyanın yanına balaca bir masa, oturmaq və maqnitofon gətirdi. Onu masanın üzərinə qoydu. Orada həmçinin dəftərlə qələm var idi. Ayaq üstə qalmasın deyərək özünə oturmaq gətirdi. Nə vaxt ki, qulaqasma seansına başlayırdı, bina sanki səs-küylü qarışqa yuvası idi. Bu səs-küydən bir şey anlamaq üçün bu səsə öyrəşmək gerek idi. İndi qonşu ailədəki bütün səsləri çox aydın eşidirdi. Kişi qadına vəziyyəti başa salırdı. Deyirdi ki artıq çıxış yolu yoxdur və onlar bununla razılmalıydılar. Hansısa bir vaxtda su borusundan yayılan səs dialoqu kəsdi. Alvaro kaseti saxlayıb ağzında bir söyüş işlətdi. Sükut bərpa olunduqdan sonra aparatı yenidən işə saldı və qadının ərinə necə təskinlik verdiyini eşitdi: "Hər şeyin çarəsi var həyatda". Kişi mızıldadı ki, Alvaro da bu sözlərlə onu sakitləşdirmişdi. Qadın Alvaronun bütün bunlara nə aidiyyəti olduğunu soruşdu. Kişi etiraf etdi ki, qonşusundan məsləhət almağa getmişdi. Bilirdi ki o vəkildir və buna görə də ondan kömək istəyirdi. Qadın buna etiraz etmədi. Dedi ki, Alvaro onda etibar hissi doğururdu. Kişi onun ürəyiaçıq olduğunu söylədi, onun işinə bu cür maraq göstərdiyinə görə, ona başağrısı verdiyinə görə. Özü də bu işdə ondan bir qəpik də istəməmişdi. Qonşu mənzildən bir musiqi buxarı çıxdı. Üzü sızanaqlı qəzet müxbiri Bryus Springstine qulaq asırdı, özü də nəyi var qulaq asırdı.

Alvaro buna heç qıcıqlanmadı da. Əksinə, mahını ona ləzzət elədi. Fikirləşdi ki, təzəcə yazdığı lent yazısından novellasında istifadə edə bilər. Müəyyən parçaları işləyib təkmilləşdirdikdən sonra dialoq canlı olmasıyla, öz pauzalarıyla, tərəddüdlərlə çox

əla alındı. İlk uğurunu davam etdirmək üçün hamamda səsyazan aparat quraşdıracağını qərara aldı. Və düşündü ki, evdə olmadığı vaxtlarda bütün danışıqları qeydə alacaqdır. Özü də gələn həftə söz-söhbət daha da qızışmalıydı.

Növbəti gün yenidən novellanın redaktəsinə başladı. Ailə barəsində olan süjet xəttini heç bir çətinlik çəkmədən beynində qururdu. Hadisələr indi asanlıqla yazılırdı. Ancaq qoca Montero tərəfdən belə optimist düşünməyə əsas tapmaq olmurdu. Cavan ailədən fərqli olaraq, Alvaro burada hər hansı bir çıxış nöqtəsindən məhrum idi. Bunlarsız onun təxəyyülü bataqlıqda çabalayırdı. Hadisələr kimi personajları da sona çatdırmaq üçün reallığa ehtiyac vardı. Bununla belə qocayla mümkün qədər tez əlaqəyə girmək lazım idi. Bu yaranacaq çətinlikləri malalayacaqdı. Ancaq əsas problem onunla dostluq əlaqəsi qurmaqdan ibarət idi. Düzdür, onunla tez-tez aşağıda, supermarketdə üz-üzə qəlirdi və onların əlaqəsi yalnız "salam" sözüylə bitirdi. Onun sərt xarakteri mülayim söhbətə başlamağa imkan vermir.

Zəng səsi eşidildi. Madyan qapıda göründü. Alvaro dedi ki məşğuldur. Qapıçı kişnədi və Alvaro onun evə keçməsinə mane ola bilmədi.

-Çoxdandır bir-birimizi görmürük, -qapıçı dərin-dən ah çəkərək dedi. Üzünə yalançı təbəssüm qondu. İstədi olub keçənlərə zarafatyana iradını bildirsin, ancaq bu onda elə də yaxşı alınmadı. Sən məni bir az unutmusan deyəsən.

Alvaro bir az yumşaldı. Qadın şirin dillə soruşdu: -İşlərin necə qedir?

-Pis, -Alvaro ağır-ağır cavab verdi.

Qapıçı artıq diqqətini ondan çəkmişdi. Evi öteri nəzərdən keçirərkən mexaniki şəkildə davam etdi:

-Niyə?

-At iyi gəlir -Alvaro mızıldandı.

Ayaq üstə dayanmışdı, narahat. Bədənin ağırlığını növbəylə gah bir, gah da o biri ayağının üstünə salırdı. Özünü elə aparırdı ki, güya Alvaronun kobud cavablarını eşitmirdi. Elə dayanmışdı guya fikir dağının zirvəsindən qayıdırdı. Təəccüblənmiş bir tərzdə soruşdu:

-Qulaq as, sənə mənzilin nə gündədi! Mənə elə gəlir ki, burada qadın əli çatışmır. -Dalınca əlavə etdi: -İstəyirsən sənə yardım əlimi uzadım?

-Bundan savayı məni heç nə narahat etmz, -Alvaro etiraz etdi, açılan şampən qapağı kimi. Bu sözlərdə elə bil süni və həddən artıq duyulan mülayimlik ifadəsilə təhqir və heyvani qorxu hissi gizlənməmişdir.

Qadın ona təəccüblə baxdı:

-Sənə nəşə olub?

-Hə.

-Yaxşı belə olma, de görüm.

-Day cana yığılmışam, -qışqırdı.

Qapıçı əvvəl ona təəccüblə, sonra isə bulanıq hiddətlə baxdı və:

-Mənə elə gəlir ki, belə davranışa layiq deyiləm, -dedi-. Sadəcə olaraq sənənlə mülayim olmaq istədim. Bir də istədim ki, bacara bildiyim işdə sənə kömək edim. Əgər məni görmək istəmirsənsə sadəcə olaraq bunu mənə deyər bilərdin.

Qapıya tərəf getdi. Sol əli ilə qapının tutacağından yapışıb, artıq yarıaçıq qapıdan geri qayıdıb, az qala yalvarışla:

-Əminsən ki, heç nə istəmirsən?

Səbrini yığaraq ağzındakı söyüşü cilovlayıb dişinin dibində alçaq səslə:

-Əminəm.

Qapıçı qapını çırpdı. Alvaro otağın ortasında ayaq üstə qaldı; onun sol ayağı əsirdi.

Həyəcanlı-həyəcanlı iş otağına qayıtdı. Bir neçə dəfə dərin-dən nəfəs aldı və tez bir zamanda sakitləşdi. Qapıçıyla ikinci görüşündə arvadın ona qoca Monteronun şahmata olan həvəsindən danışdığını xatırladı. Alvaro öz-özünə də ki, bu istiqamətdə hücumu keçmək lazımdır. Ömründə bir dəfə də olsun şahmatla maraqlanmamışdı və heç oyun qaydalarını da bilmirdi. Ancaq bu səhər yaxınlıqdakı kitabxanaya üz tutdu. Bir neçə kitab əldə etdi. Novellanın redaktəsinə arxa plana atmalı oldu. Götürdüyü kitabları bir neçə gün ərzində tər basa-basa oxudu. Daha sonra peşəkar şahmat oyunçuları üçün nəzərdə tutulmuş kitablara baş vurdu. Müəyyən nəzəri biliklərə nail oldu. İndi ona yalnız təcrübə çatmırdı. Artıq çoxdan bəri əlaqəsi kəsilmiş dostlarıyla bir neçə görüş vaxtı təyin etdi. Onlar bu təklifi məmnuniyyətlə qəbul etdilər. Çünki heç bir səbəb olmadan kəsilmiş dostluq münasibətlərini bərpa etmək üçün şahmat yaxşı bir bəhanə idi.

Alvaro görüşə əlində bir çamadanla gəlirdi. Çamadanın içində müxtəlif şeylər var idi: qələmlər, ağ kağızlar, müxtəlif kitablar, etdiyi qeydlər. Ancaq görüş vaxtı Alvaro onlarla nə bir kəlmə kəsirdi, nə də yanına qoyulan qədəhdən su içirdi. Adi musiqiyə də qulaq asa bilmirdilər. Çünki Alvaro deyirdi ki səs, fikrini cəmləməyə qoymur. Aralarında yalnız "salam" sözləri olurdu ki, bu da oyundan əvvəl eşidilirdi. Bir də ki, "sağol". Oyun bitən kimi Alvaro hər hansı bir bəhanə gətirib onlarla tələsik sağollaşırdı.

Görəndə ki, artıq rəqibləri ona müqavimət göstə-

rə bilmirlər, necə deyirlər dostları daha ona lazım olmadı. Və öz oyununu təkmilləşdirməkdən ötrü özünə yeni rəqib axtarmağa başladı. Bunun üçün o, yeni bir kompüter aldı. Səhərdən axşamacan, hətta gecənin ən ucqar vaxtlarında ekranın qabağından çəkilmirdi. Çox az və pis yatırdı. Gecədən yarımçıq qoyduğu oyunu davam etdirməyə səhər tezdən durmalı olurdu.

6

Bu gün yenə də həmişəki kimi saat səkkizdə qalxıb soyuq duş qəbul etdi və qocanı görmək ümüdü ilə supermarketə düşdü, ancaq onu görmədi. Meyvə şöbəsində xırda oğurluqlar edə-edə portağallara, armudlara, zəmbillərdəki kiçik limon təpəciklərinə baxdı. Satıcıdan çiyələyin nə vaxt gətiriləcəyini soruşdu. Bu anda qocanı gördü. Satıcının cavabı elə ağzındaca qurudu. Çünki Alvaro artıq kassaya doğru irəliləyən Monteronu qaralamışdı. Dükandan çıxarkən onun üçün qapını açdı. Evə qayıdan başı yapışdı qocaya, saqqız kimi. Havadan danışdı, pilləkənlərin çirklilik olmasından, bütün binanı bezdirərək sifarişləri evə çatdıran satıcılardan mirt vurdu. Mövzunu yaman tez-tez dəyişirdi. Onun simpatiyasını qazanmaq üçün qapıçının dalınca danışdı, zarafatçıya. Qoca əvvəl ona soyuq baxışlarla baxdı, sonradan onun ev işlərinə kömək edən qapıçını tanıdı. Bundan əlavə dedi ki, öz pilləkənini həmişə təmiz hesab etmişdir. Binanın girişinə çatanda Alvaro söhbəti dəyişdi. Aldığı kompüterdən danışdı və dedi ki, ondan şahmat oynamaq üçün istifadə edir.

-Özünü tərifləmək olmasın, ancaq mən doğrudan orta səviyyəli oyunçudan yaxşı oynayıram, Alvaro özündən razı tərzdə dedi.

Qocanın sifətinə ağır bir gülüş çökdü.

-Yaxşı görək! -qoca dilləndi.

Alvaro qısa şəkildə, ən belə terminoloji dillə özünün bəzi qələbələrini elan etdi, lovğalanaraq. Onları qazanmaq üçün hələ bir neçə başqa variantları da şərh etdi. Kompüterində şahmat oyununun on beş mərhələdən ibarət olduğunu və onbeşinci mərhələdə ona hansısa cüzi müqavimət göstərməsindən fəxrle danışdı. Qonşusunun belə razı danışmasından az təəccüblənən və çox qıcıqlanan Montero özünün də şahmat oynadığını elan etdi. Alvaro buna çox məmnun olduğunu bildirdi (əslində onunla yaxınlıq etdiyinə sevinirdi). Növbəti gün üçün qoca Monteronun evində görüşməyə razılaşdılar.

Evvə daxil olduqda Alvaro özünü qane olmuş və

narahat hiss etdi. Qane idi ona görə ki, nəhayət qocanın evinə daxil oldu, öz məqsədinə çatdı. Narahatçılığın səbəbi isə, bəlkə də özünü lazım olduğundan da artıq tərifləməsi idi. Və bu da bütün qurduğu əməliyyatı təhlükə altına qoya bilərdi. Belə ki, əvvəlcədən demək olmaz. Qoca daha parlaq oyun nümayiş etdirirdi və əgər qoca onun işini bitirsəydi, o sadəcə məhəllənin gopçusu çıxardı. O zaman nəinki şahmatın öyrənilməsinə və ümumiyyətlə novellanın yazılmasına sərf etdiyi vaxtı, eyni zamanda qocanın etibarını da itirmiş olardı, onunla bütün əlaqələri kəsərdi və hətta novellasının yazılması təhlükə altında qalardı.

Uduzmaq təhlükəsindən qorxaraq yadında qaldığı oyun açılışlarını təkrarlamağa başladı. Bu vaxt qapı döyüldü. Qapıçı olmasını güman edib heç yerindən belə qalxmadı. On dəqiqə sonra qapı yenə də həyasızcasına döyülürdü. Əsəbi-əsəbi gözlükdən belə baxmadan qapını açdı.

-Salam! -sızanaqlı müxbir idi-. Bura bax narahat etdiyimə görə üzr istəyirəm, ancaq evdə özümə yemək hazırlayırdım, birdən gördüm ki, kartofum qurtarıb. Gec olduğu üçün əminəm ki supermarket bağlıdır. Və öz-özümə dedim ki, mənə Alvaro mənə bir neçəsini verə bilər. Çünki o elə ehtiyatlıdır ki!

Alvaro sakit qaldı. Hiss elədi ki, mədəsi ağrıyır. Ağrı həmişə onun mədəsini nişan alırdı.

-Alvaro, -müxbir yenidən tələb tonunda dilləndi-. Üç-dördü bəsimdi.

-Heç biri də yoxdu.

-Bəs yağ?

-Yoxdu

-Yaxşı, onda mənə bir az duz ver.

Müxbir mətbəxə doğru özünə yol açdı. Alvaro bir paket duzu götürüb əlinə vermədən təklif etdi və qapıya doğru yönəldi. Bir əli qapıdan tutub otağın ortasında dayanmış qıza baxdı. Qızın üzündəki ifadə eynilə qədim roma xarabalıqlarını görəndə adamın ifadəsinə bənzəyirdi. Bir anlıq qız onun gözündə bu vaxta qədər düşündüyündən də cavan göründü. Yaşlı qadın davranışına baxmayaraq cavan idi. Hardan ağlına gəldi ki, bu qız müxbirdir? Onda əmin oldu ki, bu qız hələ təhsil alır, çünki ona iyirmidən artıq yaş vermək olmazdı. "On veut bien etre mechant, mais on ne veut pas etre ridicule." Onu gülünc yerinə qoymaq, onun etik normalara sığmayan evə sirtiqcasına soxulmalarına qarşı əla bir antidot olardı.

-Bura bax -kinayəylə-, sən axır vaxtlar utanmazlıqda yaman üstələmişən haaa.

Qız dərindən nəfəs aldı və təzyiqlə nəfəsini bu-

raxib gülümsünəntəhər oldu.

-Səndən fərqli olaraq mən vaxtımı evdə öldür-
mürəm.

Alvaro qızardı. Müxbir ona qapını açmaqda kö-
mək etdi və sağollaşdı. Alvaro yarıaçıq qalmış qapı-
da qaldı, sol əli qapının tutacağında, sağ əlində isə
duz paketi. Duzu vurdu başına. Sonradan onu bo-
şaltdı ayaqqolu çanağına. Boşaldan kimi suyu bu-
raxdı. Yenidən öz yazı masasının arxasında oturar-
kən birdən fikirləşdi ki, o da qapıçı kimi yarıaçıq qa-
pıda sol əlilə tutacaqdan yapışib qalmışdı. Belindən
soyuq tər axdı. Yuxuda gördüyü yaşıl çəmənlikdəki
qızıl tutacaqlı ağ qapı yadına düşdü. İçində güldü və
fikirləşdi ki, bütün bu uyğunluqlardan işlədiyi novel-
lada istifadə edəcəkdir.

Yenidən qapının zəngi çalındı. Bu dəfə qapıya
gizlincə yaxınlaşdı. Nəfəsini saxlayıb gözlükdən
baxdı. İrene Kasares təkərli bazarlıq zənbiliylə yük-
lənmişdi. Alvaro dəhlizdəki güzgünün qabağında
qarışiq saçını qaydaya saldı, qalstukuna düyün vu-
rub boynuna keçirdi.

Qapını açdı və hər ikisi gülürüzlə salamlashdılar.
İrene Kasares etiraz etsə də, Alvaronu narahat et-
mək istəmədiyini bildirsə də axırı evə keçməyə də-
vət aldı. Üzbəüz oturdular. Uzun bir fasilədən son-
ra qadın dedi ki, ərinə etdiyi köməyə görə minnət-
darlığını bildirməyə gəlmişdir. Dedi ki, əri ona hər
şeyi danışib və bunun əvəzində heç bilmir ki, zəh-
mət haqqını necə ödəsin (Alvaro əlilə ürəkəçliqlik
jesti göstərdi. Bunu elə elədi ki, elə bil pul barəsində
o qətiyyənlə belə düşünməmişdir.), yaxın qonşu
və dost kimi ona etibar edə biləcəklərini bildirdi. Bu
zaman, o qadının mülayim sakitliyinə nəzər saldı:
onun gözləri iri və mavi, səsi aydın idi və bütün bə-
dənindən tərəvət yayılırdı. Paltarları ilə kasib şahza-
dəni xatırladırdı.

Alvaro gəldiyinə və dediyi sözlərə görə ona öz
minnətdarlığını bildirdi. İnanırmağa çalışdı ki, onun
yerində başqa adam olsaydı, o da belə edərdi. Al-
varo onun qəbul etmədiyi siqareti ona təklif etdi.
Özü isə birini yandırdı. Siqaretin yaratdığı təhlükə-
dən, tütünə qarşı çıxan kompaniyalardan söbət et-
dilər. Alvaro dedi ki, əvvəllər bir neçə dəfə tərgitmə-
yə cəhd göstərmişdir. Nəticə isə göz qabağında idi.
Köhnə vərdişlərdən əl çəkmək çox çətindir. Qadın
isə onu artıq beş il bundan qabaq böyük inamla dəf
etdiyini bəyan etdi. Sonradan getməli olduğunu de-
di. Dedi ki, evdar qadın olması daha qalmağa imkan
vermir. Ayağa qalxmış Alvaro öz növbəsində qeyd
elədi ki, əmək bazarındakı vəziyyətdən xəbərdardır
və öz əlaqələrindən istifadə edib xanımın əri üçün

bir şey fikirləşər. Az gəlirli olsa da, işsiz qalmaqdan
yaxşıdır. Qadın ona həyəcan dolu səmimi gözlərlə
baxdı. Dodaqlarının altında pıçıldadı ki, bu onların
ailəsi üçün çox vacibdir. Qorxu onun zəmbildən ya-
pılmış əllərində rəqs edən zaman qadın vəziyyətin
nə dərəcədə çarəsiz olduğunu dərk etdi. Qapını aç-
dı, sol əlilə tutacaqdan tutub yarıaçıq qalmış qapıda
geriyə döndü, sanki nəyisə əlavə etmək istəyirdi.
Alvaro isə öz növbəsində verdiyi vədləri tələsik tək-
rarladı, elə bil ki, qadının dalından dəymək istəyirdi.
Və əlavə etdi ki, bir gün onları qonaq çağırar. Alva-
ronun bu sonuncu cümləsi ona görüş vaxtının
müəyyənləşdirilməsinə tam sərbəstlik verirdi. Sen-
yora Kasares onun bu təklifini qəbul etdi.

Bu axşam ofisdən qayıdanda Alvaro özünü yor-
ğun hiss etdi. Şam yeməyi hazırlaya-hazırlaya öz-
özünə düşündü ki, ola bilsin son vaxtlar gərgin işlə-
yir. Bəlkə də bir neçə günlük məzuniyyət onun xey-
rinə olardı. Şam elədi və televizorun qarşısında əy-
ləşdi. Yerinə girməyə hazırlaşanda, təxminən gecə
saat on ikidə, kiminsə gənşusunun qapısını qurda-
ladığını eşitdi. Daha sonra zərbə səsləri gəldi. Bu
səs daxildən qapı zəncirinin bayır tərəfdən təzyi-
qə məruz qaldığını göstərirdi. Alvaro tez qapısının
arxasında gizlənmiş kimi gözlükdən baxdı. Kasares-
lər ailəsi yarıaçıq qapının hər iki tərəfində dayanıb
mübahisə edirdilər. Söhbətin aşağı tonda davam
etməsinə baxmayaraq Alvaro söhbətin heç olmasa
müəyyən bir parçasını aparata yazmağı ürəyindən
keçirdi. Tələm-tələsik maqnitofon axtarışına başla-
dı. Önu tapdı və girişdəki elektrik açarına birləşdir-
di. Boş lent qoydu və onu işə saldı.

Qadın yavaş səslə davam etdi ki, onun evə be-
lə gec gəlməsindən boğaza yığılmışdı və əgər özü-
nü belə aparırsa qoy gedib başqa yerdə gecələsin.
Kişi şərab iyi verən səsilə, az qala yalvararaq onu
evə buraxmağı xahiş etdi (dili damağına yapışdı,
sözləri də əzə-əzə ağzından töküdü). Boynuna al-
dı ki, dostları ilə oturub içmişdilər. Deyirdi ki, məgər
onu bütün günü evdə boş-bekar televizorun qarşı-
sında oturmasını istəyir? Donuz kimi yeyib bundan
da artıq kökəlməsini arzulayır? Bir müddət səs-sə-
mir gəlmədi. Alvaroya yalnız aldıkları nəfəs səsləri
çatırdı. Bu sakitlikdən sonra qadın qapını açdı.

Alvaro maqnitofonu elektrik cərəyanından ayırıdı,
əlinə alıb dəhlizdən hamam otağına keçdi. Çanaq-
da oturub lenti işə saldı. İndi yorğunluq artıq çıxmış-
dı. Onun bütün əzələləri gərginlikdə idi.

Kişi səsinin tonunu qaldırı, elə bil ki dirçəldi. Qa-
dın tələb etdi ki, belə tonda danışmasın, çünki uşaqlar
yatırdılar. Həm də qonşular eşidə bilərdilər. Kişi

qışqırdı ki, onun vecinə deyil, nə qonşular, nə də ki onları doğan fahişə. Deyirdi ki artıq bezib, onun gıç-gic məsləhətlərinə qulaq asdığı üçün belə bir vəziyyətə düşüb. Əgər onunla evlənməsəydi, əgər əfəllənib onun toruna düşməsəydi, ona bu sözləri başqa birisi deyirdi. Zəhləsi getdiyi bu şəhərə gəlməsəydi, sevdiyi bir işlə məşğul olardı. Zəhrimara qalmış bu ailəsini saxlamaq üçün, zəhrimara qalmış pula görə hər işin altına girməzdi.

Kişi səsini kəsdi. Fırlanan lent səsinin pozulduğu sakitliyində qadın iniltisi eşidildi. Alvaro diqqətlə qulaq asırdı. Fırlanan kaset səsinin eşidiləcəyindən qorxub öz bədəniylə üstünü örtüdü. Qadın otağın səssizliyində ağlayırdı. Bu zaman xırda nəfəslikdən gələn inilti gecə vaxtı kiminsə qulaq asdığı radio səsinə qarışırdı. Ancaq kimsə daha möhkəm zarıyırdı. Bu kişi idi. Pəltək kimi qeyri-aydın sözlər danışdı. Alvaroya bu səslər başadüşülməz pıçıltı kimi çatırdı.

Daha sonra oxşamalar, təskinlik səsləri eşidildi. Tamaşanın axırı idi.

Maqnitofonu şəbəkədən ayırdı, əlinə alıb qonaq otağına keçdi və lenti başa yığdı. Mədəsindən gələn səs-küy ona aclığıdan xəbər verdi. Mətbəxə keçdi. Özüne çörəkərası katlet hazırladı, bir az da pendir və yağ götürdü. Hamısını məcməyiyə qoyub bir pivi açdı. Gətirdi maqnitofonun yanına. Elə ac idi ki, heç yediyini tam çeynəmirdi. Tezbazar yeyib lentə bir neçə dəfə maqnitofona qulaq asdı. Əla bir material əldə etdiyini düşündü. Borcunun yerinə yetirilməsindən qane olub uzandı çarpayıya. Uzanan kimi yatdı, düz yeddi saat.

Bu gecə o, yenidən yaşıl çəmənlikdə gəzirdi. Orada ağ atlar kişnəyirdi. Onlar elə ağ idilər ki, Alvaro hətta bir az qorxdı. Uzaqda bir tərəp gördü və ona elə gəldi ki, böyük bir mağaranın içindədir. Çünki səma elə bil daşdan idi. Ayaqlarına güc vermədən tərənin yamacıyla qalxırdı. Orada heç kim yox idi, nə bir quş, nə də adi bulud. Dəhşətli bir külək qalxdı və onun uzun saçları üzünü və gözlərini tutdu. Birdən ona çatdı ki, çilpaqdır. Bununla belə soyuğu hiss etmirdi. İstədiyi ancaq heç bir quş olmayan tərənin yaşıl zirvəsindəki qızıl tutacaqlı ağ qapıya çatmaq idi. Gördü ki nəm otun üzərində bir qələm, bir kağız, xarab olmuş yazı makinası və tiq-qıltı səsi verən bir maqnitofon var. Qapını açanda artıq başa düşdü ki, bu qapıdan keçə bilməyəcəkdir. Və buna baxmayaraq qapının o biri tərəfində nəyi axtarıb güddüyünü bilirdi. Ancaq kimsə onu geri dönməyə sövq etdi. Ayaq üstə yarıaçıq qalmış qapıda, üzü yaşıl çəmənliyə doğru çönərək sol əli qapının qızıl tutacağında qaldı.

7

Növbəti gün qocanın evinə gəldi. Solğun divarları olan otaqda masanın üzərində qəhrəman fiqurlarla yerbəyer düzülmüş şahmat lövhəsi göründü. Montero onu deyəsən çoxdan gözləyirdi. Alvaro evə daxil olan kimi taqətdən düşmüş rəqib əlini sıxanda bir anlığa özüne əminliyini itirdi. Qoca ona içməyə bir şey təklif etdi. Alvaro minnətdarlıq jestilə onun bu təklifini yumuşaqlıqla rədd etdi.

Hər ikisi masanın qarşısında əyləşdilər.

Bilirdi ki, öz niyyətinə çatmaq üçün çətinliklə də olsa tarazlıq yaratmalıdır: bir tərəfdən onun oyunu qocanı darıxdırmamaq üçün nəinki kifayət qədər səviyyəli olmalı idi -qocanın gözlənilməz qələbəsi Alvaronun bütün ümidlərini puça çıxarırdı- eyni zamanda onu bütün oyun ərzində şah vəziyyətində saxlamalı, ondan üstün olmasını nümayiş etdirməli idi. O bunu elə etməli idi ki, qocada onunla yenidən mübarizəyə girişməyə həvəs qalsın. Digər tərəfdən uduzmalı idi, eynini açmaq üçün və bu yolla aralarında xoş bir münasibətin qurulması naminə uduzmalı idi, ən azı bu birinci görüşdə.

Qocanın vəziyyətdən çıxması onu təəccübləndirmədi. Alvaro düşünərək oynadı; ilk gedişlər gözlənilməz olmadı. Qoca dərhal öz qurduğu hücumunu ortaya geydu. Bu manevr Alvaroya tələsmiş kimi görünə də fikrini cəmləməkdə kifayət qədər ləngitdi. Müdafiə olunmağa çalışdı, ancaq daxilində tüğyan edən hirs onu sərbəst oynamağa qoymurdu. Rəqibinin əminlik tapması oyununda da özündə bürüzə verirdi və bu Alvaronu daha da qıcıqlandırırdı. Bundan təlaşa düşərək, çətin vəziyyətdə olan atını xilas etmək üçün onu geri çəkib əvəzində bir piyadanı qurban verməli oldu. Özünü çox narahat hiss edirdi, Montero isə fürsəti əldən buraxmırdı. Qoca laqeyd bir tərzdə şərh etdi ki, onun bu sonuncu gedişi çox riskli oldu və ona baha başa gələ bilərdi. Qocanın belə əminliyindən yaxa qurtarmaq üçün Alvaro "ayağa qalxmağa" çalışdı. Qocanın bir neçə təhlükəsiz gedişlərindən sonra Alvaro nəhayət dərinədən nəfəs almağa macal tapdı və hətta öz fiqurlarını yerbəyer etdi. Monterodan bir piyada qopardı və oyunun tarazlığını bərpa etdi. Bu vaxt Montero səhvə yol verdi: sıxışdırılmış ağ fil artıq Alvaronun əlində idi. Gümən etdi ki, bu fiqurun ona verdiyi üstünlük onu səthi oynamağa vadar edəcək -əgər sonradan pis vəziyyətə düşmək istəməyirdisə- və bununla qoca bu gedişi Alvaronun hücumu kimi deyil, adi bir təsadüf kimi qiymətləndirə bilirdi. Alvaro

qəsdən elə oynadı ki, fil vəziyyətdən çıxsın. Oyun artıq sabitləşmişdi.

Bu dəfə Alvaro ünsiyyət qurmağa çalışdı; qoca suallara başı ilə cavab verirdi. Cavablar aydın deyildi. Onlar yalnız sualları başdan etmək üçün verirdilər. Qoca gördü ki, bu heç də asan rəqib deyil. Və bu səbəbdən onun bütün diqqəti oyuna yönəldilmişdi. Bir də ki, qocaya tələsmək sərf etmirdi. Əgər rəqibi ona belə diqqət yayındırıcı suallar verirdisə də, onun müdafiəsinin ikiqat möhkəmləndirilməsi heç bir təəccüb doğurmurdu.

Qoca oyunu uddu. Məmnunluğunu gizlədə bilmirdi. Çox səmimiyyətlə mat vəziyyətində qalan fiqurların mövqələrini şərh etməyə başladı. Qurduğu son hücumunu bir daha göstərmək üçün fiqurları yenidən düzdü. Bəzi xirdalıqları müzakirə etdilər və mümkün olan bir neçə variantlar irəli sürdülər. Qoca onu pivə içməyə dəvət etdi. Alvaro düşündü ki, alqaqol adamı dilləndirən bir şeydi və insanın bütün sirrini açır. Yadına düşdü ki, bura gələndə ehtiyatlı olacağına söz vermişdi. Uduzduğuna görə pis olduğunu bəhanə gətirdi və növbəti həftə üçün yeni görüş təyin etdi. Getdi.

8

Həmin gündən etibarən bütün əlavə məşğuliyyətlərini novellanın yazılmasına qurban verməli oldu. Tez qurtarmağa can atdığı işi yalnız ailədə tez-tez baş verən söz-söhbətlər üzündən durdururdu. Bu mübahisələri yaradan gecəyari evə sərxoş halda gəlmələrin arxasınca nəvazişli sözlər, mülayim cümlələr eşidilirdi. Alvaro bu səsyzmada elə bacarığa yiyələnmişdi ki, üzücü və çox zaman təkrarlanan mübahisələrdə "iştirak" etməyə ehtiyac duymurdu. Sadəcə öz otağına qayıdib işini davam etdirmək üçün səsyzan aparatı işə salmaq kifayət edirdi. Digər tərəfdən onların münasibətlərinin belə korlanması Kasareslər ailəsinin xarici görkəmində öz izini qoymuşdu: qayğısız görkəm verən Enrikenin dolu bədəni indi donuza oxşayan əcaib formaya düşmüşdü; qadının təravətli yanağı yorğunluq təsüratı yaradan rəngi qaçmış sifətə bənzəyirdi.

Alvaro müxbirin ondan bir də kartof və duz istəməsinə təəssüflənmirdi. Ancaq qapıçı ilə əlaqənin kəsilmə təhlükəsindən qorxsada onunla üzləşmək düşündüyü kimi təhlükəli olmamalı idi. Bunun üçün də onunla yenidən barışmalıydı.

Ona baş cəkmək üçün aşağı düşdü. Başa saldı ki, bəzi anlarda insan özündən çıxır və bu zaman özünə nəzarəti itirir. Belə hallarda insanın huma-

nizm pərdəsi arxasında gizlənən ən murdar cəhətləri üzə çıxır. Bunun üçün də onu bağışlamasını istəyirdi. O, kişiyyə yaraşmayan hərəkət etmişdir.

Qapıçı onun xahişini böyük məmnuniyyətlə qəbul etdi. Alvaro tələsik dedi ki, son vaxtlar şəxsi karyerasında həddindən artıq gərgin günlər keçirir. Düşdüyü vəziyyət nəinki onun əhvalsızlığının səbəbi olmuşdur, eyni zamanda işinə son dərəcə diqqətlə yanaşmağı tələb edirdi. Buna görə də aralarındakı münasibəti davam etdirmək mümkün olmamışdır. Heç bir şey onu belə kədərləndirməzdi, ancaq gərginlik azalmayınca dostluğu arxa planda saxlamağa məcburdur. Və fikrini tamamlayaraq söylədi ki, aralarındakı münasibət səmimi olduğu üçün onlara heç nə mane ola bilməz. Alvaronun bu gözəl nitqindən məftun qalan qapıçı olub-keçənlərin hamısını bağışladı.

Çempionat qoca Monteronun evində davam etdi. Alvaro fikir verirdi ki, hər şey qocanın nəzarəti altında baş verir: ağ və ya qaralarla oynadığını o qərarlaşdırır, hücumunu o qurur və oyundakı üstünlük daima onun tərəfində olur. Qələbələrini sayca çoxluğu da onda idi. Alvaronun əldə etdikləri isə yalnız məğlubiyyətlər idi. Elə onları bir-birlərilə görüşdürən də məhz məğlubiyyətlər olmuşdu. Etdikləri söhbət yavaş-yavaş öz sərhədlərini genişləndirərək şahmatdan kənar, digər mövzuları da əhatə etməyə başladı. Təəccüblənmədən, fikir verdi ki, qoca öz yaşına görə həddən artıq içkili idi. Alqaqolu bu miqdarda qəbul etməsi onun danışıqında hətərəm-pətərəmliyə gətirib çıxarırdı. Alvaro intizarda qaldı.

Qoca əsasən siyasətdən danışırdı. Deyirdi ki, həmişə sağ partiyaya səs vermişdir. İnanırdı ki, demokratiya zəif xalqların yoluxduğu xəstəlikdir. Çünki tələb edir ki, aparıcı qüvvələr sayılan elita xalqın formasız çoxluğunda öz cavabdehliyindən imtina etsinlər. Və elitəsiz xalq itib-batmış bir xalqdır. Bir də ki, qeyri real bir fikri əsas tuturdu: ictimai səs vermə hüququ; qapıçının verdiyi səs hansısa bir vəkilin verdiyi səsle bir ölçülmürdü. Alvaro razılaşırdı və bu zaman qoca dövləti tənqid etməyə başladı. Azgınlıqla sağ partiyaları hədəfinə almışdı. Hesab edirdi ki, tutduğu prinsipləri unutmuşdular, öz məqsədlərini tərk etmişdilər. Onun məzəmmətlərindəki ədavət hissi Alvaronu hərdən sarsıdırdı.

Özünün hərbi keçmişindən də danışırdı. Brunete və Ebra döyüşlərində vuruşmuşdu. Həyəcanla qəhrəman şəhidləri, mərmilərin yaratdığı toz dummanlarını və qəhrəmanlığı yada salırdı. Dedi ki, bir gün uzaqdan general Valerani görmüşdür; başqa bir gün hələ hərbi təhsilini bitirməmiş kiçik leytenant-

tin onun qucağında necə öldüyünü xatırladı. Onu ön cəbhə xəttindən təhlükəsiz məntəqəyə çatdırdıqları zaman qanaxmadan dünyasını dəyişmişdi. Hətta gözlərinə yaş da gəldi.

Alvaro başa düşdü ki, başqalarına olan acıq qocada konkret insanlara deyil, bütün dünyaya qarşı idi. Mərdliyinə qarşı edilən xəyanətin onda bu cür reaksiya verməsi labüdü idi.

Onun yeganə qızı Argentinada yaşayırdı. Arabir ona yazırdı. O isə öz növbəsində bütün həyatı boyu yığıdığı pulları nəvələri üçün saxlayırdı. Bir gün sər-xoşluğunun ən sevincli anında varislərinin adlarını çəkdikdən sonra qürurla dedi ki, bu sadə həyatında heç kimin təsəvvür edə bilməyəcəyi qədər var-dövlətə malikdir. Ucadan bildirdi ki, banklara etibar etmir. Bu vaxt qəfil qalxdı və üzərində təbiət mənzərəsi əks olunan şəklın arxasında, bacarıqla divarın içində hörülmüş, içi pulla dolu olan gizli dəmir qutunu göstərdi. Qocanın gözlərində parıltı sezilirdi.

Alvaro yerindəcə sarsıldı.

Bir neçə saniyədən sonra Alvaronun donu açıldı və dedi ki, artıq çoxdan bəri pulunu bankdan çıxarıb möhkəm bir yerə qoymaq barədə fikirləşir. Ancaq heç cür qərara gələ bilmir, çünki təhlükəsiz olacağına əmin deyil. Qoca böyük bir vəcdlə qutunun üstünlüklərindən danışdı, elə bil mal satırdı və onun idarə olunma mexanizminin asan olmasını nümayiş etdirirdi. Əmin etdi ki bu, bankdan qat-qat etibarlıdır və qutunun ağızını yalnız evdən çıxanda bağlayır.

Məhz elə həmin günü Alvaro Kasareslər ailəsini şam etməyə çağırırdı.

Düz saat doqquzda gəldilər. Yaman geyinib-kecinmişdilər. Qadın bənövşəyi, dəbdən düşmüş paltar geyinmişdi. Ancaq onun saç düzümü zərif və zövqü oxşayan idi. Yanağına vurduğu boya dərisinin solğun olmasından xəbər verirdi. Kişi isə özünü dar şalvara dürtmüşdü. Qarnı elə iri idi ki, pencəyinin yuxarı düyməsini açmışdı. Elə açmışdı ki, güllü-güllü köynəyi tamam üzde idi.

Kasareslərə tamaşa edib Alvaro gülməkdən özünü güclə saxladı. Ancaq həmin anda başa düşdü ki, Kasareslər özlərinin ən dəbdəbəli paltarlarını geyinməklə öz maddi durumlarını nümayiş etdirmirdilər, onlar sadəcə olaraq qonşunun dəvətini qəbul edib qonaq qismində qəlmışdilər. Alvaronun hətta onlara yazığı da gəldi. Qonaqlar Alvaronun hazırladığı içkini içə-içə, musiqiyə qulaq asan zaman, utancaq narahatçılığı aradan qaldırmaq üçün mövzu axtarmağa başladı. Masa arxasına əyləşənə qədər demək olar ki, hər şeydən danışdılar. Alvaro fikir verdi ki, qadın əsəbdən titrəyən barmaqlarıyla si-

qareti bir-birinin arxasınca yandırır, hər hansı bir fikir söyləməkdən çəkindi.

Yemək vaxtı kişi ucadan danışdı və gülmədi. Alvaroya bu qeyri-təbii görüldü, çünki onun yaşadığı vəziyyəti nəzərə alsa, bu elə də gülməli deyildi. İrene ərinin yoluxduğu bu əhval-ruhiyyənin qarşısında narahat görünmürdü. Buna baxmayaraq Alvaro onların qarşısında hörməti olduğunu bilib, dialoqu ipini boş buraxmamağı qərara aldı və söhbətin istiqamətini lazımı tərəfə yönəltdi. Məhəllələrdən danışdı, qonşular arasında olan münasibətlərdən söhbət açdı. Məzəli formada qapıçıların dalınca acı zarafatlar etdi. Sonradan söhbəti qoca Monteroya getirdi: uzun çəkən oyunlardan, onunla etdiyi söhbətlərdən sonra aralarında sərt etibarsızlıqla başlayan soyuq münasibət yumşalmağa başlamışdı; həmçinin onu bir qədər əcaib edən xüsusiyyətlərini göstərdi. Masa arxasında kofe və konyak içdikləri zaman dolayısı yolla, hiss edilmədən qonşusunun iş durumunu öyrənməyə çalışdı. Ər-arvad yenidən qəm quyusuna yığıldılar. Senyor Kasares əmin etdi ki, heç nə dəyişməmişdir, əvvəlki kimi davam edir. Çəkdiyi əziyyətə görə ona necə minnətdar olduqlarını heç deyə bilmirdilər. Alvaro bildirdi ki, öz qonşu və bir dost borcunu yerinə yetirmişdir. Dedi ki, işlə bağlı bir neçə axtarışlar etmişdir, ancaq nəticə hələ ki, sıfır idi. Onun fikrincə məsələ hələ bir müddət yaxşılığa doğru qətməyəcəkdir, ancaq hər hansı bir vakant yer tapsa mütləq xəbər verəcək.

Hələ bir müddət söhbət etdilər. Növbəti çərşənbə axşamı üçün razılaşıdılar. Sağollaşıdılar.

9

Bu həftə ərzində bütün iş-gücünü atıb işlədiyi novelları sona çatdırmağa çalışdı. İndi artıq gecələr də yazırdı. İşdən qayıdan kimi duş qəbul edib, yüngül bir yemək yedikdən sonra yenidən iş otağına çəkildi. Novella sona yaxınlaşdıqca yazılma ritmi yavaş-yavaş ləngiyirdi. Ləngiyirdi, ancaq tutduğu istiqamətin yalnız olmamasına heç bir şübhə qalmırdı. Qocanın evinə qalxdığı günlərdə səhərlərini itirməməyə yerinə tez girirdi və səhəri günü tez qalxırdı. Onun belə erkən qalxması şahmat masası arxasına oturana qədər ona beş saat işləmək imkanı verirdi. Kasareslər ailəsində baş verən mübahisələr günü-gündən daha da şiddətlənirdi və hər dəfə onları görəndə Alvaro üçün bunu hiss etmək heç də çətin olmurdu. Alvaronun mənzili onların arasındakı ədavəti daha da artırırdı. Bu axşam onlar həmişəki kimi təmtəraqla geyinməmişdilər. Əksinə,

onların sadə geyimi aralarında olan dostluğun daha da möhkəmlənməsinə dəlalət edirdi və Alvaroya, davranışında nəinki təbii olmasına şərait yaradırdı, eyni zamanda özlərilə gətirdikləri qəzəbi əritməyə imkan verirdi. Alvaro yenidən dialoqun ipini əlinə aldı, ancaq onu istədiyi istiqamətə yönəltmək üçün xeyli güc sərf etdi. Söhbətin mövzusu yenidən Montero oldu. Yenidən onun qəribəliklərinə toxundu, xırda detallarla gizli dəmir qutunun yerini dəqiqləşdirdi və onun mexanizminin sadəliyini qeyd etdi. Əmin etdi ki, içində heç kimin təsəvvür edə bilməyəcəyi qədər pul var. Sonradan qocanın sağlamlığının zəif olmasından, onun ətrafdan tam təcrid olub tənha yaşamasından danışdı. Onun evdən çıxdığı və qayıtdığı vaxtı göstərdi, gündəlik həyat tərzinin saat əqrəbi kimi dəqiq işlədiyini vurğuladı. Və sonunda dedi ki, dəmir qutunun kilidini yalnız evdən çıxanda bağlayır.

Dediklərindən sonra ailədən gözlədiyi reaksiyanı görmədi. Alvaronun monoton danışdıqlarında fasilə yaranan kimi mövzunu o dəqiqə dəyişirdilər. Əvvəl fikirləşdi ki, buna zaman tələb olunmur, ancaq nə vaxt ki, onları qonaq çağırır, söhbəti bu mövzuya gətirirdi. Kasareslərin etinasızlığı təmkinsizliyiylə əvəz olunmağa başlayırdı. Bir gün ona zarafatyana yalvardılar ki, bu kişidən əl çəksin. Alvaro gülərək pərt oldu və üzr istədi: "mənə elə gəlir ki, bu çox cəlbədicə bir işdir" deyərək marağını gizlədə bilmədi. Bir dəfə onu "təqibətmə maniyası" çağıraraq həmin mövzuya işarə etdilər və o, ələ salındığını zənn edib acı istehza ilə cavab verdi, elə bil hücumu dəf edirdi. Başqa bir gün ailə, sızanaqlı müxbiri özlərilə gətirdilər. Gətirdilər ki, onların bu kiçik yığıncağına yenilik qatsın. Ancaq Alvaro onu heç həzm eləmədi və demək olar ki, onunla bir kəlmə də kəsmədi. Qapıdan çıxarkən Kasareslər bir müddət pilləkəndə müxbirlə söhbət etdilər. Alvaroya görə narahat olduqlarını söylədilər, xüsusilə də son zamanlar heç yaxşı deyildi, gözlərinə pis dəyirdi. Bu cür tənhalıq hamını bu vəziyyətə salar.

-Tənhalıq dəliliklə müşaiyyət olunur. -kişi dedi, elə bil ki, əvvəlcədən nə deyəcəyini düşünmüşdür.

Bir qədər susdular. Qız gözlərini zilləyib onlara qulaq asırdı. Gözləri elə iri idi ki, iki mavi almaya bənzəyirdi.

-Ona deyəsən nəşə olub, -qadın əlavə etdi.

Alvaro əvvəl ailəyə qarşı qurduğu planın baş tutmamasına görə narahat deyildi, onu qıcıqlandıran səbəb, həm də onlar arasında olan münasibətlərin yaxşılaşması idi. Evlərində gedən dava-dalaşlar artıq kəsilməmişdi. Onları qonaq çağırması isə ailəyə da-

ha da təskinlik gətirirdi. Ancaq daha dəhşətli olan başqa bir şey var idi: öz novellasına uyğun bir sonluq verə bilmirdi; və belə bir finali görmək istəyəndə müəyyən çətinliklər onu yazmaq həvəsindən salırdı. Mütləq bir çıxış yolu tapmalı idi.

Ancaq əksinə oldu. Çıxış yolu özü onu tapdı. Səhər tezdən nəşə yazmağa cəhd etdi, lakin heç nə alınmadı. Payız günəşinin altında xəzəllə örtülmüş küçələrlə gəzməyə çıxdı. Evə qayıdanda binanın girişində Kasareslərin lifti gözlədiklərini gördü. Bir neçə selofan paket götürmüşdülər. Paketin birində kobud bir parçaya bükülmüş uzunsov bir əşya var idi. Əşyanın ucu gövdəsinə nisbətən daha enli idi. Nədənə Alvaro həmin o əşyanın balta olduğunu düşündü. Belindən soyuq tər axdı. Alvaronu görcək, Kasareslər gülümsəyərək onunla salamladılar. Bu cür mehribançılıq Alvaronu çaşdırdı və onların qeyri təbii olduqlarını zənn etdi. Dedilər ki şəhərdən, bazarlıqdan qayıdırlar. Pilləkəndə günün xoş olmasından danışdılar və sağollaşdılar.

Əsəbi-əsəbi tezbazar qapısını açdı. Evə girən kimi kresloya oturdu və əsəbdən titrəyən əllərlə bir siqaret yandırdı. Kasareslərin baltadan nə üçün istifadə edəcəklərinə heç şübhə etmirdi. Novellasının nə cür bitəcəyini də yaqin etmişdi. Bu zaman öz-özündən soruşdu ki, görəsən novellanı başa çatdırmaq qocanın ölümünə dəyərmə və onun qətlindən sonra artıq yüz faiz ailəni gözləyən həbsdən qaçmaq mümkün olacaqmı? Çünki bu işdə təcrübəsi olmadıqları üçün mütləq səhvə yol verəcəklər, bununla da polis nəzərindən yayına bilməyəcəklər. Çiyinlərində və boğazında ağır sıxıntı hiss edirdi. Fikirləşdi ki, bu dəqiqə Kasareslərə zəng vurub onları niyyətlərindən çəkindirəcək və başa salacaq ki, bu sadəcə olaraq dəlilikdir. Deyəcək ki, bu maxinasıyada günahkar yalnız özüdür, Alvaro. Onları əmin edəcək ki, çox böyük səhvə yol verirlər, özlərinin və uşaqlarının həyatlarını korlayırlar. Çünki ən yaxşı halda belə, polis bu cinayətin üstünü açma bilməsə, onlar vicdan əzabı çəkməyəcəklər, mægər? Bundan sonra uşaqlarının gözlərinə necə baxacaqlar? Ancaq ola bilsin ki, artıq gec idi. Onlar buna artıq qərar vermişdilər. Yaxşı bəs o, Alvaro da görəsən öz qərarını qəbul etmişdi? Yazdığı novellanın üzərindən xətt çəkməyə hazır idi? Və eğer özünü qurban verirsə, nəyə görə başqalarını da qurban verməsin? Nəyə görə qoca Monteroya, Kasareslərə qarşı özündən də artıq rəhmli olsun?

Bu zaman qapının zəngi çalındı. Hardasa günortası idi, o isə heç kimi gözləmədi. Bu vaxtı kim onu axtara bilər, görəsən? Qorxudan sarsıldı. Çox yün-

gülcə oldu bu sarsıntı, elə bil ki, olacaq hadisə ilə razılaşdı. O, səhv etmişdi. Kasareslər qocanı yox, məhz onu öldürəcəkdilər. Bir göz qırpmında fikirləşdi ki, bəlkə Kasareslər işdən qovulma ərizəsini vaxtında geri qaytarmağın mümkün olduğunu bilib, ancaq o isə müəyyən səbəbdən bunu etmək istəməyib, onların bütün həyatını dağıdıb və alçaqcasına qocanı öldürməyə vadar edib. Ancaq onlar Alvaronu öldürsəydilər, dağılmış həyatlarının yeganə səbəbkarından tək qisas almayacaqdılar, eyni zamanda onun puluna da sahib dura bilərdilər, bəlkə də halallıqla. Çünki beyninə yığışan qatı dumanı qovmağa çalışaraq indi yadına saldı ki, ailə ilə son görüşlərdə o da öz pulunu qoca Montero kimi möhkəm bir qutuda saxlamaq istədiyini etiraf etmişdir.

Qapının gözlüyündən baxdı. Həqiqətən də qonşusu pilləkəndə gözləyirdi, ancaq əlləri boş idi. Qapını açdı. Enrike Kasares qeyri aydın bir formada mızıldandı ki, evdə pəncərə düzəldirdi, bunun üçün də ona bir vintaçan lazımdır. Xahiş etdi ki, əgər lazım deyilsə, bir-iki saatlığına ona versin. Bu axşam gec də olsa mütləq qaytaracaq. Alvaro içəri keçməyi təkid etdi və bir necə saniyədən sonra vintaçanla gayıtdı. Enrike Kasares onu götürəndə Alvaro nədənsə onun əllərinin titrədiyinə fikir vermədi.

Axşam tərəfi qadın vintaçanı qaytardı. Bir neçə dəqiqə söhbət etdilər. Çıxmaq istədikdə -mənzilin qapısı yarıcaq vəziyyətdə idi və qadın sol əl ilə qapının tutacağından yapışmışdı- çönüb sağollaşdı, elə bil ki bir-birlərini bir daha görməyəcəkdilər. Bu, Alvaroya həddən artıq təntənəli göründü:

-Hər şeyə görə çox sağ olun.

Heç vaxt iyin, nə də səsin olması barədə heç düşünməmişdi. Və yaqin bu dəfə onların mövcudluğu onu belə təəccübləndirdi. Ancaq ən maraqlısı bu qeyri müəyyən inam idi ki, heç kim və heç nə ona sona çatmağa mane ola bilməz. Yamyaşıl çəmənliklə addımlayırdı. Otların, meyvəli ağacların qoxusu ətrafa yayılmışdı. Hətta peyin iyi də gəlirdi. Ancaq buna baxmayaraq nə ağac görürdü, nə də ki peyin, tək cəzə yaşıl ot. Bir də daşlı səmaya doğru kişnəyən ağ, mavi və qara rəngli atlar. Təpənin zərif yamacı ilə qalxırdı. Əsən quru külək onun çılpaq bədənindəki tükələri biz-biz etmişdi. Gəzdiyi yaşıl çəmənliyi artıq arxada qoymuşdu. Təpənin yaşıl zirvəsində boz rəngli, metal səsi çıxaran quşlar uçuşurdu. Əslində isə onlar donmuş tikanlar idi. Təngnəfəs halda zirvəyə çatdı və onda bildi ki, artıq heç nə və heç kim ona o biri tərəfə baxmağa mane ola bilməz. Sol əl ilə ağ qapının qızıl tutacağından yapışdı, açdı və baxdı.

10

Növbəti gün qocanın supermarketdə görünməməsi onu heç təəccübləndirmədi. Bu səhər onunla bir oyunu vardı, ancaq Alvaro heç evindən çıxmırdı. Soyuq kofe içə-içə siqaret çəkirdi ki, birdən qapını döydülər. Qapıçı idi. Üst-başı qana bulanmışdı. Onun zarıldamasından və üzündəki dəhşətli ifadədən qocanın cəsədini tapdığını başa düşmək Alvaro üçün çətin olmadı. Bilirdi ki, hər gün evini təmizləməyə qalxırdı. Onu kreslosunda oturtdu və sakitləşdirməyə başladı. Sonra isə polisə zəng vurdu.

Bir azdan bir müstəntiq gəldi. Üç nəfər polis onu müşayiət edirdi. Onları Monteronun evinə apardılar. Alvaro cəsədi görmək istəmədi. Qapıçı dayanmırdı, elə hey danışdı və zarıyırdı. Bir qədər sonra gələn nazik biğli, orta yaşlı bir kişi əlindəki fotokamerayla otağı və hərəkətsiz cəsədi bir neçə rəkursdan çəkməyə başladı. Bundan sonra meyidin üstünü dərhal ağ mələfə ilə örtüdü. Qonşular qapının ağzına yığışmışdılar. Bəziləri hətta dəhlizə qədər soxulmuşdu. Alvaro sarsıntı keçirirdi. Qapıçı bir az sakitləşsə də danışmaqda davam edirdi. Deyirdi ki, yazığı deyəsən bıçaqlamışdılar. Alvaro insan kütləsinin arasında Kasaresləri axtardı, tapmadı, lakin onu qərribə baxışlarla izləyən qorxmş müxbir qızı gördü. Bir nəfər adamların arasından evə doğru özünə yol açdı. Lakin evin girişində posta qoyulmuş polis işçisi onu saxladı. Boz rəngli palto geyinmişdi bu cavan oğlan. Eynəyindən hiss olunurdu ki, ali təhsilli idi. Əmin etdi ki, müxbirdir. Onu içəri buraxmağı tələb etdi. Ancaq polis, ona heç kimi içəri buraxmamaq tapşırığı aldığını dedi. Bir az sonra müxbirin digər yoldaşları da gəldilər. Vəziyyəti onlara başa saldıqdan sonra pilləkəndə oturub və yaxud sürəhəndə söykənərək ucadan danışa-danışa müstəntiqin işini qurtarmasını gözlədilər. Qonşular heç dağılışmaq istəmirdilər, elə bil ki dəfn mərasiminə gəlmişdilər.

On beş dəqiqədən sonra müstəntiq mənzildən çıxdı. Müxbirlər onu gören kimi itələşə-itələşə yığışdılar başına. Onlara hadisə yerində şəkillər çəkməyə icazə verdi, meyidin məruz qaldığı zərbələrə görə onun hansı növ olduğunu açıqladı, əmin etdi ki bədən üzərindəki çoxsaylı yaralar vintaçanla edilmişdir. Müstəntiqin sözlərinə görə qətli dünən axşam radələrində törədilmişdir. Təhrik fərziyyə irəli sürmək istəmirdi, ancaq divarda, şəklin arxasında olan qutu açılmış və qarət olunmuşdu. Belə bir hal heç bir şübhə doğurmurdu. Çox güman ki, qatili bu addımı atmağa vadar edən səbəb qarət idi. Cəsə-

din qonaq otağında olması onu göstərmirdi ki, mərhum onu tanıyırdı? Çünki qoca qatilə evə girməyə şərait yaratmışdır. Müstəntiq təkrar etdi ki, əvvəlcədən hər hansı bir fərziyyə irəli sürmək yersiz olardı. Çünki deyilən bütün fərziyyələr fərziyyə olaraq qalır. Hələlik əlavə ediləsi bir şey yox idi.

Alvaro evinə qayıtdı. Qonaq otağında pəncərəyə söykənərək aşağı, həyəətə baxdı. Bir siqaret yandırdı və sağ əlilə gözlərini ovuşdurdu. Bir az başı ağrıyırdı, ancaq bayaqkindən daha sakit görünürdü. İstintaqın nə ilə qurtaracağını əvvəlcədən bilirdi. Müxbirin dediyi kimi, çox güman ki, mərhum qatili tanıyırdı. Yalnız qocanı tanıyan şəxs evin içinə belə asanlıqla daxil ola bilərdi. Binanın bütün sakinləri qocanın qaşqabaqlı, qaradınmaz olmasından xəbərdar idi. Hamı, qapıçı, Kasareslər, müxbir qız, bəlkə də digər qonşular da yaxşı bilirdilər ki, yalnız o, qoca ilə belə yaxınlığa nail olmuşdu. Səhərlər bütün günü saatlarla onunla şahmat oynayırdı və söhbətləşirdilər. Qapıçı nəyə görə Alvaronun ondan informasiya çəkdiyini başa düşəcəkdi. İndi, Kasareslər nə üçün onun daima Montero barəsində danışdığını anlayacaqdılar. Elə, müxbir qız da qonşular arasında onun baxışlarının qəribəliyinə görə şübhələnib Kasareslərin dediklərini təsdiqləyəcəkdi. Bundan əlavə, orda vintaçan var idi. Heç kim inanmaz ki, Kasareslər onu günahlandırmaqdan ötrü vintaçanı götürüblər, çünki ideya həddən artıq ağılsız idi. Bütün şübhə Alvaronun üstünə düşürdü. Etmədiyi cinayətdə günahlandırılacaqdı. Bu çox gülünc idi. Burda yadına düşdü: "On veut bien etre mechant, mais on ne veut pas etre ridicule". Ancaq yox. Əgər kimsə polisə xəbər verəcəksə, bu o olmayacaq. Çünki Kasareslər bilirdilər ki, o, onları satmaz. Ondən vintaçan istəmişdilər. "Hər şeyə görə çox sağ olun" sözləri Alvaronun yaxşı yadında idi. Həyatlarını puç edən Alvaronun qurduğu planların üstünü açmışdılar. İndi bütün bunların əvəzini çıxırdılar. Elə buna görə Enrike Kasaresin işilə bağlı daha Alvarodan soruşmurdular. Onda başa düşdü ki, bu bir gizli ədalət idi, cinayətdə onun əli var idi və günahkar idi. Həqiqətən də ailə bir növ ondan asılı oldu, bir növ onun icra edən əli olmuşdu. Qocanın qətlinə əsl günahkar o idi, Alvaro. İrene və Enrike Kasares onun əlində bir marionet idilər. İrene və Enrike Kasares onun personajları idilər.

Bunun artıq heç bir əhəmiyyəti yox idi. Gec-tez polis onu cinayətdə günahlandıracaq. Bunun da vaxtı çatacaq. İndi ən vacibi novellanı sona çatdırmaqdır, polis onu dindirib saxlamamış. Görəsən onun nə qədər vaxtı qalıb?

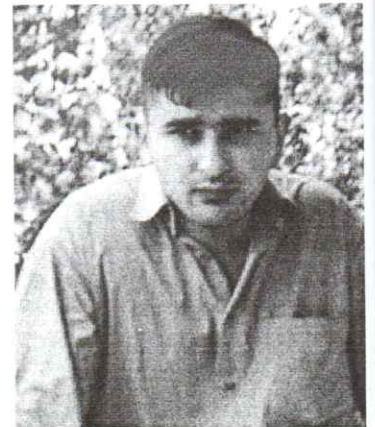
Yenidən pəncərədən bayıra baxdı. Günün altında bir uşaq yelləncəkdə yellənirdi. Üzünü çevirdikdə Alvaro Kasaresin kiçik oğlunu tanıdı. Ona elə gəldi ki, uşaq ona baxır.

Növbəti gün indiyə qədər yazdıqlarının hamısını yenidən başdan oxudu. Hesab etdi ki, ilk yazdığı variant səhvlərlə doludur. Üslubun seçimində, göstərdiyi nöqteyi-nəzər, personajlarından tələb etdiyi baxış, bunlar hamısı təhrif olunmuşdur. Ancaq özünə dedi ki, əgər səhvlərini görə bilsə bəlkə gördüyü iş əbəs yerə getməz. Səhvləri üzə çıxarmaq, müəyyən mənada onları aradan qaldırmaq deməkdir. Topladığı materialları nəzərdən keçirdi və fikirləşdi ki, kifayət qədər çoxdur. Buna görə də novelları bir növ yenidən yazmaq lazım idi. Ancaq bunu etmək üçün apardığı qeydləri, müşahidələri yenidən işləməyə ehtiyac olmayacaq. Sadəcə artıq işləmiş olduğu novelları bir daha işləyəcəkdir. Bəzi fraqmentlər, misal üçün, giriş hissə indi çox xırdaçı görünürdü. Çünki yeni kontekstdə qurulmuş mətn əsərə yeni bir rəng qata bilərdi. Sonda başa düşdü ki, yazdığı materialla özünün əksini, parodiyasını qurmuşdur.

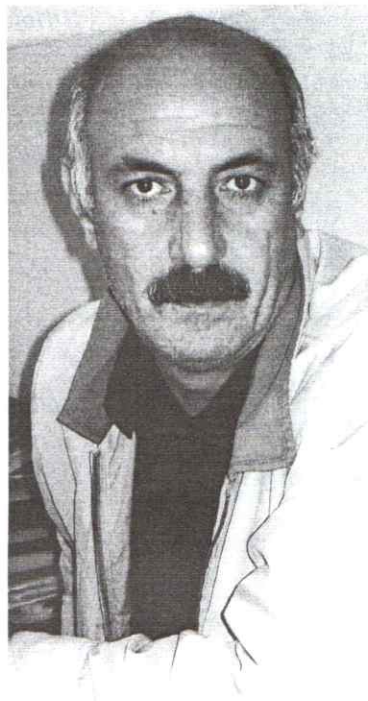
Onda başladı yazmağa:

"Alvaro öz işinə ciddi yanaşırdı. Hər gün düz saat səkkizdə yuxudan qalxırdı, soyuq duş qəbul etdikdən sonra çörək və qəzet almaq üçün aşağı, supermarketə düşürdü. Qayıdan kimi cəmlə yağ, kofe və qızardılmış çörək hazırlayırdı, radioya qulaq asaraq qəzet oxuya-oxuya mətbəxdə oturub səhər yeməyi yeyirdi. Saat doqquzda isə o, artıq işdə olurdu".

İspanjadan çevirən:
Məmməd MƏMMƏDLİ

Xosrov NATİL

I

*Kəndimizin qadınları Gözəliydi,
Maralıydı, Xanımıydı, Mələyidi,
Fatma idi, Zəhra idi, Zeynəbiydi,
İsmətiydi, Bəyimiydi, Huriydi.*

*Kişiləri şaqqalıydı, uzunuydu,
Ürəkləri istiydi, sevgiləri sonsuzuydu
Əvəziydi, Məmmədiydi, Yunusuydu...*

*Kişilərin savaşı da savaşıydı,
Kişilərin söyüşü də söyüşüydü
Biri elə söyüşcüldü,
yada düşdü deyim indi
Bədəl oğlu İbrahimdi...*

*Adamlar işində, gücündəydilər,
Adamlar əkində, biçindəydilər.
Halal-halal əkirdilər,
Halal-halal biçirdilər.
Qocaları səssiz-səssiz köçürdülər*

*Biz kənddəyəkən öldü o il
Mürsəl kişi, Keçəl Cəbrayıl,
Piristav oğlu İsmayıl.*

.....

*Ala gözlü qızlarına söz yoxuydu,
Bibimqızı Leyla idi...
Gülşən idi, Gülnar idi, Mahruxuydu.*

*Cavanları dəliqanlı,
Biləkləri möhkəm idi,
Bir azacıq ötkəm idi.*

*Kefqom idi
İlyasıydı, İltifatdı, Zeyqəm idi*

*Bir söznən adamları adamıydı
Anaları anamıydı, ataları atamıydı.*

*Allahın almışlığıydı, yoxsa nəydi.
Arılar çiçəkləri sevmədi
Kəpənəklər çəmənə,
Qarışqalar dəni sevmədi.*

*Adam Adamı sevmədi,
Atam anamı sevmədi,
Anam atamı,*

*Qarım da eynən məni sevmədi
Allahın almışlığıydı, vallah.*

*Adamlar adamın zəhləsini tökdü
Abrına qısılib qalan olmadı.
Əmiraslandan sonra toyda-düyündə,
Bir qarğı tütəyi çalan olmadı.
Allahın almışlığıydı, vallah.*

*Məni qoymadılar ağzımı açım,
Məni qoymadılar gözümü açım.
Açım əllərimi, günəşə sarı,
atəşə sarı,
Gözüm açılmamış aldatdı məni,
Kəndin dəymiş narı,
Qaxsımış qarı.
Allahın almışlığıydı, vallah...*

*Məni aldatmağa nə varıydı ki,
Məni aldadırdı Ocunun oğlu
Şükürəlinin gədəsi,
Mollanın qızı.
Sonra aldatdılar - yalanı sevim,
Gözəlin vətəni ana dedilər -
Məni qoymadılar Anamı sevim.*

*Məni qoymadılar Adam olmağa
Allahın evinə
Salam verməyə, salam almağa,
Hər gün öyrətdilər - yalanı sevim,
Məni qoymadılar Anamı sevim.*

*Söydülər Rəbbimin səbrinə kimi
Söydülər atamın qəbrinə kimi -
Məni qoymadılar Anamı sevim.*

*Sonra da qaça-qaç
Köçhaköç düşdü
Birisı Muğana, Şirvana gəldi,*

*Birisı Şəkiyə, Bakıya gəldi.
Gələnlər ayağın sürüyüb gəldi*

*Şəmsəddin, Vəliş gəldi, Mürvət gəldi,
Sürünü örüşə ötürüb gəldi.
Kimisi malını, kimisi elə
Birtəhər canını götürüb gəldi.*

*Qurulu evləri düşməyə qalan
Yamyaşıl yamacı xəzana qalan
Kəndin dul qadını Səltənət qarı
Kəbin kağızını götürüb gəldi.
Ağlyıb, sıtqıyıb, kiriyib gəldi.*

*Gəldim bu şəhərə
Gördüm ki, başını buladı Bakı.
Üzümü, gözümü daladı Bakı.
Gəldim bu şəhərə zirzəmi gördüm
Bəlkə də əsl cəhənnəmi gördüm.*

*Gördüm ki, öldürdü Eldar Baxış,ı
Öldürdü İsanı (İsmayılzadə), Məmməd Arazı,
Hələ soyumayıb hirsı, hikkəsi,
Yaman qaralayıb Tofiq Abdini,
Aqil Abbası.*

*Önümdə yamyaşıl sərv ağacları
Başımın üstündə bəyaz göy üzü
Təqvimdə gün çıxıb, üşüyür içim.*

*Şənbədən-şənbəyə səssiz bir ömür
Qorxulu bir filmin "The end" titri.*

Sahib CAMAL

QARIŞIB

*Bu on yaxşıya o pisin
Hardasa beşi qarışib.
Bu ağıllı adamlara,
O qədər naşı qarışib.*

*Bu hava, su hansındandı,
Dərdini yu hansındandı.
Bilmirsən bu, hansındandı,
Arvadla, kişi qarışib.*

*Ümid qalmayıb Allaha,
Nə axşama, nə sabaha.
Əvvəlki kimi deyil ha,
Dünyanın işi qarışib.*

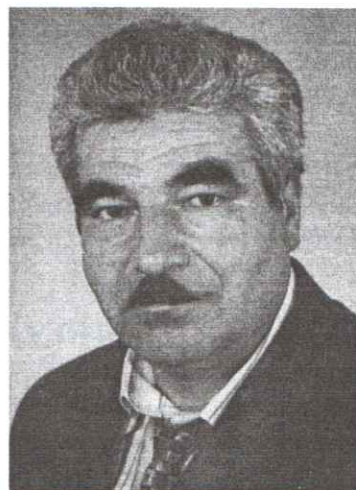
*Keçib günü, keçib ayı,
Dənizinə axıb çayı.
Bir-birinə yazı, yayı,
Payızı, qışı qarışib.*

*Hasrətdi başı papağa,
Ağacı gülə, yarpağa.
Bu dünyanın bu torpağa
Nə qədər daşı qarışib.*

*Gözəl qalib, göz hayında,
Şair qalib söz hayında.
Könlüm qalib öz hayında
Hamının başı qarışib.*

DAŞ AT

*Mənə daş atan o qədər...
Daş at mənə, sən də daş at.
Sən allah, yaxına gəlmə,
Dur beləcə gəndən daş at.*

*Gün olmaz gəlib-getməyə,
Daşın yanımdan ötməyə,
O daşı qəbul etməyə,
Bir dözümlü var məndə, daş at!*

*Sən gəldəsən, mən getdüyəm,
İlk misrada, son bənddüyəm,
Sən şəhərdə, mən kənddüyəm,
Dur şəhərdən kəndə daş at.*

*Tək özüməm, bir də sazım,
Kənddən şəhərə nə yazım,
Onda gözləmək nə lazım,
İstəyirsən gündə daş at.*

*Ağıldan başın qurtarıb,
Sənin də işin qurtarıb,
Əlindən daşın qurtarıb,
Bacarırsan indi daş at!*

QOYDUM

*Bu gün aldım, səndən bir hə,
Alınca başımı qoydum.
Rəqib ayağını, mənə -
Dalınca başımı qoydum.*

Ürəyim döndü pəncərə,
Açılmadı bu pəncərə.
Sevgi adlı bir xəncərə,
Qılınca başımı qoydum.

Od oldum eşqin oduna,
Ad oldum dərdin adına.
Gözlərin məni yadına,
Salınca başımı qoydum.

Ya sevincdən, ya qəmdən yol,
Sal özünə bir həmdəm yol.
Yolunda - sən sinəmdən yol,
Salınca başımı qoydum.

Sinəm dağdı, mən ayağı,
Bulud başı, çən ayağı.
Gəldin bizə sən ayağı,
Yalınca başımı qoydum.

Ömrünlə bir, gününlə bir,
Qəlbinlə bir, ününlə bir,
Kaş görəydim sənənlə bir,
Balınca başımı qoydum.

ÖYRƏTDİN MƏNƏ

Bir görüşüb ayrılmağı,
Bir nəyi öyrətdin mənə?
Aramızda heç qalmadı,
Sirr nəyi öyrətdin mənə?

Yazıma, qışıma çəkdim,
Çəkdim, öz xoşuma çəkdim,
Su kimi başıma çəkdim,
Hər nəyi öyrətdin mənə.

Dədin sözünü öyrəndim,
Baxdın gözünü öyrəndim,
Sevdim özünü öyrəndim,
Gör nəyi öyrətdin mənə.

SALIBSAN

Heç bilirsən, nə zamandı?
Könlümdə yuva salıbsan.

Ürəyimdə ürəyimlə,
O qədər dava salıbsan!

Bu mağmın, dunuq könlümü,
Sevgidən yanıq könlümü.
Sən mənim sınıq könlümü,
Nə qovhaqova salıbsan.

Baxma belə deməyimə,
Çox yetibsən köməyimə.
Oynamağa, sümüyümə,
Bir yeni hava salıbsan!

ATA YURDUMA

Mən sənənin üçün bir uşağam,
Sənsən mənim qocalığım.
Hara getsəm, harda olsam
Olacaqsan ucalığım.

Sən mənim üçün bir işıqsan,
Yaranmışam mən işıqdan.
Eşqin ilə oxuyuram,
Mən güclüyəm çox aşıqdan.

Sən mənim üçün bir ocaqsan,
Odu ilə yanasıyam.
Sevib doğma anam kimi,
Hər an səni anasıyam.

Mən sənənin üçün bir uzağam,
"Burax məni çıxım gedim".
Heç bilmirəm mən bu sözü,
Dilim gəldi necə dedim.

DÜŞÜR

Dostum İslam Sadığa

Bu dərd ilə oynamağa,
Payıma bir hava düşür.
Koroğludan oxuyanda,
Yadıma bir dava düşür.

Nə qış keçir, nə yaz gəlir,
Nə kef olur, nə saz gəlir,
Hərədən bir avaz gəlir,
Hər dildən bir tova düşür!

*Bu ocaqda heç nə bişmir,
Çöldən köpür, içdən şişmir.
Hər adama bir ev düşmür,
Hər quşa bir yuva düşür!*

BU ADAM

*Namusunu, qeyrətini,
Atıb qurtarıb bu adam!
Nəyi varsa beş manata
Satıb qurtarıb bu adam.*

*Qanı coşmur durğunluqdan,
Öz-özünə vurğunluqdan,
Üzə bilmir yorğunluqdan,
Batıb qurtarıb bu adam.*

*Bir gözəlin göz dərdiylə,
Bir az gözlə, döz dərdiylə,
Bu dünyanı öz dərdiylə,
Tutub qurtarıb bu adam.*

*Göynəsin, necə göynəsin,
Yaxadan düşüb düyməsi,
Yuxusu gəlmir neynəsin,
Yatıb qurtarıb bu adam.*

*Dərdi dərd olub canına,
Ürəyi düşüb yanına.
Deyən, ömrünün sonuna,
Çatıb qurtarıb bu adam.*

ADAMDI

*Bu şairlər el içində
Birdi-taninan adamdı!
Hər nəyi tanınmasa da
Dərdi taninan adamdı.*

*Ağacdan quşa nəyi var,
Çiçəkdən daşa nəyi var,
Ürəkdən başa nəyi var,
Sirdi taninan adamdı.*

*Özü haqdı, sözü haqdı,
Çoxdu haqqa yaxın vaxtı.*

*Nə olsun ki, bir az baxtı,
Kürdü, taninan adamdı.*

*Dayazı çıx, dərini çıx,
Hər kəsin öz yerini çıx.
Beşdən çox yox, birini çıx,
Dördü taninan adamdı.*

*Mən çəkdiyim ahın özü,
Axşamın, sabahın özü,
Birinci Allahın özü,
Gördü taninan adamdı.*

ƏL QALDIRSIN

*Gedirəm mənim arxamca,
Gələn varsa, əl qaldırsın.
Dərdimi öz dərdi kimi,
Bölən varsa, əl qaldırsın.*

*Gül yazımı, qar qışımı,
Necə qatıb dərd başımı,
Bu millətin göz yaşımı,
Silən varsa, əl qaldırsın!*

*Heç də özünü öyən yox,
Gəndə gözünü döyən yox.
Dildə ölürem deyən yox,
Ölən varsa, əl qaldırsın.*

*Vətən mənə bir ev tikib,
Dərdi ürəyimə çöküb.
Bu halıma qəh-qəh çəkib,
Gülən varsa, əl qaldırsın.*

*Öyrənib bilmək dərini,
Özünə gəlmək dərini,
Yurd üçün ölmək dərini,
Bilən varsa, əl qaldırsın.*

ELDİ DAHA...

*Susdurubsan, danışmayan,
Dildi daha Sahib Camal!
Yandırırıbsan ürəyini,
Küldü daha Sahib Camal.*

*Zildə bilsən, bəmdə bilsən
Nə desən var, qəmdə bilsən.
Həm içəri, həm də bilsən,
Çöldü daha Sahib Camal!*

*Hər an səni yada salan,
Bu gerçəkdi, deyil yalan.
Ürəyini sevgin alan,
Teldi daha Sahib Camal!*

*Baxtı vuran, baxtı udan,
Vaxtı keçən, vaxtı udan.
Haqqı qucan, haqqı udan
Əldi daha Sahib Camal.*

*Ağla desən ağlayacaq,
Qara desən bağlayacaq.
Ömrü boyu çağlayacaq,
Seldi daha Sahib Camal.*

*Yazı keçib, yayı keçib,
Neçə haray-hayı keçib.
Dərdi günü, ayı keçib,
İldi daha Sahib Camal.*

*Uca dağın, alçaq təpən,
Yoluna gül-çiçək sərən.
Üz-gözünü hərdən öpən,
Yeldi daha Sahib Camal.*

*Bulaqlanıb, dənizlənilib,
Əzizləyib, əzizlənilib.
Sevgin ilə təmizlənilib
Güldü daha Sahib Camal.*

*Həm dədədi, həm babadı,
İşıqdı, sudu, havadı.
Özü böyük bir obadı,
Eldi daha Sahib Camal!*

ADAMDİ

*İyrəndim gözündən, Pu.. adamların,
Su at, üz-gözünü yu adamların,
Adam aldansa da bu adamların
Çox olsa yüzündən beşi adamdı!*

*Kəndi bəyənməyir, şəhəri yoxdur
Qaranlıq qəlbinin səhəri yoxdur.
Ruh nədir, can nədir xəbəri yoxdur,
Nə olsun cəmdəyi, leşi adamdı.*

*Ayrı sözü yoxdur, görəkdən başqa,
Ayrı işi yoxdur, gərəkdən başqa,
Nə desən varıdır ürəkdən başqa,
Baxırsan sinəsi, döşü adamdı!*

*Tutub duman dağı, alıb qar düzü,
Kəsib yolu-izi, edib dar düzü,
Adamın üstündə allah var, düzü
Özü adam deyil, işi adamdı!*

*Çarıbsan atını çapaqdan keçib,
Bax bu qazanıncı qapaqdan keçib,
Vallah çoxununku papaqdan keçib,
Papağı olmayan əşi... adamdı?*

*Elə söyləsinlər, elə desinlər,
Gətirib ürəkdən dilə desinlər.
Barmaqla göstərib belə desinlər,
O, Sahib Camaldı - kişi adamdı!*

MƏNİM SEVGİLİMSƏN

*Qoy ürəkdən çəkim səni,
Ay ah, mənim sevgilimsən!
Fərqi yodur dünən, bu gün
Sabah, mənim sevgilimsən!*

*Dost bilmişəm əyləmişəm,
Gül bilmişəm iyləmişəm,
Səni özüm əyləmişəm,
Günah, mənim sevgilimsən!*

*Görməzlər görmərəm səni,
Dərməzlər dərmərəm səni.
Özgəyə vermərəm səni,
Vallah mənim sevgilimsən!*

*Saçımı dəndən asaram,
Dağımı çəndən asaram,
Özümü səndən asaram,
Budaq, mənim sevgilimsən!*

Dərdimizi dümdüz eylə,
Qoy görsünlər gündüz eylə,
Mən bir desəm, sən yüz eylə -
Qonaq, mənim sevgilimsən.

Yoldaşdı ürəyim qəmə,
Dərdimi söyləyim kimə,
Heç kəsə sevirəm demə,
Dodaq, mənim sevgilimsən!

Dərd-qəm vermə, qada vermə,
Özgə közə, oda vermə.
Özün yandır, yada vermə,
Ocaq, mənim sevgilimsən!

Nə isti nəfəsi qoyma,
Nə soyuq həvəsi qoyma,
Qoynuna heç kəsi qoyma,
Qucaq, mənim sevgilimsən!

Ya kefə öpüb demişəm,
Ya səhvə öpüb demişəm,
Bir dəfə öpüb demişəm,
Yanaq, mənim sevgilimsən!

Yazımda ol, qışımda ol,
Gecə-gündüz qarşımda ol.
Ömrüm boyu başımda ol,
Papaq, mənim sevgilimsən!

Ötər illər qovuşarıq,
Olar nələr qovuşarıq,
Bir gün gələr qovuşarıq
Torpaq, mənim sevgilimsən!

Quranı, dini sevirəm,
Qınama məni sevirəm.
Elə mən səni sevirəm
Allah, mənim sevgilimsən!

Alxan BAYRAMOĞLU

Filologiya elmləri doktoru, professor

İKİ "RÖYA" NIN HƏQİQƏT PİÇİLTİLƏRİ

Mirzə Məhəmməd Axundov millət balalarının elmi biliklərə, əxlaqi dəyərlərə yiyələnməsinə nail olmaq üçün müəllim, pedaqoq, şair, ictimai xadim kimi çalışmaqla kifayətlənməyib, ideya-mənəvi cəhətdən dəyərli publisistik əsərləri ilə də çalışırdı. Onun 1910-cu ildə Gəncə "Nəşiri-Maarif" cəmiyyətinin nəşirliyi ilə Əhməd Hacı Həsənzadə mətbəəsində çap etdirdiyi "Röyam, yaxud həqiqətə təsadüf" əsəri bu istiqamətdə gördüyü işlərin nəticəsi kimi üzə çıxıb. Müəllif kitaba yazdığı kiçik müqəddimədə əsərinin mövzusu, ideyası, həyat materialına uyğun olub-olmaması haqda fikirlərini belə ifadə edir:

"Mənim bu "Röyam"-ın həqiqəti barəsində hər kəsin başqa bir xəyalı ola bilər. Bunun həqiqi bir rəya olduğunu qəbul edənlər olsa da, məzmununa görə, bu, həqiqətdən bir məcazdır, deyənlər və yəni küsbütün xilafi-həqiqətdir, deyib bir iddiada bulunanlar da az olmayacaqdır.

Mən, bu, həqiqi bir rəyadır deyirəm və bu iddiada bulunub da gördüklərimi qələmə götürürəm. Hər kim hər nə fikir və xəyalda olur-olsun, kimsənin fikir və xəyalı ilə işim yoxdur".

Müəllif bu rəyasının "həqiqi bir rəya" olduğunu, yəni real həyat həqiqətlərinə əsaslandığını söyləyərək, yuxunun burada bədii priyomdan başqa bir şey olmadığını nəzərə çatdırdıqdan sonra oxuculara onu diqqətlə oxumağı, qurtardıqdan sonra oxuduqlarının üzərində dərin-dərin düşünməyi tövsiyə edir:

"Qarelər! Həmin kitabçanı oxuduqdan sonra bir dərin-dərin düşünün və düşündükdən sonra rəy verin. Ol vəqt siz ancaq bunun həqiqət və ya həqiqətdən məcaz

(kənar, kinayəli, təhrif edilmiş - A.B.) və yəni xilafi-həqiqət olduğuna hökm edə bilərsiniz!"

Müəyyən hazırlıq mərhələsindən sonra müəllif cümə, yəni müsəlmanların istirahət günündə gördüyü işlərin, oxuduğu qəzetlərin təsiri ilə yorulduğunu və fikrini islam aləmində baş verən iğtişaşların məşğul etdiyini yazır. Eyni zamanda, göstərir ki, gün ərzində "iki məclisdə milli müzakirədə iştirak etmişdim. Bu gün həm məclisə gedib vəzizin moizəsinə qulaq asmışdım. Bunlardan əlavə təzə çap olunmuş və yeni əlimə keçmiş bir tarixi-islam kitabını oxumuşdum. Yox, burada bir az səhv etdim. Kitabı bütün oxumamışdım; bəlkə üçdən bir səhifəsini ancaq oxuya bilmışdım. Kitabdan oxuduğum ancaq ərəblərin əsri-səadət. Nəbuydən qabaq əhvallar ilə o həzrətin bəstindən sonrakı əhvallarına dair idi. Yəni, oxuduqlarım bir vaxt ərəblərin vəhşiliklərinin öz övladlarını aclıq qorxusundan öldürmək dərəcəsinə olub oymaq-oymaq yaşayıb, həmişə bir-birilə dava edib, güclü gücsüzə zülm qılıb, var-yoxunu talan etməklərindən elmsizliklərindən, dünyadan bixəbər olmaqlarından, insaniyyət, ədalət, insaf, ittifaq, kimi o saf hüsnədən bixəbər olub, bir-birlərinin mallarını halal bildiklərindən və islamiyyətdən sonra yenə bu ərəblər tərəqqi edib, ittifaq və ittihadın mənasını qanıb, dünyada qələbə bayraqlarını qaldırıb az bir müddətin əsnasında İrani, Rumu, Şimali Afrikani, Misiri məğlub edib təsriflərinə (istədikləri kimi dəyişdirmək - A.B.) göndərməklərindən, bunda kifayət etməyib Avropaya keçib Əndəlisi fəth etməklərindən, bununla belə iyirmi-otuz il qabaq o söylədiyini sifətdə olan ərəblər indi aləmə insaniyyət nə olduğunu öyrətməklərindən və indi ancaq islamiyyətin mənanı həqiqisi olan insaniyyətə xidmət etməklərindən, şəhər

lərdə məktəb, mədrəsələr bina edib cəmi ümumu ərəb dilinə tərcümə etməklərindən, ülumda tərəqqi edib, sərf (morfologiya - A.B.) , nəhv (qrammatika, sintaksis - A.B.), cəbr (riyaziyyat elmlərindən biri - A.B.), nücum (astronomiya - A.B.) və ilax kimi ülumlar ixtira etdiklərindən, Bağdadda, Əndəlisdə darülfünunlar açmaqlarından və Avropa ülmaları gəlib bunlar açdığı darülfünunlarda təhsil etməklərindən... və ilax ibarət idi".

Göründüyü kimi, müəllifin yenidən əlinə keçən kitabdan oxuduğu hissə ərəblərin islamdan əvvəlki zəlalət, islamın meydana gəlməsi və ərəblərin, dünyaya meydana oxuduqları dövrə aiddir. Bu dövrlər ərəblərin tarixində bir-biri ilə kəskin təzad təşkil edən mərhələləri əhatə edir. Kitabdan xüsusən ərəblərin, ümumən islamın dünyaya meydan oxuyub, yol göstərdiyi dövrü oxuyanda müəllifi fikir, xəyal aparır ki, görəsən, belə bir şöhrətli, hərtərəfli tərəqqi tapmış keçmiş olan islam aləmi indi, yəni XIX-XX əsrlərdə, niyə bu vəziyyətə düşüb? İndi niyə hər şey tərsinə dönüb? O zaman islam xalqlarından, islam mədəniyyət və elmindən bəhrələnmən Avropadan indi niyə geri qalmışdır? Bu kimi düşüncə və əndişə içində müəllifin xəyalı çasır, fikri dolaşır. Birdən onun nəzərləri "ağacın başından sallana-sallana məğribə tərəf guya yeriməkdə olan və aləmə nur saçan günəşə sarı dikilir".

Gördüyü təbiət hadisəsinin - Günəşin hər gün qüruba enərək dünya-aləmi qaranlıqlar içində buraxılmasının səbəblərini fikrən araşdıraraq öz-özünə "min kərə" sual verən müəllif daxilən çırpınarkən "bu böht aləmində gün qürub edib, gedir. Qaranlıq çökür". O, fikirləşir ki, "görəsən, bir saat qabaq buraları nurani edən günəş necə oldu?"

Bu ritorik sualın işığında müəllifin yadına "yənə islamın nurani günləri düşür". Və fikirləşir ki, görəsən, "bir vaxt islamıyyət aləmini günəş kimi nurani edən nəmiş? İndi o da gün kimi qürubmu etdi? Bir daha qayıtmayacaqmı? Onun vüsali bir də bizə müyəssər olmayacaqmı?"

İslamın şöhrətli keçmişindən fərhlənib, bugünkü acınacaqlı vəziyyəti barədə dərin vətəndaşlıq kədəri ilə düşünüb, həmvətənlərinin, ümumən islam aləminin nıcatı üçün yollar axtaran müəllifin ümid qığılcımlarını günəşin yenidən doğacağı fikrindən yaranan inam dolu düşüncələr alovlandırmağa başlayır. O inanır ki, islam aləminin günəşinin yenidən doğacağı gün uzaqda deyil. Bu barədə oxuyuruq:

"Burada xəyalıma bir şey daha gəldi: yox, gün qürub etməyibdir, indi də başqa bir ölkəni nurani edir. Qayıdıb bir də gələcəkdir. Dünən də belə zülmət çökməmişdimi? Axırı genə nuraniyyətə mübəddəl olmadımı (dəyişdirilmədimi, əvəz edilmədimi? - A.B.). Öyləcə də elm ki, bir vaxt aləmi-islamıyyəti nurani edən şey ondan ibarət idi - bizdən bilmərrə rugərdən olmayıbdır (üz dön-

dərməyibdir - A.B.) , qürub etməyibdir, o da gün kimi indi də başqa məmləkətləri işıqlandırır. İstəsək, bir də qayıtmaq imkanı yoxdurmu? Bəs, nə üçün istəmirik? Buna səbəb nədir? Bu suala cavab verə bilmədim".

Gün ərzində islam aləminə məxsus məclislərdə olub, milli məsələyə dair mübahisələrə qoşulan, mollaının islama dair etdiyi vəzinə qulaq asan, ruznamələrdə islam aləmində baş verən iğtişaslara (məhz iğtişaslara) dair məqalə və xəbərlər oxuyan, təzə əlinə keçən kitabda isə islam tarixinin şöhrətli keçmişinə bir daha nəzər salmaq imkanı qazanaraq, müsəlman dünyasının bugünkü vəziyyətə düşməsinin səbəbləri və problemin həlli yolları barədə əndişəli fikirlər mənəngənəsində ikən müəllifi yenidən yuxu aparır və o, özünü qərribə bir aləmdə görür. Məlum olur ki, yuxusuna məşhər ayağı girib. Yuxuda görülən mənzərə belə təsvir olunur:

"Bir vaxt gördüm, bir vəsih və düz meydandayam. Dörd tərəf göz işlədikcə düzdür. Hər yanda dəstə-dəstə camaat durmuşlar. Milyonlar. Yüz min milyonlarca adamlar sakit-sakit durub müttəhhid (birləşmiş halda, birgə - A.B.) qalıblar. Sükut bir mərtəbədə hökm fərmadır ki, hərəgah bir nəfər qımıldansa, onun səsi o saat bəlid(küt, boğuc - A.B.) olar. Durublar, amma müntəzir adamlar kimi qabaqlarına baxırlar. Bu nə həngəmdir? - deyib mən də müttəhhir olmuşdum (onlara arışımdım, onlarla birləşmişdim - A.B.). Bu halda hatifdən bir belə nida gəldi:

"Ya məhaşərəlunnas əl-yövm əl-ziyam".

"Ədalət divanı qurulubdur. Dünyada tutduğunuz əməllərin hesabını sizdən istəmək günüdür; indi cavab verməyə hazır olun!"

İndicə başa düşdüm ki, bu nə həngəmə imiş. Qiyamət bərpa olubmuş...".

Əsərin əsas hissəsi bundan sonra başlayır. Bu hazırlıq mərhələsi oxucunun diqqətini islamın düşdüyü ağır və acınacaqlı vəziyyətin ictimai-siyasi və ideya-mənəvi, sosial-iqtisadi səbəblərini araşdırmağa səfərbər edir. Belə bir bədii priyomdan Namiq Kamalın "Röyam", Azərbaycan ədəbiyyatında isə məşhur "Xortdanın cəhənnəm məktubları" silsiləsində istifadə olunub. Lakin müəyyən mənada bəhrələnmə olsa da, Mirzə Məhəmmədin əsəri bu əsərlərdən heç birinin təsiri altında olmayıb, müəllifin də qeyd etdiyi kimi, orijinal xarakter daşıyır. Bu orijinalıq daha çox onun ideya-bədii istiqamətində və təhkiyəsindədir:

Doğrudur, N.Kamalın "Röya" əsəri də simvolik xarakter daşıyır, Ə.Haqqverdiyevin "Xortdanın cəhənnəm məktubları" da. Ancaq N.Kamalın yazdığı "Röya" hürriyyət pərisinin dili ilə istibdad və zülm altında inləyən insanları azadlıq uğrunda mübarizəyə çağırır". Burada da təhkiyəçi-müəllif danışıqlarını yuxuda görür. Ancaq N.Kamalın yuxuya getməsi M.M.Axundovun əsərindən fərqli olaraq, insan aləminə dair qəzet və kitab oxumaq-

dan doğan yorğunluqdan deyil, axşam sərinliyinin və seyrinə daldığı ruh oxşayan mənzərənin oyatdığı kədər qarışıq məstedici uyğuları altında baş verir.

Müəllifin görüşü yuxunun mənzərələri də kifayət qədər şairanədir.

Hürriyyət pərisi əsarətdə olan insanların onun üçün həsrət çəksələr də, ona çatmaq üçün heç bir cəhd göstərmədiklərini görərək cəmiyyəti belə töhmətləndirir:

"Bu necə pərəstiş əsarətidir? Bir dəfə bu parça-parça zəncirlərə baxın!

Maraqlıdır ki, əsərin - yuxunun şərti olaraq ikinci hissə hesab etdiyimiz mənzərələri ümidvericidir. Artıq vətən və vətən övladı hürriyyət mələyinə, xoşbəxtlik, firavanlıq pərisinə qovuşmuşdur. Bu xoşbəxtliyin üzərində hürriyyət mələyinin öz paltarları kimi, lalə rəngində və ay, ulduz nişanlı Türk bayrağı dalğalanır.

Ə.Haqverdiyevin "Xortdanın cəhənnəm məktubları"nda realist təsvir üsulu olsa da, o, səyahətnamə janrında qələmə alınmışdır. Bundan başqa, Xortanın cəhənnəmə daxilolma üsulu, gördüklərinin təsvir və təhkiyə tərzində özgündür.

M.M.Axundovun "Röyam, yaxud həqiqətə təsadüf" əsərində isə islam aləminin hazırkı iqtisadi, elmi, milli və mənəvi geriliyinin, onun qərb dünyasının əlində oyuncağa və əsirə çevrilməsinin sosial-siyasi və tarixi kökləri araşdırılaraq, həmin işdə günahı olan təbəqə və zümrələr, bu işdə onların oynadıqları mənfi, pozucu rol üzə çıxarılır. Bu zaman daha çox ideya-mənəvi, ictimai-sosial səbəblər üzərində dayanılır. Belə bir ideya irəli sürülür ki, istismarçı qüvvələrin mənəvi-əxlaqi naqisliklərinin, hər şeydə milli və islami dəyərləri deyil, şəxsi mənafeələrini güdmələrinin nəticəsində islam dünyası getdikcə tənəzzülə düşərək bu vəziyyətə düşmüş, əksəriyyət yolunu azmış, elm və əqidədən uzaqlaşaraq nadanlığa üz tutmuşdur.

Əsərin hazırlıq mərhələsi adlandırdığımız hissədə müəllif təhkiyəsi hakim olsa da, yeri gəldikcə verilən daxili ritorik suallar onun ahənginə bir təzəlik gətirir. Məhşər ayağında isə daha çox mələk danışır. Doğrudur, burada sorğu-suala çəkilən təbəqələrlə mələk arasında müəyyən dialoqlar da aparılır. Ancaq üstünlük mələyin ittiham dolu monoloqlarına verilir. Əsərin əsas ideyası da bu dialoq və monoloqlarda, əsas etibarilə mələyin ittihamlarında açılır. Sona yaxın əvvəllər heç bir zümrə ilə danışmayıb, heç başını qaldırıb onların üzünə də baxmayan Məhəmməd əleyhissəlam, İmam Hüseyn və başqaları da söhbətə qoşulurlar. Bütün bu dəyişikliklər, zümrələrin bir-birini əvəz etməsi, onların hər birinin özünə məxsus olan günahlarının xarakterik cəhətlərinin üzə çıxarılması və s. cəhətlər ondakı monotonluğa bir dinamizm gətirir. Lakin əsərin dilində bədiiyi mübariz ruhlu, tendensiyalı bir publisistika üstələyir. Müəllif məhşərə çəkilən zümrələrin islamiyyət,

milliyyət və vətən qarşısında etdikləri günahların, demək olar ki, hamısını mələyin dili, onun monoloqları ilə verir. Doğrudur, bu vəziyyətin təsvir olunan mənzərənin - məhşər ayağının xarakterindən irəli gəldiyini də nəzərə almaq olar. Ancaq bütün bunlar əsərin bədii səviyyəsinin aşağı olmasına haqq qazandıra bilməz.

"Röyam, yaxud həqiqətə təsadüf" əsəri hekayə janrının tələbləri çərçivəsində yazılıb. Onun bədii səviyyəsi bir qədər aşağı və publisistik ruh üstün olsa da, qarşıya qoyulan mətləblər, araşdırılan problemlər və irəli sürülən ideya - islam xalqlarının tənəzzülünün səbəbləri və onun yenidən tərəqqi tapması yollarının müəyyənləşdirilməsi cəhdi dövrünə görə, aktual xarakter daşıyır. Çünki o dövrdə qabaqcıl ictimai fikir "Bizə hansı elmlər lazımdır?" problemi ətrafında bəhs açaraq, islam aləminin tənəzzül səbəblərini və yenidən inkişaf etdirilməsi yollarını müəyyənləşdirməyə çalışırdı. Bu problem ətrafında mübahisəyə qoşulanlar məsələyə münasibtdə tutduqları mövqeyə görə bir neçə qrupa bölünürdülər; onların bir qismi islam elmlərinə, digər qismi dünyəvi elmlərə üstünlük verirdi, başqa bir qrup həm dini, həm dünyəvi elmlərin tədrisini lazımlı bilməklə yanaşı, milli dəyərlərin, türkçülüyn qorunması məsələsini də irəli sürürdü.

Mirzə Məhəmməd Axundov "Röyam, yaxud həqiqətə təsadüf" əsərini yazmaqda həm gimnaziyanın şəriət və ana dili müəllimi, həm də pedaqoq və ictimai xadim kimi bir növ "Bizə hansı elmlər lazımdır?" məsələsi ətrafında gedən mübahisələrə qoşularaq, problemin həllinə münasibətini bildirməyə çalışırdı. Bunun üçün o, birinci növbədə həmin problemi yaradan sosial-siyasi və mənəvi-psixoloji səbəbləri müəyyənləşdirməyə çalışır və problemin yaranması və həlli ilə bu və ya başqa dərəcədə bağlı olan ictimai təbəqə və zümrələri məhşər ayağına - haqq, ədalət məhkəməsinə çəkirdi. Birinci növbədə "ümməti-məhzumanənin üləma və fəqəhası (fiqh, yəni şəriət məsələlərindən bəhs edən elm sahəsinin alimləri - A.B.) hesab olunan camaat" sorğu-suala tutulur; onlar iddia edirlər ki, tamam ömürlərini cənab peyğəmbərin qoyub getdiyi dinə kömək və şəriətə rəvac verməyə çalışıblar". Odur ki, əvəzində özləri üçün "muzd", yəni axirətdə təminat istəyirlər. Gördükləri işlərə sübut üçün islama dair çap etdirdikləri cildlərlə kitabları misal gətirirlər.

Lakin mələyin onlara cavabından və gətirdiyi dəlillərdən məlum olur ki, bu zümrə şəxsi mənfəəti üçün məscidi baqqal dükanına çevirib. Yazdıqları və ya yazdıraraq çap etdirdikləri kitablarla bəzi şəriət (şəriətin bənisinin, burada Məhəmməd peyğəmbərin - A.B.) söylədikləri sözlərin hər birini neçə libaslara geydirib camaatı zəlalətə salıblar, öz nüfuz dairələrini artırmaq üçün islamı təriqətlərə parçalayıblar. Quranda müsəlmanların elmi biliklərə yiyələnmələrinin vacibliyi məsələsinin

üstünə öz mənafeləri naminə pərdə çəkərək islamın şərtlərini və qanunlarını təhrif etmələri haqda mələk onlara belə bir ittihamnamə oxuyur: "Müsəlmanları istismar etmək üçün onları islamdan bixəbər saxlayıb Allahdan da, peyğəmbərdən də uzaq saldınız..."

...Həqiqəti - islamiyyəti düşünməsinlər və bizim dediklərimizə tabe olsunlar, deyər başqa elmlərin təhsilini haram və təhsil edənə təkfir etdiniz! Lakin orasını unutdunuz ki, müsəlmanlar üçün beş vaxt namazı və namaz içində müqəddəmat namazı sahibi-şəriət vacib buyurmuşdu! Halbuki müqəddəmat namazda təbabəti, hifzüs-sihhəni (səhhətin qorunması və onun xəstələnməsinin qarşısının alınması haqda tibbi elm, burada, gigiyena - A.B.), həndəsəni, elmi-nücumu, coğrafiyanı, elmi-hüququ lazım tutmuş idi...

Şəriət kəsb (qazanc, məşğuliyyət - A.B.) və ticarəti ibadətlərin əfzəli qərar qoymuşdu. Və halonki (halbuki, o halda - A.B.) bunları mükəmməl hesabı, elmi-əşyanı və mərifəti-məaddəni, elmi-sənət və ticarəti, mühəndisliyi və ümuma davanın özünün və cümlə məlzumatının (ayrı-ayrı növlərinin - A.B.) elmlərinin və sənətlərinin hamısını lazım tutmuşdu!

Peyğəmbərin elm barəsində fərmayış (buyurduğu, əmr - A.B.) etdiyi hədislərin üstünü ördünüz və örtə bilmədiklərinizi dəxi başqa-başqa mənə etdiniz! İslamiyyətin əsl bünövrəsi hüriyyət üstündə görülmüş ikən, siz müsəlmanları avam saxlayıb, istibdad altında əzdiniz!"

Bununla Mirzə Məhəmməd demək istəyirdi ki, şəriətdə heç də hər hansı elmin oxunması, insanların şəxsi və hüquqi azadlıqları qadağan olunmayıb. Baniyi-şəriət bütün elmlərin öyrənilməsinə və həyata, dolanışığa, insanların rifahına və tərəqqisinə tətbiqini zəruri hesab edərək, bu əməllərin vacibliyi barədə müqəddimat namazını da nazil edib. Ancaq din xadimləri sonradan onu eybəcər hala salaraq, şəriətdən öz həmvətənlərini və doğmalarını istismar vasitəsi kimi istifadə ediblər.

Mollaların dini nəşəklə saldıqlarını rühanilərə əyani şəkildə göstərmək üçün Mələk buyuruq verir. Az sonra iki şəxs gətirilir. Bunlardan biri son dərəcə cazibədar və nurani cavan, digəri isə üz-gözü eybəcərləşdirilmiş - ağzi öyilmiş, gözləri çəp və domba, bədəni çapıq-çapıq, qulaqları palaz boyda və cırıq-cırıq edilmiş, həm də uçum-uçum uçunan vəziyyətdə dayanıb başını aşağı salıb. Həmin nurani cavan o birinə baxıb ağlayır. Mələk bu mənzərəni göstərərək bildirir ki, o nurani cavan əsl Qurandır, bu eybəcər hala salınan isə sizin əməllərinizlə ağlar günə qoyduğunuz Quran.

Demək, Mirzə Məhəmməd islamın, Quranın yenidən islahı, zəmanəyə uyğunlaşdırılmasına da tərəfdar deyil. Onun fikrincə, Quranda bütün dövrlər üçün lazım olan ideya və əməllər, qanun və tapşırıqlar, insanlığın və cəmiyyətin inkişafına, tərəqqisinə xidmət edən fikir və

ideyalar kifayət qədərdir. Odur ki, onu atmaq və ya dəyişdirmək, dövrə uyğunlaşdırmağa çalışmaq yox, sadəcə olaraq, olduğu kimi, təhrifsiz-filansız, ondan heç bir çirkin məqsəd üçün istifadəyə çalışmadan dərindən öyrənmək lazımdır. Əgər Quran olduğu kimi qavranılsa, əvvəllər ərəbləri o yarım-vəhşi, sərgərdan və dağınıq vəziyyətdən dünyaya hakim olub bütün insanlığa ədalət, mərifət, istiqlalyyət dərsi keçmək səviyyəsinə qaldırıldığı kimi, hazırkı müsəlman dünyasını da o səviyyəyə qaldırar.

M.M.Axundovun islam dininə, onun incəliklərinə dərindən bələdliyi, islamın hədis və qanunlarına dair dərslik yazdığı da məlumdur. "Röyam, yaxud həqiqətə təsadüf" əsərində ərəblərin islamdan əvvəlki yarım-vəhşi vəziyyətlərindən də danışdığı kimi, "Əqaidi-əl müsəlmin" dərsliyində onların aclıqdan öz uşaqlarını yemələrindən və bunu qadağan edən hökm barədə yazırdı:

"Bu hökmün nazil olmağına səbəb o oldu ki, keçmişdə ərəblər aclıq qorxusu ilə tazə doğulan uşaqlarını öldürürdülər. Buna görə Allah-təala bu ayəni göndərərək, övladlarını öldürməyi haram, qadağan etdi. Belə ki, onlara tərbiyə verib bəsləməyi və elm öyrətməyi vacib etdi və onlara bildirdi ki, ruzini verən Allahdır".

Hədisdən də məlum olur ki, islam dininin başlıca məqsədi adamları insanlığa, ağıl, şüur və düşüncəyə, elmi bilikləri əldə etmək və gənc nəslə də bu nemətlərə çatdıraraq, cəmiyyətin tərəqqisinə, firavan və zəngin yaşamasına nail olmaqdır. Bu dinin digər hədisləri də insanlığın ləyaqət və şərəfinin qorunmasının, qayğısına qalmağı bu və ya başqa şəkildə təbliğ, təlqin və tələb edirdi. Onun anlaşılıq dildə olub, real həyatı, ərəblərin gündəlik qayğı və problemlərini əks etdirməklə yanaşı, bəşər sivilizasiyasının özünəqədərki uğurlarını özündə sistemli, elmi şəkildə ümumiləşdirərək, inkişaf etdirməsi və digər cəhətləri az bir zamanda böyük bir ərazidə kütlələrin qəlbinə hakim kəsilməsi ilə nəticələndi. Bu dində azadlıq da, demokratiya da, ailə, təsərrüfat qayğıları da, mənəviyyət və əxlaq qanunları da, elm və texnikanın nailiyyətlərinə yiyələnmək tələbi də, qadın və uşaqlara, ailənin sağlamlıq və saflığı qarşısında məsuliyyət hissi də, vətənə bağlılıq və onun təəssübünü çəkməyə qabil və hər zaman hazır olmaq çağırışı da vardır. Lakin cəmiyyət həyatında şəxsi maraq və mənafe ehtirasları, mövqe və şöhrət ehtirasları qızısqıca dinin ayrı-ayrı ayə, surə və hədisləri təhrif olunmağa başlandı. Onun dövr və zamanla müvazi olaraq zənginləşdirilməsi, təzələndirilməsi öz istiqamətini pisləyib, təhrif və subyektiv meyllərə doğru dəyişdi. Mənəviyyətdə və əxlaqda başlanan sosial-psixoloji aşınmalar get-gedə dərinləşməyə başladı. Sınıfların yaranması, əhalinin təbəqələşməsi "insan insanın dostu və qardaşıdır, bütün müsəlmanlar bir-birinə qardaş olub, biri digərinə əl tutmalıdır" kimi prinsipləri arxa plana keçirməyə başladı...

Mirzə Məhəmməd Axundov bu qanunauyğunluqların tarixi-ictimai və sosial-siyasi köklərini dərk etmədən bütün səbəbləri ayrı-ayrı təbəqə və zümrələrin dinin göstərdiyi yolu azmalarında görür. Odur ki, Mələyin dili ilə məşxər ayağında olan bəy, xan və hakimləri üləmaların əlindən yarımcan bir vəziyyətdə qurtaran həmcinslərinin, həmvətənlərinin qanını sormağa günahlandırır. Və bildirir ki, özlərini bəyzadə, xanzadə adlandırmaları onların günahlarını yüngülləşdirmir. Bir də ki, onların bu cür iddiada olmağa heç haqları da yoxdur. Odur ki, mələyin ittiham dolu nidası belə eşidilir:

"...Sizin gördüyünüz işlər sizi bir insaniyyətdən deyil, heyvaniyyətdən həm kənar eylər! Heç bir heyvan öz həmnövünə və həmcinsinə əziyyət və azarı rəva görməyirdi, amma siz görürsünüz! Siz insan surətində bir növ qurtlar idiniz ki, bəni növünüzə hər günə zülm etməkdən qəflət etməyirdiniz! Qurtlar ancaq ölümlərini yeyirlər, amma siz adlarını üləma və füqhə qoyan cəlladların xəncərlərinin altından qurtaran nimcan yox, meyit halına gəlmiş həmcinslərinizin qanını sorurdunuz! Bu günkü günə xəyala gətirməyirdiniz! Siz dünya əziz və biçarə camaatı özünüzə bəndeyi-fərmanbərdar (fərmanı, hökmü yerinə yetirməyə hazır olan, hökmə tabe, itaət edən - A.B.) bilirdiniz! Sizə bu izzəti verən kim idi? Və nə idi?..

Ey dünyada fəqəranın ciyər qanını soran tayfa! Sizdən dübarə sual edirəm ki, nə səlahiyyət ilə fəqəranın malını özünüzə halal bilib bir iş görmürdünüz? Biz bəy idik, xan idik, hakim idik, deməkmi istəyirsiniz?"

Göründüyü kimi, burada istismarçı siniflərə, onların nümayəndələrinə, törətdikləri əməllərə, ümumən birinin digəri üzərində hakimlik edib, onun hesabına öz həyatını naz-nemət içində keçirməsi işinə qarşı kəskin etiraz və nifrət var. Ancaq bu vəziyyətin yaranma səbəbləri haqda heç bir təsəvvür yoxdur. Əvəzində fəqərəyə, kasıb-kusuba sonsuz şəfqət və məhəbbət var. Bu şəfqət və məhəbbəti onlara olunan müraciətin tonunda və məzmununda bütün aydınlığı ilə görmək olur. Məsələn, mələk onlara "Ey ümməti-mərhumə adlanan ümməti-məzlumə! Gəlin irəli!" - deyər müraciət etdiyi kimi, indiyədək sorğuya tutulan təbəqələrin heç biri ilə danışmayıb, onları özünə ümmətliyə qəbul etməyən Peyğəmbər fəqir-fəqəranı görəndə onların görkəmlərinə dözməyib həm özü ağlayır, həm də ətrafındakıların ağlamalarına səbəb olur. Sonra "cənab Peyğəmbər minbərin iki pillə yuxarisına çıxıb, həsrət və mehribanlıq gözü ilə camaatı nəzərdən keçirib, ağlamsın deyir:

"Ey məzlum ümmətim! Ey qövmsüz yetimlər! Ey özlərini mənə varis bilənlərin əlində əsir və dəstgir (dustaq, əsir - A.B.) olan camaat!"

Əgər əsərdə kasıb-kusuba daha çox şəfqət varsa, maarifpərvər ziyalılara həm də rəğbət, ümid var. Onlar islamın, tərəqqi və inkişafın qeydkeşləri hesab olunur-

lar. Bu adamlar öz dedikləri kimi, mollaların, bəylərin əlindən olmazın zülmələr görüblər. Gözləri baxa-baxa onların islamı, islam ümmətini nə günə qoyduqlarına ürək ağrısı ilə dözüblər. Axırda onların səbr kasaları daşıb biçarə camaatı bunların əllərindən xilas etmək üçün qiyam qaldırdıqda şeyx fəzlullahlar və Mir haşimlər İrəni, ələlxüsus Təbrizi qan dənizinə döndərüb. Odur ki, onlar "dad, dad! Mollaların əllərindən! Aman, aman bəylərin, xanların əllərindən! Dad istərik, ya Rəsüallah! Bu gün divani-ədalət qurulubdur, biçarələrin qisasını istərik!..." - deyər Peyğəmbərdən imdad, kömək umurlar.

Məhəmməd peyğəmbər Allah-təaladan bunların arzularının yerinə yetirilməsini xahiş edir. Və islamın bu günə düşməsində əli, əməli olanlar cəhənnəm oduna atılırlar. Peyğəmbər öz dininin fədai və mücahidlərinin yaralarına məlhəm qoymaq üçün cəhənnəmin bir tərəfindən qapı açıdırıb islama, müsəlmanlığa sədəmə yetirənlərin necə əzab çəkib öz cəzalarına yetişdiklərini onlara göstərir. Qarşısında açılan mənzərənin dəhşəti müəllifi yuxudan oyadır...

Bütün bu təsvir və təhlillərdən görünür ki, Mirzə Məhəmməd müsəlmanlığın xilasını islam dininin xalqa təhrifsiz çatdırılmasında görür. Onun fikrincə, əgər belə olsa, hər kəs öz məsuliyyətini, qiyamət günündə onu nə kimi sınaqların gözlədiyini dərk edər və öz həmcinsinə, həmillətinə zülm etməz. Hamı bir-birinə arxa və kömək durar, gənclər valideynlərinin himayəsi ilə elmi biliklərə yiyələnib islamın gələcək rəvnəqli, şöhrətli günlərinin təminatçısına çevrilirlər. Hər şeyin birdən-birə gətirilib Təbriz üsyanına və fədailərin faciəli aqibətlərinə bağlanması da Mirzə Məhəmmədin hadisələrin yalnız üzə çıxan tərəflərini görə bilməsindən, ideya-siyasi savadının məhdudluğundan irəli gəlir.

Əlbəttə, M.M.Axundovun, digər vətənpərvərlər və mollanəsəddinçilər kimi, Təbriz üsyanına rəğbət və məhəbbəti təbiidir. Lakin həmin hadisənin birdən-birə "Röyam, yaxud həqiqətə təsadüf" əsərinə gətirilməsi yerinə düşməyib. Halbuki, oxucuya təqdim olunan hər bir fakt və detal ideya-bədii cəhətdən nə qədər kamil işlənsə, onun təsir gücü o qədər çox olar. Ancaq, təəssüf ki, bu cür vətənpərvərlik duyğusu ilə yazılmış bir əsərdə populizm bədiiliyi üstələmişdir.

Bununla belə, Mirzə Məhəmmədi əlinə qələm almağa sövq edən məqsəd və məramın özü onun vətənpərvərliyindən, öz xalqının xoşbəxt gələcəyinin təmin olunmasına kömək cəhdindən irəli gəlib, təqdir olunmağa layiqdir. Burada o, hər şeydən əvvəl vətənpərvər ziyalı, demokratik görüşlü maarifçi və millətin xoşbəxtliyi, vətənin abadlığı amalı uğrunda dönmədən çalışan mübariz, təəssübkeş bir vətəndaş yazıçı, müəllim, pedaqoq və publisist kimi rəğbət doğurur.

Yafəs TÜRKSƏS

MƏN BU MƏHƏBBƏTİN SONUN BİLİRDİM

*Mən bu məhəbbətin sonun bilirdim,
mən bu ayrılığa hazırlaşdım.
Bilirdim doğulub özümdən böyük,
bilirdim doğulub sözümdən böyük.
Bilirdim bu sevgi çiçək kimidi
sinəmdə açılib solmaq üçündü.
Bir qara bulud tək çöküb qəlbimə
bir tufan qoparıb gedəcək bir gün.
Kəpənək çiçəyə toxunan kimi
mən bu məhəbbətə dəyib ölürdüm.
Şərab peymanədən tökülən kimi
hər gün ürəyimi əyib ölürdüm.
Sıxırdım qanıma dolan sevgini
gözdən damcı-damcı sıxıb süzürdüm.
Çəkirdim dilimdən, dodaqlarımdan
dartırdım əlimə dolan sevgini
qoyurdum canımı alan sevgini
dolansın ruhumun yan yörəsinə...
Beləcə əzaba hazırlaşdım,
beləcə dözümə hazırlaşdım.
Özümdən-sözümdən böyük bir eşqi
bilirdim alacaq bu ögey tale.
Amansız həyatın razılığınan
bəlkə əzab kimi gəlib ömrümə
göynətmək üçünmüş məni bu sevgi.
Bildim ki, sonrakı ayrılıqlara
öyrətmək üçünmüş məni bu sevgi.
Daha sevgilərin sonu tanışdır
daha dözümlüyəm ayrılıqlara...*

DAHA SEVMİRƏM SƏNİ

*Rişxəndi yüz illik əmanət kimi
yaman qoruyursan baxışlarında.
Sevmək istədiyim həmin ki qızsan*

*heç bir əl dəyməyib naxışlarına.
Sözlərin həmin ki, qalıb turşuyub,
gülüşün əvvəlki ədalığında.
Daha xanlığından düşüb düşüncən
qalıb əvvəlki xan gədalığında.
Elə köhnəlmisən, elə gerisən
köhnə dəbli donun təzə görünür.
Özünə vurğunluq, pis vurub səni
özündə, sözündə məzə görünür.
Çoxdan ayazımış, itmiş bir hissini
yənə də yerinə əl uzadırsan.
Yənə şöhrətpərəst, yənə də miskin
yənə o kütbeyin, yazıq qadınsan.
Mən səndən yüz illik bir yol keçmişəm
yüz il arxadadı o yatmış tənini.
İndi bu ağılınan, bu ürəyinnən
özünə əl qatma, sevmirəm səni.
Get, lap arxayın ol, sevmirəm səni*

İNDİ ƏYRİ XƏTLƏRƏ MƏN PARALEL GEDİRƏM

Yetmədi harayına fəlsəfə dəftərləri

nə də müəllimlərin köhnə səfsəfələri.
 Mən həyatı həyatın özündən öyrənirəm,
 yollarım bağlananda çay kimi.
 Yeni məcra açıram özüm
 dolambacdan öyrəndim zirvələrə yetməyi.
 Şəlalədən öyrəndim məqsədimə çatmağı.
 Sevib ölmək öyrəndim payız çiçəklərindən.
 Yerimdə boy atıram yolum bağlı olanda,
 dalğalardan öyrəndim çırpılıb çəkilməyi.
 Cığırılardan öyrəndim yarıqları keçməyi.
 Ağaclardan öyrəndim baş-başa yaşamağı,
 Təbiətdən öyrəndim dostluğu daşımağı
 Öz silahıyla vurram indi yalançıları
 Daha fırladaqçılar çox acizdi əlimdə
 İndi bezib əlimdən eqoistlər, gopçular
 Əyilib ağzı indi önümdə əyrilərin.
 Ta acizdi önümdə qıvrılmalar, sapmalar
 Bütün əyri xətlərə ta paralel gedirəm.

MƏN YAPMA BİR ƏJDAHA

Çoxdan ram eləmişəm,
 içimdəki tufanı.
 Ürəyim əlimdədi
 idman rezini kimi.
 "Çiçəklərin" tikanını
 özünə qoxladırım...
 Palitramda eşqlərin
 min bir xaotik rəngi.
 Liramda duyğuların
 duyğusuz bir ahəngi.
 Gülümsər "mələklərin"
 adamdan kulonları
 köhnə tanışlarımdı.
 Geriyə boylanıram
 köhnə həyatım sanki
 köhnə yanlışılarımdı.
 Bircə-bircə boğuram
 ilan gülüşlərini.
 Böyrümdə gəzdirirəm
 hürən əqidələri
 xaltalı köpək kimi.
 Şeirbaz iblislərin
 başın döyəcəyirəm
 Apollan əsasıyla.
 Qaralmış sevdaları

həyasız Veneranın
 sifətinə çırpıram.

Çaqqal-çuqqal yanımda
 ulaşa bilmir daha,
 tülkülər quyuqsuzdu.
 Bu həyat bir karnaval,
 mən yapma bir əjdaha.
 Tuturam mərdliyimin
 cırılmış yaxasından.
 Vicdanımı hər saat
 eləmirəm narahat.
 Çırtlayıram tum kimi
 yalançı hay-küyləri.
 Körpə sevgilər tez-tez
 boğulur əllərimdə.
 Dost axtarışı yoxdu
 daha əməllərimdə.
 Məni aldatmaq çətin,
 məni qorxutmaq çətin!!!
 Yeriyrəm üstünə
 köhnə əmanətlərin..
 Yeriyrəm üstünə
 əski dəyanətlərin...

Məni diz üstə qoyan
 dəyərlər dizim altda.
 Tanrım səni bilmirəm,
 hər şey bir mum kimidi,
 mən yaptığım həyatda.

DAHA ÖLMƏK İSTƏMİRƏM

Özümü öldürürəm
 hər an, hər dəqiqə, hər saat...
 Özümü öldürəndə
 açılır üzümə qapılar,
 açılır "həyat"..
 Üzümə gülürlər, özümü öldürüb,
 özüm olmayanda!
 Özümə gülürlər, özüm olanda...

Ox!.. Nə rahat keçirəm
 saxtalıqlardan özümü öldürəndə.
 Vicdansızlıq, yaltaqlıq,
 xudbinlik yanımda rahatlanır.

Bayağı şablonlar, nadanlıq, kütlük
 böyrümdə xumarlanır.
 sağlıq deyir tabutum üstə...
 Yeri yir üstümə
 şərəfsiz şüarlar, biganəlik;
 qeyrətsizləşmiş kübarlıq,
 saçı çallaşmış, çaqqallaşmış
 ağsaqqallaşmış bürokratlıq
 üzgörənlik.

Xəyanət, bazarlıq, məzhəkələrin
 yanağı allandır.
 Bu "həyat" dediyimiz
 "qardaş"laşır sevinclə
 üst-başına şırmanır.

Özümü öldürəndə
 qurd quzuyla otlayır,
 qoyun-quzu qurdlayır,
 köpəklər yallanır...
 Özümdən heç nə qalmır
 özümü öldürəndə
 Tez-tez diriləm gerek,
 özümü yaşatmağa.
 Məni qınamasınlar,
 yanımcə dolaşanlar.
 Dirilmək hamı kimi
 mənim də adi haqqım.
 Sizin üçün inanın,
 ölmüşəm milyon kərə.
 həyat üçün ölürəm.
 Bu ölümün içində
 məni tənha qoymusuz,
 sizlər də milyon kərə.

Çoxuna inamım yox,
 ümid qalıb Allaha.
 Ən əzizlər üçün də
 ölmək istəməm daha!
 Ölüb sizə oxşadım,
 sevdiniz məni dostlar.
 Özümü yaşatmağa
 dirilmək haqqım da var.

Zeynal VƏFA

BİL Kİ, MƏNƏM

*Sənsiz ömrüm səadətə beh deyil,
Otlar üstə göz yaşımıdır, sel deyil,
Saçlarıma sığal çəkən meh deyil,
Bil ki, mənəm, bil ki, mənəm, bil ki, mən.*

*Ləl içindən qara daşı seçirsən,
Gəl oxunu ürəyimə keçir sən,
O yol ki, var, tapdalayıb keçirsən,
Bil ki, mənəm, bil ki, mənəm, bil ki, mən.*

*İldırımam - zülmətini dağılayan,
Gur bulağam - boz səhranda çağlayar,
Bulud deyil evin üstə ağlayan,
Bil ki, mənəm, bil ki, mənəm, bil ki, mən.*

*Quş deyiləm qonam min bir kol üstə,
Əgər gəlsən gəzdirərəm qol üstə,*

*Bir qurumuş ağac görsən yol üstə,
Bil ki, mənəm, bil ki, mənəm, bil ki, mən.*

*Mən pambığam çaxmağının qorunda,
Mən balığam həsrətinin torunda,
Fəryad qopsa Məcnunların xorunda,
Bil ki, mənəm, bil ki, mənəm, bil ki, mən.*

BAĞIŞLASIN, QAYITSIN

*Qəlb ocağı daim qızmar közlüyəm,
Bir söz üstə yandırılmış sözlüyəm,
Yar gözündən düşüb sınımış gözlüyəm,
Bu gözlüyün şüşəsini kim salar?*

*Dəyirmandım külək qırdı pərimi,
Min arx tutmaz bu xəcalət tərimi,
Nəsimi tək soysalar da dərimi,
Deyin ondan üz döndərən deyiləm.*

*Aman Allah, bu il necə nəş ilmiş,
Bu ayrılıq nə çovğunlu fəsilmiş,
O gedəli axar suyu kəsilmiş
Bir çaylağam, deyin ona qayıtsın.*

*Bu dünyada ondan özgə yarım yox,
Vüsahıydı mənim varım - varım yox,
Bütöv ikən yarım qalıb, yarım yox,
Yarım gəlib kaş qovuşa yarım.*

*Otağında daraq qalıb, tel hanı?
Asılıqanda kəmər qalıb, bel hanı?
Bir vaxt ona elçi gedən el hanı?
Bir də gedə, dilə tutub qaytara.*

*Öz yarıdır, öz yarına ərək edən,
Günahsızdır günahını dərk edən,
Hər söz üstə sevdiyini tərək edən
Günahkardır, "günahkaram" qayıtsın.*

*Qoymayın ki, can bədəndən üzülə,
Aramızdan bir Araz da süzülə,
Yoxsa hicran vüsallaşmaz yüz ilə,
Səhv etmişəm, bağışlasın, qayıtsın.*

MƏZAR YOLUNDA

Yetişdi bir ömrün ayrılıq dəmi,
 Üzür ən sonuncu sahilə doğru
 Çiyin dalğalarda bir tabut gəmi.
 Bir həsrət göynədir ürəyimizi,
 Heyf ki, heyf ki, bu dağ çiyinlər,
 Öləndə axtarıb tapırlar bizi.

Elə ki, eşidir ölüm sözünü,
 Paxıllıq gözlərdən atır özünü.
 Böhlan qorxusundan qol-qanad açır,
 Dərhal dodaqlardan sürüşüb qaçır,
 Gizlənir bir qaya, bir kol dibində,
 Yasdan vaxtsız qaçan adamlar kimi.
 Qorxurlar kükrəyib axınlaşmağa,
 Qorxurlar məzara yaxınlaşmağa,
 Birdən onları da dəfn edən olar.

Qəzəb dalğaları ləpəyə dönür,
 Daşlaşan vicdanlar ipəyə dönür.
 Ürək büllurlaşıb yanır zər kimi,
 Namərdlik bədəndən çıxır tər kimi.
 Yaltaq kişiləşir, müti ərleşir,
 İblislər çevrilib peyğəmbərləşir,
 Bu məzar yolunda, məzar yolunda,
 Bəs niyə, bəs niyə məzar yolunda?
 Mərmər prospektlər harda qalıb ki,
 Nurlu kabinetlər darda qalıb ki,
 Bu tozlu, torpaqlı məzar yolunda
 Əyri ciğırları tərk edir insan,
 İnsan olduğunu dərk edir insan?
 Anlaya bilmirəm bunu doğrusu,
 Necə də güclüymüş ölüm qorxusu.
 Heyrətlə baxıram bu "mələklər"ə,
 Çağlayır qəlbimdə alovlu bir səs:
 Beləcə dönəydi evinə hər kəs,
 Beləcə çıxaydı prospektlərə,
 Beləcə, beləcə
 mələk donunda,
 mələklik hər ömrə bir tacdır axı,
 dünya mələklərə möhtacdır axı...

BİRLİKDƏN VƏ ƏMƏKDAŞLIQDAN BAŞQA YOLUMUZ YOXDUR

*Müsaibimiz Türkiyənin Azərbaycandakı sabiq Mədəniyyət və Tanıtma müşaviri
Fəthi Gədəklidir*

- Fəthi bəy, üç ildir ki, bu şərəfli vəzifədəsiz. Bu illər ərzində hansı işləri gördünüz?

- 2004-cü ilin iyun ayının 14-dən bu vəzifədə çalışıram. Burada olduğum müddət ərzində Türkiyə və Azərbaycan arasında mövcud olan mədəni əlaqələrin daha da inkişaf edərək gücləndiyini zənn edirəm. Doğrusu, bu iki ölkə arasındakı mədəni münasibətlərin tarixi çox qədim və ayrılmaz olsa da görəcək işlər sonsuzdur. Bu baxımdan nə qədər çox iş görülsə də yenə az olacaq. Əslində, bu işdə nə dərəcədə bacarıqlı olduğumu bilirəm. Vəzifə müddətimlə bağlı çox qısa bir hesabat vermək lazım gəlsə, aşağıdakılar önə çəkilə bilər:

Vəzifəyə başladığım gündən bəzi musiqi konsertləri, xəttatlıq sərgisi, terror mövzusunda beynəlxalq karikatura yarışması sərgisi, türk filmləri festivalı, turizm tədbirləri və kitab təqdimatları keçirilib. Müşavirliyimiz sponsor vasitəsilə bəzi kitabların nəşr edilməsinə və YOM türk dünyası mədəniyyət dərgisinin indiyə kimi 6 nüsxəsini buraxmağa nail olub.

Müşavirlik adından qəzetlərə, dərgilərə, radio və televiziya kanallarına dəfələrlə müsahibələr verib, canlı yayımlarda iştirak etmişəm.

Bir neçə kitaba redaktorluq etmiş və rəy yazmışam.

Yüzlərlə hökumət və qeyri-hökumət təşkilatlarının keçirdiyi iclaslarda iştirak və çıxışlar etmişəm.

Azərbaycanda çap olunan bir sıra kitab və dərgilərin Türkiyənin müxtəlif kitabxanalarına çatdırılmasına, dissertasiya yazan tələbə və aspirantların ehtiyac duyduqları kitab və çap materialları ilə təmin edilməsinə yardımçı olmuşam.

Müşavirliyimiz Azərbaycanın KİV mənsublarının Türkiyənin müxtəlif bölgələrini ziyarət etmələrinə şərait yaratmış, bəzi televiziya qruplarının çəkiliş aparmasına kömək götsərmişdir.

Sonda Türkiyə-Azərbaycan mədəni əlaqələrinin bundan sonra da yüksələn xətt ilə inkişaf edəcəyinə əminliyimizi bildiririk. Çünki eyni tarixi və mədəni köklərə bağlı olan bu iki döv-

lätin irəli sürdüyü siyasət bunu tələb edir. Bizim birlikdən və əməkdaşlıqdan başqa yolu-muz yoxdur.

- Azərbaycanda olduğunuz müddətdə çağdaş ədəbiyyatla bağlı hansı fikirləriniz yarandı?

- Son illər müstəqillik dövrünün ədəbiyyatı dünya ədəbiyyatı ilə ayaqlaşır. Yazarlarımız ayrı-ayrı mövzulara toxunurlar. Bəzən Azərbaycan ədəbiyyatının dünya miqyasında tanınmamasından şikayətlər olsa da, mənə, bu, yalnız fikirdir. Düzdür, dil problemləri ola bilər. İndi ingilis dili dünyada hakim dildir. Ancaq bu o demək deyil ki, Azərbaycan ədəbiyyatı geri qalır. Son dövrlər çox gözəl ədəbi məhsullar ortaya çıxır və bu get-gedə artacaq. Azərbaycan ədəbiyyatının dünyaya çıxmasının narahatlığı ilə razılaşmamaq görülən işlərdən yaxşı işdir. Bu, insanları daha böyük işlər görməyə vadar edir.

- AYB - də tez-tez göründünüz. Natavan klubunda keçirilən tədbirlərin həm iştirakçısı oldunuz, həm də maraqlı çıxışlar etdiniz.

- Doğru buyursunuz. Mən AYB-nin ədəbi orqanları olan "Azərbaycan", "Ulduz", "Qobustan" jurnallarını, "Ədəbiyyat" qəzetini həmişə sevə-sevə oxumuşam. "Dünya", "Körpü" jurnalları da son zamanlar diqqətimi çəkir. O dərgilərdə bizim türk ədəbiyyatı ilə sıx münasibətlərin şahidi oldum və daha çox inkişaf etməsini arzu edərdim. İndi bizim Azərbaycan ədəbiyyatını tanımağa daha böyük ehtiyacımız var. Müasir ədəbiyyatla sıx əlaqədə olması hər iki tərəfin borcudur.

- Azərbaycanda olduğunuz müddətdə yaqin ki, çoxlu dostlar qazandınız.

- Üç il bir igidin ömrüdür. Kifayət qədər dostlar tapdım. Hamısını yaxşıqla anacam. Onlardan çox şeylər öyrəndim. "Azərbaycan - doğma diyar". Bu mahnı bizim üçün deyilib. Yənə də qismət olsa gələcəyəm. Əlaqələr yaradacağam. Çoxlu xatirələrim var, xatırlayaca-

ğam.

- Azərbaycan Sizə necə təsir bağışladı?

- Mən Azərbaycana bura gəlmədən öncə tanıyırdım. Ancaq bir yeri görmədən onun haqqında fikir formalaşdırmaq çətindir. Biz bura gələndə daha çox şey bilmədiyimizi bildik. Rahatlıq, xoşbəxtlik gördük, heç bir ciddi problemlə rastlaşmadıq. Mənə elə gəlir ki, dünyanın heç bir yerində Azərbaycandakı kimi qarşılıqlı anlaşma yoxdur. Bakı bizim üçün insanları, parkları, xüsusən də dənizkənarı parkı ilə çox yaşanası bir yerdir.

- "Ulduz" a arzunuz?

- "Ulduz" məzmunu ilə sevilən dərgidir və onun kollektivi Azərbaycan ədəbiyyatının uğurlu yürüşünü davam etdirir. Gənc yazarlar üçün "Ulduz"da imkan yaradılmasının arzusundayam. "Ulduz"da sağlam düşüncə yayımlayanlara uğurlar diləyir, bu yol üstə olduğum anda məni də unutmadıqlarına görə təşəkkür edirəm və onların türk məsləkdaşları ilə də iş birliyi yapmalarını arzulayıram.

- Yolunuz açıq olsun.

Söhbətlaşdı:

FƏRQANƏ

YARPAQLAR NƏ OXUYUR

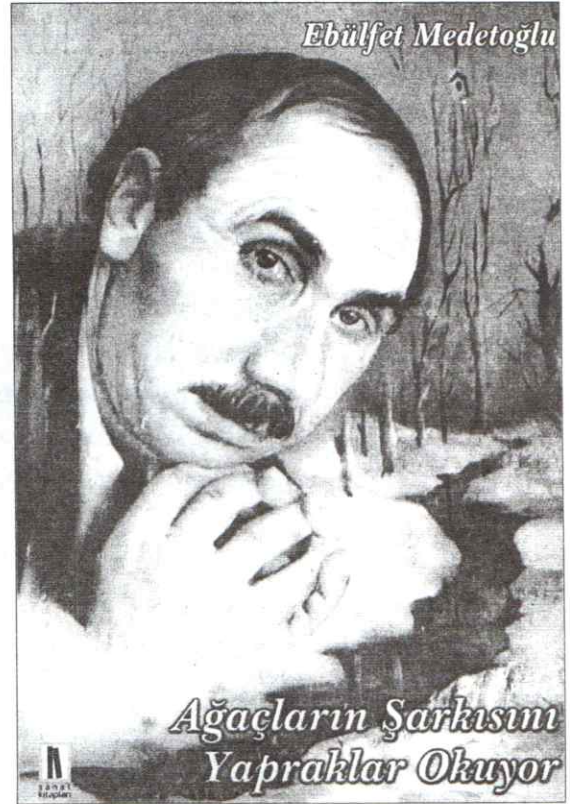
Tanınmış şair Əbülfət Mədətoğlunun şeirlər kitabı Türkiyədə nəşr olundu.

"Ağacların şarkısını yapraklar okuyor" Əbülfət Mədətoğlunun Türkiyədə çap olunan ilk kitabıdır. Şairi türk oxucuları ilə tanış edən, ön sözün müəllifi Hüseyn Adıgözəl onu "Dərdlərin şairi" adlandırır və onun özünəməxsusluğunu məhz dərdlərini sevməsində, dərdləriylə dost, arkadaş olmasında görür: "Dertlerini bu kadar dost, arkadaş kimi qarşılayan, onlarla bu kadar içten və samimi ilişki kuran, dertlərini kabullenen və onlardan şikayətçi olmayan insanların sayısı oldukça azdır. Ebülfet bey bunlardan biridir. İçində yaşadığı dünyayı, sanki o sıkıntıları, o dertleri yaşamamışcasına ifadə edərken ruhunun "dertlerle" arkadaş olduğunu ifadə etmiyormu? Bana görə Ebülfet beyin özgünlüyü buradadır."

Tək Hüseyn Adıgözəl deyil, Tofiq Abdin də Əbülfət Mədətoğlunu "dərdlərin şairi" adlandırır. Bir də şairin öz misraları deyir bu sözü:

*Derdimi koydum ortaya
Yazan gelmedi, gelmedi.
Anlattım rüyamı suya-
Yozan gelmedi, gelmedi.*

Dərdini ortaya qoyan Əbülfət Mədətoğlu öz dərdlərini özü yazdı, kimsəyə etibar etmədi. Qalır yazılanları oxumaq...

HİCRAN

Cahangir SƏNCƏR

YA VAS LYUBİL...

PUŞKİNİ YADA SALARAQ

*Mən Sizə aşiq idim, mən Sizə yalnız,
Sönmüşmü məhəbbət odu könlümdə.
Sönmüşmü? Gümansız.*

*Amma bu xüsus etməsin heç,
Sizləri bir zərrə rahatsız.*

*Qəm, qüssə kədər Sizdən uzaq
olsa yetər, bədənizə.*

Yetər əlbət.

*Qəlbimdə ümitsiz közərən eşq,
Səssiz yaxan od, suzi - məhəbbət.*

*Qısqandıqca cəsarətsiz ürək,
Sizlər üzülərdim.*

*Mən Sizə aşiq idim,
Çılğıncaına incə və daldıqca dərinədən.*

*Belə bir eşq diləsəm uğrunuza
başqa birindən,*

İnanarsız?

*Mən Sizə aşiq idim
dinsiz və imansız.*

Xalid MAHMUD

VƏTƏN

Təkcə,
yaşadığımız
torpaq,
içdiyimiz su,
udduğumuz
hava deyil
Vətən.

Bir elin
qeyrəti üstə
köklənən
inam adlı
yurd qalasıdır
Vətən.

Anaların
qəlbində
sızlayan
yaralı nəğməsi
dərqli bayatıdır
Vətən.

Bölünən
bir qəlbin
dərd yükünü
nəğməli dilində daşıyan
Araz
Həsətədir
Vətən.

II

Bir körpənin
bələkdən sıyrılan
ümid
çığırtısıdır.
Bir gəlinin
qucağındakı

arzu yoludur
Vətən.

Ümid
torpağında
dəfn etdiyimiz
şəhidin son Andı,
son inadıdır
Vətən.

Bir millətin
Azadlıq
bayığıdır Vətən.

OXUMAQ İSTƏSƏN

Mən ağacam,
yarpaqları
tökülmüş
quru budaqlara
layla çalırım.

Mən arzuyam,
gözlərimdən
süzülürəm
damla-damla.

Mən ümidəm,
saralmışam
ürəyimdə.

Mən
bir kəlmə sözəm.
Oxumaq istəsən
ağlayıram
şeirimin
misralarında.

YANIQ KƏRƏMİ" ÜSTƏ

Qəm mizrabı toxunduqca tellərə
Barmaqlarda inildəyən zilə bax.
Haray qopur, dilləndikcə Telli saz,
Nalə çəkən pərdəyə bax, dilə bax.

Qırılıbdır ulu eşqin ilməsi,
Tilsimlidir Xan Əslinin düyməsi,
Kərəm yanır, göyə qalxır naləsi,
Başındakı tüstüyə bax, külə bax.

Hicran donu geyinibdi bu bağlar,
Çiçəklərin ləçəyində şəh ağlar,
Səhər yeli sızıldayar, meh ağlar,
Həsərət çəkən bülbülə bax, gülə bax.

Qələm düşüb misra-misra sorağa,
Ürək səpir həsrətini varağa,
O gözlərdən həsrət yağır yanağa,
Bəyaz-bəyaz çiçəkləyən telə bax.

Qarşımdakı varağın
bəyazlığında gördüm.
Gecə
əriyirdi
barmaqların
arasında.

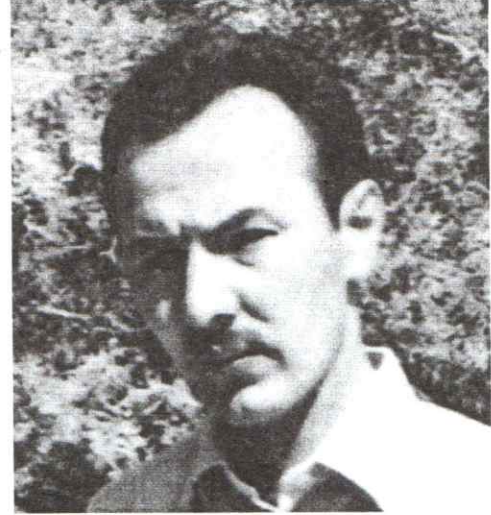
İnanmağım
gəlmir
yoxluğuna.
Gözlərim
səni axtarırdı
gecənin
qaranlığında.

Səninlə görüşüm
yuxuda qaldı
bu gecə.

Əkbər QOŞALI

(+99450 339 37 55,
dgtyb@box.az ; akber1@box.az ;
akber_q@yahoo.com)

*hər duyğumuz bir durğuya bağlıdı,-
bir "nida"dı, bir "sual"dı, bir "nöqtə".
Söz dildədi,-nə dil, ağız bağlıdı,
Dinən dinmir, -hey su aldı... Bir nöqtə!*

*...Bir hava çal, yar, yaramı, yar, aşıq,
yarasıdı hər aşiqə yaraşıq!
Küsüb gedib, nə zamandı, yar, aşıq,
gözlərimdən hey su aldı bir nöqtə.*

*...Fikirlərim bir batmandı axşamlar,
Ürək sızlar: ax, pərvanə, ax, şamlar...
Qara günlər ağ ömürdə axşamlar,
Baxarsan ki, min sualdı bir nöqtə.*

*iki daşın arasında bir ocaq,
"İki daşın arasında" bir ömür...
Ocaq yanır, ocaq sönmür, köz qalır,
Ata gedir, oğul gəlir, Öz qalır.*

*İllərimiz yanır-yanır kül olur,
Yanmasaq da derlər başa kül olur...
Övlad olur-fağır olur, kür olur,
Dilimizdə "niyə" qalır, "döz" qalır.*

*-Bunlar hamsı həmi sözdu, həm həyat,
kimə gərək yanmaz ocaq, kəm həyat!?*

*Yana-yana hərlənirik, nəhayət,
İlham gəlir, Qələm yazır, Söz qalır...*

*burda ocaq qalanıb,
demək burda olan var.
Burda ocaq qalanıb
Harda isə donan var.*

*Burda ocaq gur yanır
Demək odun atan var,
Oda könül verən var.
Burda ocaq gur yanır,
Harda isə sönmən var,
Harda isə batan var.*

*Burda ocaq köz verir,
Demək fikrə dalan var...
Burda ocaq köz verir
Harda isə yalan var...*

*Aman Allah, nə vaxtlarım varıymış,
bilməmişəm yaxşı nədi, yaman nə?
Sağ yönümə sol demişəm, sağıymış,
ürəyimdən çıxan nədi, daman nə?..*

Ocaq çatdım yanmasına baxmadım,
ayın doğub-batmasına baxmadım,
qaşlarını çatmasına baxmadım,
heç demədim nə söyləyir, zaman, nə?

Vaxt oldu ki, susa-susa danışdım,
vaxt oldu ki, sönə-sönə alışdım,
dostla küsüb, düşmən ilə barışdım,
qarışdırdım peyğəmbər nə, şaman nə!?

Özüm oldum-Olacağım, Durağım,
Can və Sözdü verəcəyim, alağım.
Yad səslərdən bezar oldu qulağım,
Gedim görüm, nə anladır kaman, nə!?

...Ocaq çatdım yanmasına baxmadım,
Aydın, Günün batmasına baxmadım,
Yar qaşını çatmasına baxmadım,
heç vermədim mən özümə aman, nə...

Gəlməyib

Bu gecəni dirigözlü açmışam,
gecə keçib, səhər hələ gəlməyib.
Qulaq duyub, gözüüm görüb, qaçmışam,
gözlədiyim gələ-gələ gəlməyib.

Harda başlar, harda bitər bir ömür?!
Bir ömürdə bəzən bitməz bir ömür...
Bir qələmdi, bir ağ dəftər, bir ömür:
bu yığvaldı, elə-belə gəlməyib.

...Dünən susdum, bu öldüm, ya sabah?
"bu gün" yoxdu, "dünən" deynən, ya "sabah"...
Aylarımdan bayram itib, yasa bax...
nə qaydadı: gedən ələ gəlməyib!?

Bu gecəni dirigözlü açmışam,
Gecə keçib, səhər hələ gəlməyib.
Məndən başqa bilən yoxdu, İlahi,
Bir də göndər, bəlkə gələ. Gəlməyib.

İFTİXAR

EŞQİN TİKAN
DAİRƏSİ*Mücərrəd, lirik, romantik, qəm komediyası*

İŞTİRAKÇILAR:

- KOR UMUD** — Kənd sakini, anadangəlmə kordur.
KOR ULDUZ — Kənd sakini, Kor Umudun sevgilisi.
 Anadangəlmə kordur.
PƏRTDƏLƏNGÖZ — Kənd sakini. Gözləri sonradan tutulur.
MURĞUZ KİŞİ — Kənd sakini, naxırçı. Həm də nurani
 adamdır. Gözləri sonradan tutulur.
SƏRİNGÜLAB — Kənd sakini. Həm də ağbirçək qadındır.
 Gözləri sonradan tutulur.

Birinci hissə

(Uzun illərdən sonra ətraf sakitlikdir. Hər tərəfdə sükut hökm sürür. Bu sakitliyin içində bir topa insan ətraf kəndlərdən yavaş-yavaş bu kəndin Tanrının möcüzəsi nəticəsində kor olmuş əhalisinə tamaşa etmək üçün gəlirlər. Hərə bir tərəfdə-kimi qayanın qaşında ağaca söykənərək dayanır, kimi daş, kimi kötük üstündə özünə yer tutur. Buradan kənd ovuc içi kimi görünür. Əyri güzgünün üstündə dalğavari ilğim kimi görünən Pərdələngöz peyda olur. O, bir əlində nazik çubuq, o biri əlini isə qabağa tutaraq yol axtara-axtara gəlir)

PƏRTDƏLƏNGÖZ — Çox dedim... Özüm dedim, özüm eşitdim... Dedim ayə, a cahamat, a xalx, a millət, ayə, dəymişin onlara, qoyun həcəri istiyirlər, harda istiyirlər, havaxt istiyirlər görüşsünnər. Onsuz da Allah onları zəlil yaradıf, şildilər, dəymişin. Siz də bir yannan zulum vermişin... Dedim vallah, Allahın belə şeylərə ajiği tutur... Gejə yatdıx, dan üzü durdux, gördük kin, nə?.. *(Kimsə ayağını taptalayır.)* Oyy, bağışda... Hə, Allaha qurvan oldum... *(Kimsə ona toxunur.)* Oyy, yavaş ol dana, üstümüzə çıxma. Gözün ayağının altını görmürmü? Yoluna bax dana... Vot tebe, na... Həə, deməli kənd durduğu yerdəce paza keçmişdi, özü də elə keçmişdi kin, çıxma bilmirdi... *(Ayağına nə isə ilişir. Az qalır yığılsın, özünü zorla saxlayır. Ayağına ilişəni əyilib götürür. Nə olduğunu anlamağa çalışır.)* Oyy, bu nəydi, ayə?.. Bıy, bu kimnən düşüf, görəsən?.. *(Ətrafı haraylayır.)* Ay cahamat, şey tapmışam, kimin şeyi itif, ay cahamat?.. Ayə, a xalx, a millət, kimin şeyi itif, ay ellər?.. *(Kimsə yaxınlaşır.)* Ayə, ay eloğlu, sənın şeyin itmiyif kin?.. *(Həmin adam sakitcə onun yanından ötüb keçir.)* Hə, bağışda, elə bildim bu kənddensen, dedim kin, bəlkəm sənindi... *(Yenə də ətrafı haraylayır.)* Ay şey itirən, ay şey itirən, ay şey itirən... Şey tapmışam, ay cahamat... Şey tapmışam...

MURĞUZ KİŞİ — *(Əyri güzgünün üstündə dalğavari ilğim kimi peyda olur. Əl havası gəzə-gəzə gəlir.)* Kimsən ayə, nə tapıfsan, a bala?

PƏRTDƏLƏNGÖZ — Şey tapmışam, a Murğuz dayı...

MURĞUZ KİŞİ — Ayə, sən Sarısöyünnərdən döylüsənmi, ay oğul?

PƏRTDƏLƏNGÖZ — Sarısöyünnərdənəm...

MURĞUZ KİŞİ — Pərdələngöz döylüsənmi, a bala?..

PƏRTDƏLƏNGÖZ — Pərdələngözəm...

MURĞUZ KİŞİ — Gör bir səsin həcəri oxşuyur, ayə bavana... Şükür möcüzənə ilahı, deyirəm bu möcüzələrin olmasaydı biz bir-birimizi həcəri tanıyardıx?..

PƏRTDƏLƏNGÖZ — Kor Umudnan Kor Ulduz həcəri tanıyırdı?.. Adam anrıdan gələndə səsi-səmiri çıxmamışdan adamın adını deyirdilər... *(Kor Umudla Kor Ulduz əyri güzgü üzərində dalğalanan ilğim kimi adamların arasında peyda olur. Onların Qıl Körpünün qırağında olduqları görünür. Kəndin içindəkilər Kor Umudla Kor Ulduzu, nə də onlar kəndin içindəkiləri ilğim olduğuna görə görmürlər.)*

UMUD — Əlini maa ver...

ULDUZ — Əylən dana, qoy ayağımı rahlıyım...

MURĞUZ KİŞİ — Umudnan Ulduzdan danışma, onlar Allahın bir möcüzəsiydi...

UMUD — Rahla...

- MURĞUZ KİŞİ — Həncəri gəlmişdilərse, eləcəne də getdilər...
- UMUD — Ayağını durbanın üstünə düz qoy...
- MURĞUZ KİŞİ — (*Kövrəlir, ağlamsınır.*) Ayə, qaysağımı niyə qopardın, a çıxdaş?..
- ULDUZ — Əylən görün...
- MURĞUZ KİŞİ — Onsuz da geję-gündüz ağlamaxdan gözdərimə qor dolur...
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Sənin şeyin itmiyif kin, a Murğuz dayı?..
- UMUD — Rahladınmı?.. Di ver əlini...
- MURĞUZ KİŞİ — Mənim hər şeyim itif, a bala...
- UMUD — Di ver əlini, dana...
- ULDUZ — Əylən dana a yetimcə, boranın odamı yandı?..
- MURĞUZ KİŞİ — Durduğumuz yerdəcə gözdərimizdən oldux...
- UMUD — Tez ol dana...
- MURĞUZ KİŞİ — İşıxlı dünyaya həsrət qaldıx...
- ULDUZ — Qoy düz əməlli rahlıyım dana...
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Bə mən deyəndə kin, onlara dəyməyin, Allahın belə şeylərə ajiği tutur, bir gün hamımız qəzəbinə gələjik, heç kəs inanmadı...
- MURĞUZ KİŞİ — Vallah, mən onları Qarağacın altında görəndə elə oynayırdılar kin, elə oynayırdılar kin, elə bil yerin-göyün ən xoşbəxt adamlarıydı...
- ULDUZ — Ayağımız sürüşsə Qavrı qıjiltınan aparmazmı ikimizi də?..
- UMUD — Qavrı bizi apararmı heç, qıyarmı?..
- MURĞUZ KİŞİ — Naxırı buraxıf, eləcəne bütün günü onlara tamaşa eliyirdim...
- ULDUZ — Aparanda bizdən ha soruşmuyajax...
- MURĞUZ KİŞİ — Ayə, onların bir gizdənpaç oynamaxları vardı kin, belə görəcək eey...
- ULDUZ — Aha, rahladım...
- UMUD — Hə, di bəri gəl...
- MURĞUZ KİŞİ — Düzdü, indi tikannı məftil-zad da yoxdu, əmbə işıxlı dünya ayrı nemətdi, a bala...
- UMUD — Di ver əlini...
- MURĞUZ KİŞİ — (*Ağlamsınır.*) Daa bunnan artıx mənim özgə nəyim itməliydi kin?..
- ULDUZ — Tut...
- MURĞUZ KİŞİ — Mənim itməmiş nəyim qalif kin?..
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Niyə nəyin qalif, a Murğuz dayı?..
- ULDUZ — Ayə, əlin naaman istidi öyüm-eşiyim, olmuya qızdırırsan?..
- MURĞUZ KİŞİ — Ayə, nəyim qalif a bala, de görün dana, nəyim qalif?..
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Tikannı məftil göz verirdi, işıx vermirdi xalxa...
- UMUD — Yox-yox qızdırmıram...
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Qıl Körpünün həndəvərinnən anrı keçəmmirdik indi dünyanı gəzirik, bə bu iş döylümü?..
- ULDUZ — Bə niyə belə istisən?..
- MURĞUZ KİŞİ — İşdi iş olmağına, əmbə göz itdi, hər şey itdi, a bala...
- UMUD — Yəqin həyəcannandı...
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Bə mən demirdimmi kin, dəymişin o beçərələrə?.. Hərəsi bir tərəfdən hoydu-hoyduya götürmüşdü...
- MURĞUZ KİŞİ — Deyirdin, əmbə nə bileydilər?.. Yamanca yıxıldıx...
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Qurunun oduna yaş da yandı...
- MURĞUZ KİŞİ — Nolurdu oleydi, bircə kor olmuyeydix...
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Baa, sən deyirsən kin, elə yerdən yıxılax, heç yerimiz ağrıməsın...
- UMUD — A kopoğlunun Qıl Körpüsü, görəsən bu vaxta kimi bu

- körpünün üstünnən neçə adam keçmiş olar?..
- MURĞUZ KİŞİ — Bu ağrı çivan ağrısı təkin dincəlməyən, kəsmiyən zokqulduyan ağrıdır, a Sarısöyünnərin törəməsi...
- ULDUZ — Hər halda biz çox keçmişik...
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — *(Ətrafa səslənir.)* Ayə, kimin şeyi itif, şey tapmışam, kimin şeyi itif, ay cahamat?.. *(Murğuz Kişi ilə Pərtdələngöz əyri güzgünün üstündə dalğalanan tək dalğalanaraq tədricən ilğıma çevrilir, səsləri eşidilməz olur və gözdən itirlər.)*
- ULDUZ — Bıy, əylən ədə...
UMUD — Nooldu yenə?
ULDUZ — Elə bil ayağımın altına yumşax nəsə bulaşır, az qaldı kin, ayağım sürüşsün.
- UMUD — Ola bilər, Murğuz kişi inəhləri sulamağa burya gətirir axı. Keç, ayağınızı göylüyə sürt, sil...
- ULDUZ — Yavaş onda, əlimi burax...
UMUD — Di tez ol...
ULDUZ — Həə, sildim. Daha sürüşmür.
UMUD — Di ver əlini, özün də düpbədüz yeri, dünən də az qalmışdı yığılax...
- ULDUZ — Deyirəm görəsən bu kənddə bu Qıl Körpüdən yığılmıyan adam varmı?..
- UMUD — Var...
ULDUZ — Kimdi?..
UMUD — Biz...
ULDUZ — Axırı bir gün biz də yığılajıyız...
UMUD — *(Qəhqəhə çəkir.)* Bizi yıxsa-yıxsa Murğuz kişinin inəhləri yıxajax... Aha, keçdik... Urra...
- ULDUZ — Yavaş, qoy mən də keçim, sonra qışqır... Hoppanmamış hopp eləmə... Keçdim, di qışqır. Urra...
- UMUD — Urra...
ULDUZ — Əmbə bu dəfə yaman keçdik haa... Ayağımın altındakını tez hiss eləməsəydim indi ikimiz də Qavrının qıjqoyunda qışqırırdıx...
- UMUD — Bə bu cahamat deyir kin, kəndi tikannı məftilnən qomarqalıyılar?.. Qıl Körpünün həndəvərinnən o yana keçmək olmur...
- ULDUZ — Yəqin bizə görə deyirlər...
UMUD — Ola bilər...
ULDUZ — Əmbə biz ajıxnan keçdik, tikannı məftil-zad görmədik... İndi elə bilirlər kin, şirin yuxudayıx...
- UMUD — Qoy elə bilsinnər...
ULDUZ — Oyy, uf-uf-uf-uf...
UMUD — Nooldu?..
ULDUZ — Ayağıma nəsə batdı...
UMUD — Hooldu eey büyünnəri sənə, otur yerə, otur... Hansı ayağındadı?..
- ULDUZ — Yavaş-yavaş, mən özüm çıxardajam...
UMUD — Əylən bircə, özüm çıxardajam...
ULDUZ — Oyy, eləmə, qıdığım gəlir... Ora döylü, əylən... A yetimçə, əlini harya dürtürsən?..
- UMUD — Həə, tapdım, budu, əlimə toxundu...
ULDUZ — Yoox. O döylü, o mazoldu, budu bax, əylən, özüm çıxardıram...
- UMUD — Yavaş, mən çıxardajam, həə, budumu?..
ULDUZ — Həə...
UMUD — Heç nə yoxdu, batır, çıxır...

- ULDUZ — Ağrıdır axı...
- UMUD — Ağrıyan yeridi...
- ULDUZ — Ayə, nə yeri, bu döylümü əlimə toxunur.
- UMUD — Yavaş görüm. (*Əli ilə diqqətlə yoxlayır.*) Həə, deyəsən tapmışam, burdadı, əylən, qurdalanma. (*Əli ilə nə qədər əlləşir çıxarda bilmir.*) Yarısı qırılıf, içəridə qalif. Əylən, dırnağım tutmur, bunun çarası dişdi... (*Əyilib dişilə tutur.*)
- ULDUZ — A yetimçə, yavaş elə, qıdığım gəlir.
- UMUD — Kirmişcənə dur. (*Dişi ilə dartıb çıxardır.*) Deyəsən yeri qanıyif, ağızım qana bulaşdı...
- ULDUZ — Axırı kin, bələndinmi qanıma?..
- UMUD — Bələndim, bələndim... Bə bu nədi?..
- ULDUZ — Əlini çək, danabaş...
- UMUD — Oyy, dəlimi oldun, aaz?.. Başıma niyə vurursan?..
- ULDUZ — Ona görə kin, başını hər yerə soxursan...
- UMUD — İndi əlimin günahını başımın üstünəmi yırırsan?
- ULDUZ — Əlin, başın nə fərqi var kin?..
- UMUD — Fərqi yoxdumu?..
- ULDUZ — Yox...
- UMUD — Onda burnuna de, məni görsün...
- ULDUZ — İndi mənim sarıyırsan?.. Burun görmək üçündümü...
- UMUD — Bə onda niyə əlin günahını başın üsdünə atırsan kin?..
- ULDUZ — Burax məni, dur gedək, birdən biri gələr, görər...
- UMUD — Gejə vaxtı kim görəsidi?..
- ULDUZ — Nə bilmək olar, o qədər öyünnən-eşiyinnən bezən var kin, bizi kimi... Oyy...
- UMUD — Yenə nooldu?..
- ULDUZ — Batdı...
- UMUD — Nə batdı?..
- ULDUZ — Tikan...
- UMUD — Buralarda heç belə şey olmazdı, təzəliknən buralara tikanmı səpiflər nədi, köpöyuşağı?
- ULDUZ — Bəlkəm elə, xalxın dediyi tikanlı məftilə ilişmişik?..
- UMUD — Yoox, xalxın dediyi tikanlı məftil Qıl Korpünün o tayında olmalıydı, orda da rast gəlmədik, həm də məftili yerə ha tökmüyüflər, qomarqalıyıflar.
- ULDUZ — Deməli xalx gopa basır... Budu bax, çıxartdım.
- UMUD — Ver görüm nədi o?
- ULDUZ — Tulladım...
- UMUD — Yaxşı, dur gedək.
- ULDUZ — Gedək... Qarağac bizi gözdüyür, o günnən darıxıfıdı...
- UMUD — Elə mən də darıxmışam...
- ULDUZ — Mən də... (*Əl-ələ tutub gedirlər.*)
- UMUD — Elə bil kin, birçə gün sənnən yanaşı onun altında uzanmasam, dünyam başıma daralır... Neçə gündü özümdə döyləm... Biri yox, biri vardı, Biri mən, biri yardı... Qarağacdən öteri Dünya başıma dardı...
- ULDUZ — Mənim günüm qaradı, Qaradan al-xaradı. Gündüz görüşmək olmur. Gejə dərdə çaradı
- UMUD — Biri buz, biri qardı, Biri güllü bahardı... Biri mənən inciyyəf,

- Biri şipşirin nardı...
- ULDUZ — Əlini çək, a yetimçə... Qoy bir gedək çatax dana... Amanın qırılıfı?.. Boranın odamı yanıt?..
- UMUD — Cijim də belə deyir, qarnımı deşirdin deyir, özünü ütəliyib eşiyə çıxmaq isdiyirdin deyir, elə bil amanın qırılmışdı, boranın oda yanmışdı deyir...
- ULDUZ — Gör indi yazıx anan səni doğana kimi nə zulumlar verifsən beçərəyə...
- UMUD — Mənə həməşə elə gəlir kin, mən işığı anamın qarnında görmüşəm... Elə bil işıx gözdərimə batırdı, bəlkəm elə onçun təkliyi rəmmiş anamın qarnını...
- ULDUZ — A yetimçə, ananın qarnında sən özünü bilirdinmi?.. Biz də ana qarnında olmamışıxımı, ananın qarnında işıxımı var?..
- UMUD — Bəlkəm də var, bəlkəm elə işıx ordadı, qarannıx burda.
- ULDUZ — Burda qarannıxdısa, bə onda niyə bizdən savayı hamı görür?
- UMUD — Bəlkəm görənner günah eliyir... Bəlkəm elə ananın qarnında görmək, burda görməmək lazımdı, nə bilmək olar... Ola bilər kin, elə belə də olmalıdı.
- ULDUZ — Ətin tökülsün, a dingiriş. Yenə başdadı səy-səy danışmağa...
- UMUD — Vallaah... Bəlkəm elə düzü budu... Bax, görürsənmi, hamı deyir kin, kəndin dörd döyrəsini tikanlı məftilnən qomarqalıyflar, heç yerə keçmək olmur. Yalan-gerçək hələ bir dedilər kin, Dəli Hasanquluyu tikannı məftilin toku vurdu-ölürdü... Bə hanı o tikannı məftil?.. Bə həcəri olur, onlar tikanlı məftili görürlər, əmbə addıya bilmirlər, əmbə biz görmürük, addıyırıx? Hələm deyilən yerdən xeylax da o üzdəyik...
- ULDUZ — Mənə elə gəlir kin, onlar tikanlı məftili bizə görə qondarıflar... Allah bilir, Dəli Hasanqulu da çaxırdan içdi, ürəyi yatdı, yalannanca deyirlər kin, tok vurdu... Nə var-nə var biz öydən eşiyə çıxımıyax...
- UMUD — Ooy...
- ULDUZ — Nooldu?..
- UMUD — Əylən, o tərəfə keçmə, qanqal var, ayağıma batdı... Bu yannan gəl...
- ULDUZ — Bəlkəm xalx tikannı məftil əvəzinə bu qanqalları görüf?..
(Gülür)
- UMUD — Göydə ulduz neçədi?
Yerdə ulduz bircədi...
- ULDUZ — Bədi dana a yetimçə, bədi, ətimi tökmə, yaman da elə ulduz görə təkin...
- UMUD — Ay itin qızı, görmək həcəri olur kin?.. Aha, bura döylümü, yanımdasan dana... Saçın gözəl, qaşın gözəl, üzün gözəl, gözün... (Bir qədər susur.)
- ULDUZ — Niyə susdun?.. Dalını gətirəmmədinmi?.. Yoxsam dilin gəlmədimi?..
- UMUD — Yoox... Birdən-birə fikirəşdim kin, görəsən görə adamlar beyqafıldan qarannığa düşəndə həcəri olurlar?
- ULDUZ — Həcəri olasıdı? Sən beyqafıldan işığa düşsən həcəri olarsansa onlar da eləcəne... Bildinmi?
- UMUD — Mən işığa düşə bilərəmmi kin, biləm...
- ULDUZ — Ayə, a gopcu, bə deyirsən kin, anamın qarnında işıx görmüşəm, bə deyirsən kin, mən bütün ulduzdardan işıxlıyam, parlağam, bə bunu hardan bilirsən?..
- UMUD — (Dayanır. Üzünü göylərə tutur.) Ayə, a göyün ulduzdarı,

bəri baxın, ayə, bəri üzümə baxın, ayə... Əylənin görüm,
kişi kimi deyın, kişi kimi düzünü deyın, sizmi gözəlsiniz,
yoxsam mənım Ulduzummu?

ULDUZ

— Yaxşı dana, ətimi tökmə...

UMUD

— Sizmi parıaxsınız, yoxsa mənım Ulduzummu?..

ULDUZ

— Bəsdı dana, bəsdı...

UMUD

— Həə, deyın dana, niyə kırıyılısınız?.. Deyə bılırsınızmi?..

ULDUZ

— Yaxşı eliyirlər, demirlər...

UMUD

— Niyə, lalmı olufsunuz?.. Yoxsam diliniz gəlmirmi
deməyə?..

ULDUZ

— Haqq eliyirlər, demirlər...

UMUD

— Ayə, yoxsam görmürsünüzümü, korsunuzmu?.. Görürsənmi
dillənmişlər.

ULDUZ

— Lap əllərinin işinnən gəlir...

UMUD

— Dillənif nə desinnər? Deməyə sözdərimi var? Əmbə gözəl
olsaydılar, parıax olsaydılar çoxdan gözümüzü dəlmədəşik
eləmişdilər. Əmbə ayıflarınnan susurlar... *(Ulduzu qolları
üstünə götürür. Fırlana-fırlana qışqırır.)* E-he-he-he-
heey, a göyün ulduzdarı, eşidin, eşidin bilin kin, mənım
Ulduzum hamınızdan, hamınızdan, cümlənizdən gözəldi...

ULDUZ

— Parıaxdı...

UMUD

— Yaraşılıdı, hamınızdan, haamınızdaaaan... Eeeeeeyyyy,
ayə, dillənin dana... *(Yavaş-yavaş onu qəhər bürüyür.)*
dillənsəniz, a dilinizə düyün düşsün... Dillənsəniz, a dilinizi
ilan çalsın, dillənsəniz, a dilinizi arı vursun, dillənsəniz, a
köpöyuşağııııı... Dillənsəniz a yaradansızdaaaaaar,
dillənsəniz ay Allahsızdaaaaaar... Dillənsəniz a... A-a-a-a-a-
a-a... *(Ulduz da qucağında hönkür-hönkür ağlayır.)*

ULDUZ

— *(Onun boynunu qucaqlayır.)* Ağlama, niyə ağlıyırısan, kırı,
ağlama... Bax, ağlama, yoxsam özümü öldürürəm...

UMUD

— Mənım Ulduzum hamıdan gözəldi, hamıdan...Ulduzum...
hamıdan... *(Hönkür-hönkür ağlayır.)* Axı niyə Allah bizi
kor yaratdı?.. Niyə mən səni görə bilmirəm?.. Niyə?..

ULDUZ

— *(Umudu qucaqlayır.)* Kırı, kırı ay ömrüm-günüm, kırı...
Kırı, a gözümün giləsi, kırı... Kırı ədə, kırı... *(Öpüb,
ovundurur. Onlar öpüşürlər. Öpüşlər Kor Umudun içinə
sakitlik getirir. Bir müddət susaraq yollarına davam
edirlər. Qarağacın altına çatırlar.)*

ULDUZ

— Çatdıx, bu da Qarağac... Salam, a Qarağac...

UMUD

— Salam, ayə...

ULDUZ

— Salam, ay eşqimin ilhamı...

UMUD

— Salam, a sirlərimin sandığı...

ULDUZ

— Salam, a dosdum-qardaşım...

UMUD

— Salam, a qohumum-əğrəbam...

ULDUZ

— Salam, a dədəm-cijim...

UMUD

— Salam, eloğlu, salaaaamm...

*(Onlar Qarağacın dövrəsinə dolanırlar. Sanki Qarağacın
dövrəsinə dolanmaqla Allaha dua edirlər, arzu diləyirlər.
sonra bir-birinə sarılır, yavaş-yavaş diz üstə çökürlər.
Qarşı-qarşıya oturlar. Ayaqlarını bir-birinə tərəf yan-
yana uzadırlar. Kor Ulduz növbə ilə hər ikisinin ayaqlarını
bir-bir sözlə sayırmış kimi söyləməyə başlayır.)*

ULDUZ

— Bəlli-bəlli, bətir keçi,
Şam ağacı, qotur keçi,
Hambal, hambal,
Yırıl, yırtıl,
Su iç, qurtul...*(Özündə qurtul.)* Mən qurtuldım. Dombal.

- UMUD — Sən düz başdamadın axı...
- ULDUZ — Dombal-dombal, cığallıx eləmə. *(Kor Umudun başından basıb əyir. Kor Umud diz üstə dayanır, əyilir. Alnını torpağa söykəyir. Kor Ulduz iki ovunu yumruq kimi tutaraq onun belində üst-üstə qoyur.)* Bax belə... Əl üstən kimin əli?.. *(Kor Umud susur, sanki fikirləşir.)* Həə, əl üstən kimin əli?..
- UMUD — Ulduzun.
- ULDUZ — Tapa bilmədin. Ulduz çoxdu... Vurun-vurun yalançının yanına... *(Umudun yanına şillə ilə vurur.)* Qarğanımı isdiyirsən, quzğunumu?..
- UMUD — Qarğanı.
- ULDUZ — *(Qıdıqlayır.)* Qarr-qarr-qarr-qarr-qarr...
- UMUD — *(Gülməkdən uğunur.)* Oyy, Oyy, bəsdı, daha bəsdı... Quzğunu, quzğunu, quzğunu...
- ULDUZ — *(Yenə də qıdıqlayır.)* Quzz-quzz-quzz-quzz-quzz...
- UMUD — *(Yenə də gülməkdən uğunur.)* Bəsdı, bəsdı daha, bəsdı... Qurban olum, bəsdı... Ətim töküldü, bəsdı...
- ULDUZ — Həə, otur. *(Yenə də qarşı-qarşıya oturlar, yenidən ayaqlarını qarşı-qarşıya uzadırlar. Bu dəfə Kor Umud əks tərəfdən söyləməyə başlayır.)* İndi sən başda.
- UMUD — Bəlli-bəlli, bətir keçi,
Şam ağacı, qotur keçi,
Hambal, humbal,
Yırıl, yırtıl,
Su iç, qurtul... Həə, bu dəfə mən qurtuldum. Sən tapmalısən. Dombal...
- ULDUZ — Olsun, mən sənın teki cığal döyləm... *(Diz üstə dayanır, əyilir. Əyilib alnını torpağa söykəyir. Kor Umud iki ovunu yumruq kimi tutaraq onun belində üst-üstə qoyur.)* Bax belə... Əl üstən kimin əli?.. *(Kor Ulduz susur.)* Həə, əl üstən kimin əli?..
- ULDUZ — Əylən dana, qoy fikirrəşim... Bilmirəm...
- UMUD — Vurun-vurun bilmiyənin yanına. *(Şillə ilə yanına vurur.)* Əl üstən kimin əli?.. Kimin əli?..
- ULDUZ — Sənin.
- UMUD — Tapa bilmədin. Mənim adım Umuddu... Vurun-vurun yalançının qarnına...
- ULDUZ — Eyy, əlini çək, qarına vurdu yoxdu...
- UMUD — Yaxşı, vurun-vurun yalançının...
- ULDUZ — Ahh, eləmə... E... E... Elə... Elə... Mə... Mə... Əəəəəə... *(Ehtirasla öpüşürlər.)*
- UMUD — Mənim balam gül dadır. Doymuram...
- ULDUZ — Mən də... *(Öpüşürlər.)* Mənim balam bal dadır. Doymuram...
- UMUD — Mən də... *(Öpüşürlər.)*
Dağ başında qar məmələr
Yar bağında nar məmələr
Hənirtimnən cuşa gələr,
Dəyməmiş oynar məmələr...
- ULDUZ — Dələmə kimi ağ məmələr
Bulaq üstə dağ məmələr
Gözdərimnən görəmmirəm
Üstü şəhli, tağ məmələr... *(Əllərini onun yaxasına uzadır.)*
— *(Əllərinin üstündən vurur.)* Yüz dəfə sənə demişəm kin, əli uzunnux elləmə... Başını hər yerə dürtmə... Nə qanırsan,

- nə də qandırırısan...
- UMUD — Tər çiçəkdi, tər məmələr,
Bacarırısan dər, məmələr,
Düymə qoftadan ayrılmaz
Kor Umud mələr, məmələr.
- ULDUZ — Mələmə-mələmə... Onsuz da xeyri yoxdu...
- UMUD — Belədi dana, adaminkini Allah alanda bəndədən də imdad
olmur...
- ULDUZ — Vay, yavaş görüm a yetimçə, qarnım burdu, öyüm yığılar,
hintlətmə-zad olaram çölün düzündə...
- UMUD — Nolasıdı, özünü verərsən arxın qırağına...
- ULDUZ — Yox ədə, arxın qırağında da şeymi olar, ayıf döylümü?
- UMUD — Aaz, geje vaxtı səni görənmi var, kimnən ayıfıdı?
- ULDUZ — Sənnən...
- UMUD — Bıy, mənən ayıb eliyənə baxın a cahamat... Mənim
nəyimnən ayıb elliyirsən? Mən səni görürəmki kin, ayıb
elliyəsən?..
- ULDUZ — Gərək elə görəsənmi?.. Bilmirsənmi, hintlətmə olanda hay-
harey qopur?..
- UMUD — Qorxma, qulaxlarımı yumaram... Bir kərəm mən uşax
olanda hintlətmə olmuşdum... Özümü ayaqyoluna zornan
çatdırdım. Hah elliyif şalvarı aşağı salana kimi hələm bir
azca da şalvara qaçırtmışdım...
- ULDUZ — Tfu sənə, indi mütləq irgəndirməliydinmi məni?..
- UMUD — Bıy, daa niyə irgənirsən? Allahın işidi dana. İndi sən
hintlətmə olsan mən irgənməliyəmki?..
- ULDUZ — Bəsdı dana, dalını danışma.
- UMUD — Əylən, yovaş, qoy danışım... Həə, geje vaxtı düz iki saatdı
kin, ayaqyolunda qalmışam... Yanı, gündüz hədikdən o
qədər yemişdim kin...
- ULDUZ — Ətin tökülsün a dingiriş...
- UMUD — Allaha yalvarırdım kin, heç kəs gəlməsin. Bir də gördüm
kin, dədəm vurhay məni axdarır. Hər yeri ələk-vələk
eləmişdilər, gördüm dəən olmamışdı. Vurhay
haraylıyrdılar. Mən də səsimi çıxarda bilmirəm axı. Bir də
eşitdim kin, kimsə ayaqyoluna tərəf gəlir. Ayağının
səsinnən hiss ellədim kin, balaca bajımdı. Tez içimi
artdadım... Səsimi duyan kimi bajım qışqırdı. Ay dədə,
həyətimizə oğru gəlif, ayaxyoluna girif... Məcbur oluf, tez
qışqırdım kin, gəlməyin mənəm, hintlətmə olmuşam...
Onnan sonra düz bir həftə xalxın üzünə çıxma bilmədim
ayıvımnən... İndi uzağı sən də ayvınnən beş-on dəyqə
mənim üzümə çıxmazsan, onnan da hər şey qurtarar...
- ULDUZ — Sən narahat olma, hintlətmə olası olmadım, keçdi-getdi...
Gəl, gizdənpaç oynuyax...
- UMUD — Oynuyax... (*Cibindən dəsmal çıxarır.*) Gözünü bəri gəti...
- ULDUZ — Yenə başdadı... Ayə, nəə bağliyorsan...
- UMUD — Oyunun qaydası var, gözünü bəri gəti...
- ULDUZ — Onda birinci öz gözünü bağla, sən tap...
(*Göy guruldayır, şimşək çaxır, bircə anın içindəcə göyün
üzünü qara bulud alır. Külək qalxır. Onlar bir-birinə
qısıılır.*)
- UMUD — Bıy, bu nəydi ayə, yağırımı nədi?..
- ULDUZ — Bay-bay-bay, nə təhərnən də gurullamırımı yanı, elə bil kin,
bu saat yeri-göyü tufan dağıdajax. Görəsən şimşək də
çaxırımı?
- UMUD — Aaz, şimşeksiz də göy gurultusu olarmı?..

- ULDUZ — Nooloydu, birçə kərə şimşəyi göreydim... Görseydim,
ölməzdim... Qardaşım deyir kin, şimşək elə gözəldi kin,
baxanda adam valeh olur... Uşax vaxdı şimşək çaxanda
qardaşım qışqırırdı kin, Allah babam paprosunu yandırdı...
- UMUD — Şimşək... Görəsen şimşəyin canı varmı?.. (Ulduzu sinəsinə
basır. Qollarını onun boynuna dolayır.)
Gəl, mənə qonax gəl, sevgilim, bu geçə,
Kirmişcə qısılx ağacın küncünə,
Görüşək,
sevişək,
öpüşək gizlicə...
Bir ömür yaşiyax,
yaşiyax beləcə.
- ULDUZ — Hamıdan gizlənək,
UMUD — Hər zaman gözlənək,
ULDUZ — Xəlvətçə izlənək,
Ayrı bir dünyaya baş vurax...
- UMUD — Sükutla üz-üzə, göz-gözə dayanax...
ULDUZ — Bir kəlmə kəsmədən...
UMUD — Ehtiras götürək,
şəhvətdən alışıx...
- ULDUZ — Sarmaşix gülü tək sarılx, sarmaşax...
Məhəbbət gölündə oynuyax, oynaşax...
- UMUD — Həddimizdən aşax...
ULDUZ — Eşq adlı səhranın qoynunda dolaşax...
UMUD — Əl çatmaz, ün yetməz zirvəyə ucalax,
Eşqimiz hər yannan görünsün!
- UMUD — Nə qədər insan var sevgiyə bürünsün...
Şəhvətin güjünnən canımız üzülsün...
Dodaxlar sevginən sıraya düzülsün...
— Dodaxdan dodağa möhəbbət süzülsün!..
- ULDUZ — Məst olax,
UMUD — Süst olax,
ULDUZ — Taqətsiz uyuyax...
UMUD — Qolumuz boşalsın,
ULDUZ — Əlimiz titrəsin,
UMUD — Bilmədən üzülsün...
ULDUZ — Diksiniif, oyanax...
UMUD — Yenidən üz-üzə, göz-gözə dayanax...
ULDUZ — Bu yolu durmadan baş alif biz gedək.
UMUD — Leyliyə, Məcnuna biz sevgi örgədək.
ULDUZ — Bu eşqin odunda gejedən sübhəcən
UMUD qovrulax, qovrulax...
- ULDUZ — Balıxlar dənizdə qıvrılıf üzəntək
qıvrılax, qıvrılax...
- UMUD — Qırğılar göylərdə şığıyif süzəntək
şığıyax, şığıyax...
- ULDUZ — Gejənin içində sürətlə tapışıx,
UMUD — Bir dəli qapışmax qapışax,
ULDUZ — Can-cana yapışıxax...
UMUD — Əlləşək,
ULDUZ — Vuruşax,
UMUD — Çalışax,
ULDUZ — Çarpışıx!..
UMUD — Yenidən, yenə də həddimizdən aşax...
ULDUZ — Göylərin gözünən bir işix süzülsün.
UMUD — Göylərin gözünən süzülən işixnan

ULDUZ
UMUD
ULDUZ

- Eşqimiz bir anda şimşək tək qovuşsun!..
- Bu işix hər yerə, hər yerə ələnsin...
- Eşqimiz Allahın nuruna bələnsin!.. *(Göy elə guruldayır ki, sanki sökülüb yerə töküləcək. Hələ bu günə qədər ruzigarın görmədiyini bir şimşək çaxır. İldırım qopur. İldırım şığıyıb Qarağacı ikiyə bölür və ötüb Kor Umudla Kor Ulduzun canına hopur. Kor Umudla Kor Ulduz bir-birinə sarılmış vəziyyətdə qıvrıla-qıvrıla qaqqara qaralaraq torpağın üstünə sərilir. Yağışın şıdırğı səsi bir müddət aləmin ahənginə hakim kəsilir.)*

Birinci hissənin sonu.

İkinci hissə

(Bir müddət aləmin ahənginə hakim kəsilən yağışın şıdırğı səsi yavaş-yavaş sakitləşir. Hardansa qatı bir duman gəlir. Kor Umud arxası üstə, Kor Ulduz isə ona sarılmış vəziyyətdə, qaqqara qaralmış şəkildə huşsuz halda, uzun-uzadı yağın şıdırğı yağışdan tam islanmış vəziyyətdə, torpağın üstündə yığılıb qalıblar. Duman yaxınlaşdıqca dumanla bərabər təpədən dırnağa qədər ağ geyimdə, ağ saç və saqqalda, üzündən-gözündən nur yağın qoca, nurani bir adam hər əlində bir cam tutmuş halda ilğim kimi görünür. Həmin adam yaxınlaşdıqca Murğuz Kişiyə oxşayır. Kor Umudla Kor Ulduz zarımağa, sayıqlamağa başlayır.)

UMUD
ULDUZ

- Su, su isdiyirəm, su...
- Yanıram, bir içim su, su verin ay ellər, su...
(Nurani kişi yaxınlaşdıqca qeybdən gələn səs şəklində hər ikisinin qulağına Murğuz Kişinin səsinə bənzər səs gəlir.)

NURANI
UMUD

- Ay uşaaax, o inəkləri bu yana qaytarın, ay uşaaax...
- Ayə, dilim-dodağım qurudu a Murğuz dayı, o Qavrının suyunnan birçə qurtum ver içim, Allah eşqinə...

ULDUZ

- Alışırım, yanıram, a Murğuz dayı, sən atayın urfu birçə qurtum su ver, susuzluxdan dilim-dodağım bölük-bölükdü... Elə bil içimə od qoyuflar, aloy qoyuflar...
(Nurani adam onlara tərəf gəlir. Dumanın dərinliyində dümağ geyimdə ağbirçək bir qadın uzaqlardan gələn səslə lay-lay oxuyaraq yellənçək yelləyir. Həmin qadının səsi də, özü də gah Umudun, gah Ulduzun anasına, gah Murğuz Kişinin arvadına, gah da mələyə bənzəyir.)

AĞBİRÇƏK

- Anan qurvan boyuna,
Yat, yuxun şirin olsun.
Ellər gəlsin toyuna,
Gözderinə nur dolsun.

Dur, oyan, şirin balam,
Özüm qurvan özünə.
Allah sənə sur versin,
Qurvan olum gözünə.

NURANI

- *(Əlindəki camlardan birini Umudla Ulduza verir. Onun səsi qeybdən gələn səsə bənzəyir. Bu səs oxunan laylanın ahənginə qoşulur. Adama elə gəlir ki, həmin səs Murğuz Kişinin səsidir.)* Alın, əvvəlcə hərəniz bunnan bir

- qurtum için. Bu şimşəkdi. Üstünnən də bunu için. Bu da ananızın südüdü...
(*Umudla Ulduz əvvəlcə birinci, sonra isə ikinci camdan hərəsi bir qurtum içirlər. Onlar içənə qədər Nurani adam bir anın içində yox olur.*)
- UMUD — (*Ətrafa boylanır, Nurani adamı axtarır.*) Ayə, a Murğuz dayı, harya getdin, a Murğuz dayı?.. Allah atana rəhmət eləsin, a Murğuz dayı, oddanırdım, cızdağım çıxırdı... Ürəyim sərnidi, gözümə nur doldu, işıx gəldi... (*Öz-özünə*) Ayə, olmuya bu Xızır peyqəmbər idi, ay ellər?..
- ULDUZ — (*Ətrafa boylanır, nurani kişini axtarır.*) Necoldun, a Murğuz dayı?.. Harya getdin?.. Oğlun sağ olsun, ömrün uzun olsun, a Murğuz dayı... Ciyarım yanırıdı, gözümə işıx gəldi, gözün işıx görsün, a Murğuz dayı... Su qədər ömrün olsun... Neyniyim-nejeliiyim demiyəsən... Ayə, a dağlar, bəlkəm bu Murğuz kişinin donuna girmiş Xızır peyqəmbər idi?..
(*Getdikcə göyün üzünü örtən qara buludlar çəkilir. Ulduzlar kəhkaşanına bürünən göyün üzünü apaydın görünür. Ulduzların sayrışması, şütüməsi qaçdı-tutdu oynayan sevgililəri xatırladır. Vaxt sübhə doğru yaxınlaşırdı deyə Dan ulduzu ulduzlar kəhkaşanında daha parlaq seçilirdi. Kor Umud arxası üstə yerə sərilmiş halda uzanıqlı qalmışdı. Kor Ulduz qorxudan ona necə sarılmışdısa eləcə də yapışıb qalmışdı. Yavaş-yavaş Kor Umudun huşu özünə gəlməyə başlayır. O, oyandıqca heyrlənir. Dünyanın gecə qaranlığında nə qədər gözəllik vardısı hamısı Kor Umudun gözləri önündə öz füsunkarlığı ilə durmuşdu. Umud çaşqın-çaşqın göyləri seyr edirdi. Bir müddət beləcə göylərin gözəlliyinə valeh-valeh tamaşa etdi. Sonra Ulduzun üzünə baxdı. Onun yatdığı zənn edir, silkələyərək oyatmağa çalışdı.*)
- UMUD — Ay Ulduz, dur, dur a qara yığvalli, dur. Biz anamın qarnına düşmüşük, dur öz gözdərinnən gör, savaxdan anam bizə yellənçəkdə lay-lay oxuyur. Mənə inanmırdın, bir bax, gör anamın qarnında buralar nə gözəldi. Gör burda hər şey həcəri aydınca görünür... Ulduzdarı görürsənmi?.. Görürsənmi ulduzdar anamın qarnında həcəri yaraşılıdı?.. Dur, dur bax a gözümün işığı, dur... O ulduzu görürsənmi həcəri yekədi, həcəri yaraşılıdı, həcəri parladı?.. Bax, o sənən... (*Kor Ulduz yavaş-yavaş ayılır. O ayıldıqca sanki Umud dünyanı dərk etməyə başlayır.*) Bıy, ayə, a göylər, a yerlər, a dünya, mənim gözdərim açıldımı nədi, yoxsam mən dəlimi oluram?.. Qaramı basır məni?.. (*Ulduzun üzünə baxır. Ulduz çox gözəldir.*) Ayə, mənim Ulduzum nə gözəldi ayə. Aya deyir sən çıxma, mən çıxajam, günə deyir sən çıxma, mən çıxajam. Dur, a gözümün işığı sevgilim. (*Onu möhkəmcə silkələyir.*) Dur, dur dünyanın üzünə bax a dərdimin dərmanı sevgilim... Dur gör dünya həcəri möcüzədi, a canımın canı sevgilim... (*Ulduz o qədər silkələyir ki, Ulduz ayılır. O, heyrdən çaşır. Nə edəcəyini bilmir, nə isə danışmaq istəyir, nitqi quruyur. Danışmaq istəsə də bir müddət danışa bilmir. Birdən özündən asılı olmayaraq qışqırır.*)
- ULDUZ — Mən görürəm... Mən səni görürəm, mən hər şeyi

- görürəm... Sənə qurban olum, Allah, mən görürəm... *(Dəli kimi var gücü ilə qışqıra-qışqıra, qaçaraq Qarağacın dörd dövrəsinə dolanır. Umud onun hərəkətlərinə heyranlıqla baxır. Onlar bir-birinin qarşısında duraraq bir müddət heyranlıqla bir-birinin gözlərinin içinə baxırlar.)* Ayə, bu sən sənmi, a murazım?.. Mən düzmü deyirəm, ay umudum, görürəmmi, yoxsa dəlimi oluram?.. Havalanırammı?..
- UMUD — Bu mənəm, görürsən. Mən də görürəm... Biz görürük... Allahın bizə yazdığı gəldi, gözümüzə nur göndərdi, işıx verdi...
- ULDUZ — Ayə, qoy sənə doyunca baxım, ay ömrüm-günüm... *(Diqqətlə onun üzünə baxır, eyni zamanda əlləri ilə Umudun üzünü, gözlərini, dodaqlarını sıgallayır.)* Görmək nə gözəliymiş ayə... *(Ətrafa boylanır.)* Booy, gör nə qədər yağif, ayə. Yağışdan hər yer şıpırt oluf... *(Yenə də heyranlıqla Umudun üzünə baxır.)* Şükür məsləhətinə, ilahi... *(Birdən nəyisə anlamağa çalışır.)* Bilmirəm mənə qaramı basdı, yoxsam kimsə beyqafıl mənə nəse içirdimi?
- UMUD — Bıy, eyni hiss məndə də baş verdi. Bilmədim Murğuz Kişiydimi, yoxsam onun libasına girmiş Xızır peyqəmbəriydimi, nurani bir kişi mənə əvvəlcə şimşək dolu cam verdi, içdim, üsdünnən də anamın südünnən verdi *(Başını qaldırıb göylərə baxır.)* Göylərə bax, gör nə gözəldi, gör nə qədər ulduz var göydə.
- ULDUZ — O da aydı yaqın...
- UMUD — *(Dan ulduzunu göstərir.)* Bax, o da sən sən... Elə bil mən bu ulduzdarı anamın qarnında görmüşdüm.
- ULDUZ — Bəsdı sən atayın başı, ətimizi tökmə...
- UMUD — Vallah görmüşdüm. Həməni bu ulduzdar idi. *(Umud Ulduzun üzünə hərisliklə baxır. Ulduz da onun üzünə hərisliklə baxır. Onlar tədricən dodaq-dodağa yaxınlaşır, öpüşürlər. Birdən Umud diksinmiş kimi geri çəkilir.)*
- ULDUZ — Bıy, nooldu ayə?..
- UMUD — Az qalmışdı kin, gözdərimi yumam...
- ULDUZ — Yumanda nolur kin?..
- UMUD — Qorxuram yumam, təzdən kor olam...
- ULDUZ — Ayə, yum, qorxma, mən birnəfəsə yüz kərə yumdum, açdım... Gözdərimin açılmağına inanmırdım axı...
- UMUD — Allah bizə sur göndərdi, Suruna qurvan, ay Allah. Allah bizə nur göndərdi, Nuruna qurvan, ay Allah...
- ULDUZ — Gözümüzə işıx verən Allaha qurvan, ay Allah. Yar verən-yaraşix verən Allaha qurvan, ay Allah... Dünya nə gözəldi, ay Umud...
- UMUD — Belə vallah, billah mən bu gördüklərimi anamın qarnında görmüşdüm... Elə bil hər şey olduğu kimi anamın qarnındakı kimidi... İşıx da, qarannıx da, hər şey...
- ULDUZ — Ananın qarnına qurvan olum, ay Umud...
- UMUD — Qulax as, indi biz nağayırmalıyıx?.. Getməliyik düz kəndə, qoy hamı görsün kin, dünyada həcəri işdər olurmuş...
— Yox-yox hələ kəndə getmirik, hələ biz savağın açılmağına tamaşa eləməliyik. Ayə, gör dörd dövrəmizdə nə qədər işıx yanır, ay Umud...

- UMUD — Kənddərin işıxlarıdı...
- ULDUZ — İndi bizim kənd hasıdı görəsən?
- UMUD — Bizim kənd?.. Bıy, doğru hasıdı bizim kənd?.. İndi biz hardan bilək kin, bizim kənd hasıdı?..
- ULDUZ — Yavaş-yavaş, bu dayqa mən biləjəm. *(Gözlərini yumur, əl havası axtara-axtara Qarağacın dövrəsinə dolanır.)* Oyy...
- UMUD — *(Tez ona tərəf qaçır.)* Nooldu?..
- ULDUZ — Ayağıma tikan batdı...
- UMUD — Yenə tikan, bu tikannar nə istiyir eey bu gejə sənnən? Gözünü yuman kimi ayağına cumur...Qoy çıxardım...
- ULDUZ — Özüm çıxardıram...
- UMUD — Aaz, ayağını qucağıma qoy bircə... Mən ölmüşəmmi sən çıxardırsan?..
- ULDUZ — *(Yerə oturlar. Ayağını Umudun qucağına qoyur.)* Aha...
- UMUD — *(Tikanı axtarır.)* Hanı?.. Yoxdu...
- ULDUZ — Yavaş, qıdığım gəlir... *(Əli ilə göstərir.)* Bura bax, bura ağrıyır, burya bax...
- UMUD — *(Axtarır, tapmır.)* Ayaxların nə gözəldi, gözəlim... Tikan görünmür, yoxdu. Yəqin tikannarın da gözdəri açılıf, batır, sonra gözəlliyi görüf əməlinnən utanıf qaçır...
- ULDUZ — Ayə, əlini çək, tikannarın gözü açılıf, yox bir... Mağil, görmüyəndə tapırdın... Yavaş görək, tikanı tapmax əsas döylü, əsas kənddi, qoy kəndi tapax... *(Yerindən durur. Gözlərini yumur, Qarağacın dövrəsinə dolanaraq kəndin istiqamətini müəyyənləşdirir. Birdən yerində dayanıb gözləri yumulu halda əlini öz kəndləri tərəfə uzadır.)* Bax, bizim kəndimiz odu... *(Gözlərini açır. Hər ikisi kəndə tərəf baxır. Yavaş-yavaş dan yeri sökülür. Günəşin şəfəqləri dağın arxasından süzülükcə yerin göyün boyandığı rəng həqiqətən də möcüzə idi. Xüsusən də gözləri heç vaxt kainatı, günəşi görmüyən Umudla Ulduz üçün.)* Ay Umud, o dağın dalınnan görünən gözəlliyə bax, ayə... Dünya həcəri gözəliymiş, ayə... Sənə qurvan olum, Allah...
- UMUD — Hər şey gözəldi, hər şey möcüzədi, əmbə mənim gözəlim gözəllərdən də gözəldi. *(Qucaqlaşır. Günəş yavaş-yavaş üzünü göstərməyə başlayır.)* Doğ ay günəş, doğ... Doğ görüm səni... Sən də, yer də, göydə, ay da, ulduzdar da, mən də, mənim Ulduzum da, kainat da, hər şey, hər şey Allahın yaratdığı gözəllikdi, möcüzədi... *(Dan yeri tam sökülür. Səhər açılır. Umudla Ulduz günəşin doğmağından tutmuş ta ki, səhərin açılmasına qədər hər şeyin bütün incəliyini seyr edirlər. Uzaqdan Murğuz Kişi və kəndin naxırı yavaş-yavaş kənddən üzü onlara tərəf gəlir.)*
- ULDUZ — Ayə, bir oyan tərəfə bax, o üzü bəri gələnnər görəsən nədi?..
- UMUD — Bu vaxt gələn nə olmalıdı?.. Yəqin kəndin naxırıdı...
- ULDUZ — Onda geri yanındakı da Murğuz Kişinən Səringülab arvad olar dana...
- UMUD — Ayrı kim olasıdı?..
- ULDUZ — Gəlsənə beyqafıldan böyürrerinnən çıxıf, duvalıx eliyək ikisini də...
- UMUD — Hələm qoy bir az yaxınlaşsınnar, Qıl körpünün yanına çatanda birdən boyürdən çıxarix...
- ULDUZ — Onda gəl ona qədər gizdənpaç oynuyax...

- UMUD — Oynuyax... (*Cibindən dəsmal çıxarır.*) Gözünü bəri geti...
- ULDUZ — Birinci sən tap...
- UMUD — Yox, birinci sən tapassan...
- ULDUZ — Elə həməşə birinci mən tapası döyləm kin, bu dəfə sən tap...
- UMUD — Onda oynamıram...
- ULDUZ — Yaxşı-yaxşı, sən elə pardamasan kin, dediyinnən dönmüyəjəksən...
- UMUD — Bax belə, bəri dur... (*Dəsmalla onun gözlərini bağlayır.*)
- ULDUZ — (*Tez dəsmalı gözündən açır.*) A yetimçə, üreyim darıxdı... Bağlama...
- UMUD — Bə nağayrax, oynamıyaxmı?..
- ULDUZ — Gəl bu dəfə ayrı cürə oynuyax...
- UMUD — Həncəri?..
- ULDUZ — Gözü açix oynuyax... Mən yumum, sən gizdən, sonra gözümü açım. Elə yere gizdən kin, görə-görə səni tapa bilmiyim...
- UMUD — Yaxşı, onda üzünü ağaca söykə, gözünü yum, baxma ha...
- ULDUZ — Yumdum, tez ol, gizdən... (*Gözlərini yumur, sayır.*) Bir, iki, üç, dörd...
- UMUD — (*Gizlənə-gizlənə*) Baxırsan ha...
- ULDUZ — Cığallıx eləmə, baxmıram, tez ol... (*Yenidən sayır.*) Bir, iki, üç, dörd, beş, altı, yeddi, səkkiz, doqquz, on, qırmızı don... Açdım qaç, gizlənə paç... (*Ətrafa boylanır. Heç yerdə Umudu görmür. Umud Ulduzun arxasında aşağı əyilib, Ulduz onu görmür. Qarağacın dövrəsinə dolanır. O dolandıqca Umud da onun arxası ilə sakitcə gedir. Ulduz Umudu tapmır. Yerində dayanır.*) Bıy, nejdun, ayə... Həməşə ağacın dalında olardın... Gör eey, indi gözü bir qırax işıx görüf deyə, dünyanı gəzəjək, itəjək, tapılmıyax... Tez ol, çıx... Uzaxda gizdənməkdən yoxux... Tez ol bax... Harya getdin ayə?.. Tez ol çıx deyirəm sənə... Çıxmırsanmı?.. Mən daha oynamıram... Tez ol çıx a yetimçə, qorxuram...
- UMUD — (*Onun arxasında dayanıb. Ulduz onu görmür. Umud arxadan onu qucaqlayır.*) Burdayam...
- ULDUZ — (*Diksinir.*) Bissimillah, qorxutdum, a yetimçə...
- UMUD — Düz yanındayam, əmbə görmürsən...
- ULDUZ — Gəlif dalıma niyə girirsən?.. (*Hürkmüş ceyran tək i Umudun qucağına qısıılır. Dünyanın ən bəxtəvər adamları kimi özlərinə qapılırlar. Dünya veclərinə deyilmiş kimi bir-birinə sarılır, huşları özlərində olmayan adamlar kimi bir vaxt ayılırlar ki, palçığın içində eşələnirlər. Gölməçənin içində diz üstə üz-üzə, göz-gözə dayanırlar. Paltalarının, sir-sifətlərinin palçığını görüb ikisi də birdən qəhqəhələrlə yenidən bir-birini palçığa bələyirlər. Əgər ətrafdan onların oynaşmasını görənsəydi inanmıram ki, eşqin qüdrətini dərk etməzdi. Onlar yorulub, haldan düşürlər. Elə gölməçənin içində də arxası üstə, yan-yana uzanırlar.*)
- ULDUZ — Anam məni kəsəjək...
- UMUD — Niyə?..
- ULDUZ — Həncəri niyə, demiyəjəkmi kin, a qara talahlı, bu nə livadı?..
- UMUD — Anan səni görəndə özünən gedəjək, elə biləjək kin, səni təzədənnən doğufdu, əlinə təmiz çit keçmiyif, bu paltara bəliyifdi... Çünki beyjə sən həqqənəsi də təzədənnən

- doğulufsan...
- ULDUZ — *(Birdən qışqırır və yerindən tullanır.)* Oyy, öldüm...
- UMUD — *(Dik qalxır.)* Nooldu?..
- ULDUZ — Dinim-imanım getdi... Ooy... Batdı...
- UMUD — Əylən görüm, harana batdı...
- ULDUZ — Kürəyimə...
- UMUD — Əylən... Həə... Vay-vay-vay, bu nə yekə tikandı a qadan alım?..
- ULDUZ — Tez ol, qoyma, çıxart... Öldüm...
- UMUD — Yavaş-yavaş-yavaş, təprənmə...
- ULDUZ — Oyy...
- UMUD — Çıxdı...
- ULDUZ — Baxım o andıra...
- UMUD — Bax...
- ULDUZ — Bıy səni andıra qalasan, həncəri də yekədi yanı...
- UMUD — Əylən, atma. Maa ver...
- ULDUZ — Oana tulla, niniyirsən?..
- UMUD — Saxlıyjam... *(Əlindən alır.)*
- ULDUZ — Ətin tökülsün sənin, saxlamağa şey tapmırsanmı?..
(Dəsmalina büküb cibinə qoyduğunu görür.) Ədəə ona tulla, orana-burana batar a yetimçə, öymüz yıxılar... Dur-dur, dur gedək... Naxır körpüyə çatır... Gedək görək başımıza nə gəlir...
(Onlar əl-ələ tutur və kəndə tərəf yollanırlar. Bir qəder getdikdən sonra Qavrı çayının kənarına çatırlar.)
- UMUD — Bay-bay-bay, Qavrı çayı nə gözəliymiş ay Ulduz... Həə, bu da Qıl körpü, a kopoğlunun Qıl körpüsü, axırı kin səni gördüm... İndi möhkəm dur, gör üstünnən həncəri addımlıyjam... Qijiltınan keçəjəm... Əlini maa ver ömrüm-günüm, a gözümün giləsi...
- ULDUZ — Yavaş bircə, yüz kərə sənə demişəm kin, hoppanmamış hopp eləmə...
- UMUD — Aaz, əlini bəri ver dedim... *(Əl-ələ tuturlar. Qıl körpünün üstünə çıxırlar.)*
- ULDUZ — Yavaş ay Umud, bax dayıyın başı haqqı ürəyimə damıf kin, yıxılajıyix...
- UMUD — Sən möhkəmcə dur, yıxılmarıx... *(Birdən ayağı sürüşür.)* Oyy... Möhkəm dur...
- ULDUZ — *(Səndələyir və qışqırır.)* Vayy, öyümüz yıxıldı... Gördünmü a yetimçə, çıxdınmı çıxacağını?..
(Hər ikisi müvazinəti itirib, Qavrı çayının içinə yığılırlar.)
- UMUD — *(Başını sudan çıxarır. Su Umudun çiyindənəndir. Tez ətrafda Ulduzu axtarır. Qışqırır.)* Ay Ulduuuz... *(Ulduz da başını sudan çıxarır. Umud qəhqəhələrlə ona tərəf gedir.)* Ulduzuuuum...
- ULDUZ — Zəhrimar Ulduz, çor Ulduz, çıxdınmı çıxacağını, dincəldinmi?.. Saa dedimmi a yetimçə hoppanmamış hopp eləmə...
- UMUD — *(Qışqırtısı yeri-göyü başına götürür.)* Biz də Qıl körpüdən yıxılarımış... Axırı kin... Canı cana yetirdik... Urra...
- ULDUZ — *(Çarəsiz qalib Umuda qoşulur.)* Urra...
- UMUD — Gördünmü Allah özü həncəri yetirdi?.. İndi çim, yu cijiyin cındırrarını nə qəder isdiyirsən *(Hər ikisi çimərək bərkdən-bərkdən qışqırırlar. Paltarlarını yuyurlar. İslaq paltarında çayın kənarına çıxarkən kəndin dövrəsinə çəkilməmiş tikanlı məftilləri görürlər. Təəccüblə bir-birilərinə baxırlar.)*

- ULDUZ — Bıy, bu nəydi a yetimçə?...
- UMUD — Aaz, bəlkəm bu bizim kənd döylü... Bəlkəm tərs gəlmişik, azmışıx...
- ULDUZ — Ayə, həcəri tərs gəlmişik, bə bu yekəlikdə Qıl körpüyü görmürsənmi?..
- UMUD — Aaz, a dingiriş, Qıl körpü elə təkcə bizim kənddəmi var?..
- ULDUZ — Yoox, bura bizim kənddi... Bu da cahamatın dediyi həməən tikannı məftillərdi... Xalx düz deyirmiş...
- UMUD — Aaz, bə biz buranı həcəri keçmişik ay Ulduz?..
- ULDUZ — Nə bilim?.. Möcüzədi...
- UMUD — Öylən-öylən... Qoy fikirrəşək... Bura bizim kənd döylü...
Bu saat mən sənə sübut eliyəcəm... (*Gözlərini yumur, Oil körpünün üstünə çıxır, əl havası gəzərək kəndin səmtini müəyyənləşdirir.*) Həə, bizim kənddi... Bə bu həcəri olan şeydi, a qadan alım?.. (*O, yavaş-yavaş tikanlı məftilə yaxınlaşmaq istəyir. Yaxınlaşdıqca gözləri zəifləməyə başlayır. Tez geri çəkilir.*) Bıy, bu nədi ayə?.. Məftilə yaxınlaşdıqca gözdərim tutulur.
- ULDUZ — Elə şey olmaz...
- UMUD — Bir bax...
- ULDUZ — Öylən görüm... (*Ulduz da məftilə tərəf yaxınlaşır. Onu dəhşət bürüyür. Tez geri çəkilir.*) Booy, bu nədi ay yerlər, bu nə möcüzədi a göylər?..
- UMUD — Aaz, olmuya biz ölmüşük, biz yoxux, bizim urfumuzdu gəzən?..
- ULDUZ — Ədə nə ruh-zad səyahlıyrsan, a dingiriş, görmürsənmi sappasağıx?..
- UMUD — Bə onda bu nədi?..
- ULDUZ — Nə bilim vallah? Qurumalı işdi...
- UMUD — Bə indi biz həcəri keçəyiyik o tərəfə?..
- ULDUZ — Atamın başı haqqı bu məftillər tilsimlənid... Gülcəmal arvadın işidi... Tilsimliyəf kin, xalx onun güjünə bələd olsun, ona inansın... İnanmıyannar da var axı...
- UMUD — Bıy sənin başına-gözünə nəhlət hey... Dingirişdi ayə, dingiriş... Tilsim, yox bir... Atamın başı haqqı biz yoxux, biz ölmüşük. Bu bizim urfumuzdu, cəsədimizdən çıxıf, embə hələm göylərə çəkilməyif... Yəqin ölmək belə olur...
- ULDUZ — Gəl yoxluyax...
- UMUD — Həcəri yoxluyax?..
- ULDUZ — Ona bax, o kəndin naxırı dölümü?..
- UMUD — Yəqin ki...
- ULDUZ — Yəqin ki, o da Murğuz Kişi olar dana...
- UMUD — Əgər kəndin naxırıda elə olar...
- ULDUZ — Yəqin böyründəki də arvadı olar dana, Səringülab...
- UMUD — Elə olar...
- ULDUZ — Gəl, Murğuz kişiyi hareylıyax, əgər bizi eşitsə deməli biz ölməmişik... Eşitməsə...
- UMUD — Onda?..
- ULDUZ — Nə bilim vallah?..
- UMUD — Yaxşı, gəl hareylıyax... (*Haraylayırlar.*) Ay Murğuz dayı, ay Murğuz dayı, ay Murğuz dayı...
ay Murğuz dayı...
(*Murğuz kişi eşitmir.*)
- ULDUZ — Gördünmü?.. Həə, biz ölmüşük...
- UMUD — Ayə, nə ölmüşük, görmürsənmi dipdiriyik...
- ULDUZ — Bə Murğuz Kişi niyə hay vermir?..
- ULDUZ — Murğuz Kişinin qulağı qayırımı kin, hay da verə, yəqin

- onun qulağınan ötrü bura uzaxdı, səs çatmır...
- UMUD — Yaxşı, gəl Sarı qayanın qaşına çıxax ordan hareylıyax...
(*Onlar Sarı Qayanın qaşına çıxırlar. Əllərini yelləyərək qışqırırlar.*)
- UMUD — Ay Murğuz dayı, ay Murğuz dayı, ay Murğuz dayııııı...
- ULDUZ — Ay Murğuz dayııııı...
(*Murğuz Kişi və Səringülab arvad uzaqdan səsə tərəf boylanır. Onlar Qıl körpüyə tərəf gəlirlər.*)
- ULDUZ — Gördünmü?..
(*Bu dəmdə Qıl körpünün yan tərəfindən, dərənin dibindən Pərtdələngöz kərəntisi də əlində qaçaraq gəlir.*)
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — (*Qayanın qaşında Kor Umudla Kor Ulduzu görüb çaşır. Onların tikanlı məftilin o biri tərəfinə necə keçməsinə təəccüblənir.*) Bıy, bu dingirişdər burdaymışdar kin, ayə... Ayə, a vurulmuşdar, ayə, beyjə savağa təkin dədəniz-cijiniz zulum çəkmiyifmi, xalx hüt vuruf sizi axdarmıyifmi, orda nağayırırsınız?.. Bıy, ayə, o tərəfə həcəri keçifsiniz, ayə?..
- UMUD — Ayə, a Pərdələngöz, bu sən döylüsənmi?..
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — (*Öz-özünə*) Çıxdaş səsimməncə tanıyır, ayə... Mənəm, mənəm...
- UMUD — Ayə, a Pərdələngöz, sən atayın başı, sən bizi görürsənmi?..
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Bıy, özünüz korsunuz deyə hamıyı kormu bilirsiniz?..
- UMUD — Yoox, sən de görüm bizi görürsənmi?..
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Ayə, niyə görmürəm?..
- ULDUZ — (*Umuda*) Aha, gördünmü biz ölməmişik?..
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Ayə, ay Umud, orya hardan keçdiniz, həcəri keçdiniz...
- UMUD — Vallah biz özümüz də mat qalmışx... Lap qubb olmuşx...
- ULDUZ — Ayə, a Pərdələngöz, bu tikannı məftillər tilsimlidimi?..
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Aaz, nə tilsim, a günü qara?..
- UMUD — Nə bilim, deyirəm kin, bəlkəm Gülcamal arvad tilsimliyif dana...
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Bıy, ayvını yer gizdəsin, hey... Bə xalx neçə vaxtdı zulum çəkirmim, Bə dəli Hasanquluyu nə vuruf öldürdü?.. yoxsam inanmırdınızımı?..
- MURĞUZ KİŞİ — (*Çomaği əlində, arvadı da yanında gəlib çatır. Kor Umudla Kor Ulduzu tikanlı məftillərin o biri tərəfində, Sarı qayanın qaşında görüb çaşır. Təəccüblə arvadı ilə bir-birinin üzünə baxırlar.*) Bıy, ayə bular burdaymış kin... Bə xalx beyjə savağa təkin əli kösöylü bunları gəzmiyifmi?.. Ayə, a Pərdələngöz, bular o tərəfə həcəri keçiflər, a bala?
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Vallah, mən də qurumuşam...
- MURĞUZ KİŞİ — Ayə, a bala, o taya həcəri keçifsiniz?..
- UMUD — A Murğuz dayı, sən bizi görürsənmi?..
- ULDUZ — Görürsənmi, a Murğuz dayı?..
- MURĞUZ KİŞİ — Bıy, ayə, bular havalanıflarmı nədi?..
- SƏRİNGÜLAB — Booy, a yetimçələr, bu beçərələr haqqənnəsi də havalanıflar... Duvalıxdılar... Tez yələrinə xavar verin... Gülcamal arvadı çağırın...
- UMUD — Aaz, əylən bircə. Nə havalanmax?.. A Murğuz dayı, bax biz geje burdan keçif getmişdik Qarağacın altına. Orda bizi ildırım vurdu. Bir də ayıldx, gördük kin, gözdərimiz açılıf. Gəldik çatdıx burya, gördük kin, kənd tikannı məftilnən qomarqalanıf. Tikannı məftilə yaxınnaşırıx, gözdərimiz tutulur, aralanırıx, açılır... İndi həcəri olsun?..
- SƏRİNGÜLAB — Boy-boy-boy-boy-boy... Atamın urfu haqqı bunların başına

- hava gəlif, öyü yıxıldı yələrinin... Ədə, a Murğuz, sən atayın urfu durma, tez get xalxı bəri tək, Gülcəmalın da qolunna özün tut, öz əlinnəcə bəri gəti, duva yazsın...
- MURĞUZ KİŞİ — Aaaz, ay itin qızı yüz dəfə sənə demişəm kin, bu Gülcəmalın başını burax, zırt da eliyəndə Gülcəmalın yanına qaçırısan... Gülcəmal Gülcəmal olsaydı bu neçə vaxtda tikanni məftillərin çarasını qıladı...
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — (*Murğuz Kişi ilə Səringülab arvada*) Gördünüzü, hələm yələrinə dedim kin, ayə, a çedraqılar, qoyun bu beçərələr qovuşsun, onsuz da bildiklərini eliyəjəklər... (*Umudla Ulduzun valideyinlərinə eyhamla*) Aha gördünüzü, bunumu isdiyirdiniz... Di gedin indi duvalıx saxlıyın...
- ULDUZ — Ayə, a Pərtdələngöz, biz havalanmamışx, duvalıxı-zad döylük, Umud düzcə deyir...
- MURĞUZ KİŞİ — Yavaşın görüm, indi siz deyirsiniz kin, sizin gözdəriniz görür, eləmi?
- UMUD — Hə, hə görür...
- MURĞUZ KİŞİ — Anadangelmə korun gözü heç vaxt açılmır oğul...
- ULDUZ — Ayə, a Murğuz dayı, deyirik açılıf, deməli açılıf dana, indi biz yalanmı danışırix?..
- MURĞUZ KİŞİ — Yaxşı, mənim əlimdəki nədi?..
- UMUD — (*Öz-özünə*) İndi deyəmə kin, hər kəsin əlindəki öz gözüne, onda dincələjəkdı... (*Hirsle*) Nə olasıdı? Qombal...
- MURĞUZ KİŞİ — Bıy, düzcə deyirmiş, ayə... Görür...
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Ayə, sən də elə şey soruşdun kin, a Murğuz dayı... O bilmirmi kin, sən naxırçısan, sənin əlində qombaldan başqa ayrı şey olurmu?..
- MURĞUZ KİŞİ — Bə nə soruşum?..
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Əylən indi mən soruşajam... (*Əlindəki kərəntini yuxarı qaldırır.*) Ayə, ay Umud, mənim əlimdəki nədi?
- ULDUZ — (*Umudu qabaqlayır. Hirsle qışqırır.*) Kərəntidi dana, a danagöz, kərənti, ayrı nolasıdı kin?..
- MURĞUZ KİŞİ — (*Pərtdələngözə*) Ay səni zoğala verim, a belə oğul... Ayə, sən ömründə əlinə kərəntidən başqa ayrı şey alırsanmı?.. İşin-peşən ot biçmək döylümü? Bunudamı bilmiyəjək deyirsən onlar?..
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Bə nə cürə təstiqliyək a Murğuz dayı?..
- SƏRİNGÜLAB — Deyirəm, ikiniz də bir ağıldasınız dana... (*Umudla Ulduz*) Ay Umud, ay oğul, ay Ulduz, a qızım, bəri baxın, deyın indi görüm mən nağayırıram. (*Yerində əyilir.*)
- UMUD — Sən dombalırsan...
- SƏRİNGÜLAB — Bıy, atamın urfu haqqı düzcə deyillər, əməllicə-başdıca görüllər...
- ULDUZ — Ayə, a canımın canı, bunlardan bir şey çıxan döylü, gəl, biz elə burdancana əl-ələ tutuf var güjümüzən hoppanax, bəlkəm tikanni məftilin o üzünə düşdük.
- UMUD — Birdən düşməsək...
- ULDUZ — Onda da Allah özü bilən məsləhətədi...
- UMUD — Görəsən hoppana bilərikmi?..
- ULDUZ — Bilə də bilərik... Nolajax, olajax... Ölmək-ölməkdi, xırıllamax harasıdı?..
- UMUD — Yaxşı, gəl onda gənnən gələk. Əlini maa ver. Çalıx özünü uzağa tulla...
- ULDUZ — Yaxşı...
- UMUD — Əylən, birdən demək olmaz, gəl bir səni doyunca öpüm...
- ULDUZ — Öpmək nədi, a yetimçə, xalxı görmürsənmi?..
- UMUD — (*Özünə tərəf çəkir.*) Aaz, bəri gəl görüm, cəhənnəm olsun

- xalx... Mən öləndə xalx da mənən baravarmı öləjək?..
(*Qucaqlayıb onu doyunca öpür...*)
- SƏRİNGÜLAB — (*Tez üzünü yana çevirir.*) Bıy ayvınızı yer altına çəksin, hey. Ölüf yerə keçmillər, a başına dönüm bu partdamalar...
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Gözünə dönüm sənin a Kor Umud, oğuldu, oğul... Ayə, qoyma, bas altına, min belinə...
- MURĞUZ KİŞİ — Paay sənin, ayə, gör bular həcəri qızığıflarsa, adam-zad da pəsinmirlər, ağısaqqal-qarasaqqal da tanıyırlar a qardaş...
- UMUD — Həə, indi ölsəm də olar...
- ULDUZ — Səni biyavır olasan, məni xəjələt elədin, bunnan sonra xalxın içində həcəri gəzəjəm, a yetimçə?..
- UMUD — Kiri, əlimnən bərk tut... Mən üç deyəndə qaçırax, elə kin, qayanın qaşına çatdıx, var güjünnən özünü irəli at, əmbə əlimi buraxma ha... Yaxşımı?..
- ULDUZ — Yaxşı...
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — (*Onların məqsədini başa düşür.*) Bunlar nağayırmaz isdiyir a Murğuz dayı, hoppanajaxlarmı-nədi?..
- MURĞUZ KİŞİ — Nə bilim, qadan alım, qoy görək dana...
- UMUD — (*Geri çəkilib, əl-ələ tutmuş vəziyyətdə dayanırlar.*) Bir, iki, üç... Getdiik...
- ULDUZ — Getdiik...
(*Qayanın qaşından var gücləri ilə tikanlı məftilin o biri tayına tərəf tullanırlar. Adama elə gəlir ki, onlar göydə qanad açıb uçaçaqlar.*)
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Booy, tikannı məftilin üstünə tüşəjəklər, ayə...
- SƏRİNGÜLAB — Bay-bay-bay-bay, yazıx yəələrinin gününə... Allah sən saxla, Allah sən saxla...
- MURĞUZ KİŞİ — Ayə bir az güj eliyin, ayə bir az qavağa doğru uçun...
(*Lakin hər ikisi düz tikanlı məftilin üstünə düşür. Onlar tikanlı məftilin üstündə şimşəyə çevrilir. Dəhşətli bir şimşək çaxır, yer-ğöy lərzəyə gəlir. Bir anın içində həmin şimşək tikanlı məftilləri də Umudla Ulduzu da külə döndərir. Sonra şimşək şığıyıb Murğuz Kişinin də, Səringülab arvadın da, Pərtdələngözün də gözlərinə dolur. Dərhal üçünün də qışqırığı ələmə yayılır.*)
- SƏRİNGÜLAB — Booy, Allah öldüm, Allah... Allah öldüm, Allah...
- MURĞUZ KİŞİ — Ayə gözümə qor doldu qoymuyun... Ayə qoymuyun öldüm, ayə..
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — Ayə nəfəsim kəsildi, ayə ojağım qaraldı, ayə mən kor oldum, ayə... Ayə qoymuyun ayə, ayə kömək eliyin, ayə...
- SƏRİNGÜLAB — Ayə hardasan a Murğuz, ayə kömək eləsənə, a köməyini Allah kəssin...
- MURĞUZ KİŞİ — Əylən görüm a Səringülab, öyüm yıxıldı kor oldum a Səringülab...
- PƏRTDƏLƏNGÖZ — (*Yerə yığılıb, qıvrılır.*) Ayə gözdərim çixır, ayə... Allah sənə qurvan olum, kömək ol, gözümənə oldum, Allah...
(*Sonra həmin şimşək bircə anın işində kəndə tərəf şütüyür. Kəndin başı üzərində bircə dəfə möhkəmcə çaxır, sonra kəndin içinə hopub yox olur. Bir an sonra kənd tərəfdən dəhşətli bir haray-qışqırıq qopur. Qışqırtılar, haraylar bir-birinə qarışır. Murğuz Kişi də, Səringülab arvad da, Pərtdələngöz də qışqıra-qışqıra əl havası bir-birilərini axtarırlar. Bir qədər keçdikdən sonra bütün kənd əhlinin qışqıra-qışqıra əl havası bir-birini axtardığı görünür. Onlar qarmaqarışıq şəkildə ətrafı dolandıqdan sonra əyri güzgünün üstündə dalğalanan ilğim kimi yox olurlar... İllərin keçdiyi hiss olunur.*)

PƏRTDƏLƏNGÖZ — Şey tapmışam... Şey tapmışam... Ay şey itirən... Kimin şeyi itif?.. Ay şey itirən... Şey tapmışam... *(Əlini qayanın qaşında ağaca söykənən və yaxud da daşın, kötüyün üstündə oturan başqa kəndin sakinlərinə uzadaraq soruşur.)* Bağışdayın, siz hansı kənddəsiniz?.. *(Başqa kənddən olan adamlar dinmir.)* Başa düşdüm, siz bizim kənddən döylüsünüz... Sizin şeyiniz itmiyif kin?.. *(Başqa kənddən olan adamlar yenə də dinmir.)* Həə, bildim. İtən şey bizimdi. Xoş halınıza... Allahın altında sizin də şeyiniz itmiş olaydı, görüm onda beləcəne kirmişcə durardınızmi? Əmbə indi nə vejinizə... Ay cahamat, ay bizim elin xalxı, kimin şeyi itif, ay cahamat?..

MURĞUZ KİŞİ — *(Ona yaxınlaşır.)* Ayə, şeyhəşey düşüfsən kəndin canına, ver görüm tapdığın nədi, a bala... *(Alır, əli ilə yoxlayır. Hiss edir ki, kiçik bir qutudur. Qutunu açır. Əlini qutunun içinə salır. Qutunun içindəki şey onun əlinə batır. O bərkdən qışqırır.)* Off, ayə, bu kin, tikandı ay ömrün kəsik olsun, əlimi deşik-deşik elədi... Utanmırsanmı ay oğul, hoqqamı çıxardırsan?.. Bu tikanı qutunun içinə qoyuf, xalxımı alladırsan?.. Xalxın öz dərdi özünə bəs döylümü?.. İndi xalxın kor olduğunna beləmi istifadə eliyirsən? Əlinə fürsətmi düşüf, a fürsət yoxsulu?.. Ayıb olsun sənə... *(Qutu da əlində, deyinə-deyinə gedir. Birdən Pərtdələngöz nə isə fikirləşir, öz-özünə donquldanır.)*

PƏRTDƏLƏNGÖZ — Bu nə danışdı ayə, nə tikan?.. İndi mənimi alladır bu tarixin qojası?.. Adını tikan qoyuf, şeyi harya apardı ayə, tikannıxda ləlik-təlik olan... *(Tez Murğuz Kişinin arxasınca gedir.)* Ayə, a Murğuz dayı, əylən görüm sən nədi danışdığın?.. Tikan nədi?.. Burya ver görüm qutuyu. Tikan kimə lazımdı, hası köpöglü dingiriş-dingiriş qutunun içində tikan saxlıyar?.. Mənimi alladırsan, a qoja qartdax?.. Qutunu ver görüm... *(Əl havası axtara-axtara onun arxasınca gedir. Kəndin içinə sakitlik hakim kəsilir. Onlar geri dönmürlər. Qayanın qaşında dayanıb bu kəndin kor olmuş adamlarını başqa kənddən seyr etməyə gələnlər onların bir daha geri dönmədiyini görüb, şahidi olduqları hadisəni müzakirə edə-edə dağılışıp, hər kəs öz kəndinə tərəf gedir.)*

SON

b ə l ə d ç i

Elçin Hüseynbəyli

Adil Mirseyid

Sona Xəyal

Qulu Ağsəs

Ədalət
Əsgəroğlu

Rafiq
Həşimov

Firuzə
Məmmədli

Alim
Məhərrəmli

Xavier
Serkas

Xosrov
Natil

Sahib Camal

Alxan
Bayramoğlu

Yafəs Türksəs

Zeynal Vəfa

Əkbər
Qoşalı

İftixar

Gələn saylarımızda

Qulu Ağsəs

Aydın Dadaşov

Faiq Balabeyli

Rafiq Yusifoğlu